

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2015

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2015

SUMAR

aprilie 2015

4 Înșirând
cuvinte goale ce din
coadă au să sune...
S. MEHEDINȚI

5 Mărturii
din anticamera morții
Însemnări din drumul
către Katyn
M. KRAWCZYK

EXCLUSIVITATE

10 Polonia trebuie
să renască întreagă
Diaspora poloneză
din S.U.A. luptă
pentru frontierele țării.
1940-1945
A. A. WAWRYNIUK

19 Misteriosul
monument
de la Amfipoli
A. PATELAKIS

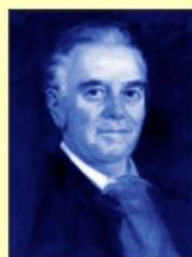
48 Marele război,
perspectiva americană
B. COOK,
R. GERLICH

15 Nababul
fără un ban
în buzunar
Gheorghe Grigore
Cantacuzino
I. BULEI

23 Sine ira et studio
Cazul Periprava
C. VASILESCU

28 Românul
prim consul general
american
în orașul de pe Neva
George Pomuț
I. BISTREANU

ISTORICI PE CARE I-AM CUNOSCUȚ

33 Ștefan Pascu
I.-A. POP

38 Rugul credinței
Jan Hus
A.I. IONESCU

43 Întâiul cancelar
în dizgrația
ultimului kaizer
Confruntarea Bismarck –
Wilhelm al II-lea
V. CRUCEANU

52 Inimi de mamă
Pruncucideri în Clujul
secolului al XVIII-lea
A. FEHÉR

PORECLA ÎN RENUME

56 Părintele
metroului parizian
F. DOLGHIN

59 Ana lui Manole...
de la Skodra
I.G. ANDREI

magazin istoric

Anul XLIX – serie nouă – nr. 4 (577)

aprilie 2015

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Cneazul Vukașin Mrnjavcević, așa cum apare zugrăvit în fresca de la Mănăstirea Psac. În documente se intitula rege al sârbilor și al grecilor și și-a extins stăpânirea peste Skopje, Prizren, Novo Brdo și Priștina

2 Dolley Madison (1768-1849), soția președintelui fondator al Statelor Unite ale Americii, James Madison, cea care a promovat pentru prima dată în istoria S.U.A. ideea de First Lady (Prima Doamnă), partea feminină și maternă totodată a familiei prezidențiale, rămasă în istorie pentru abilitățile sale diplomatice, dar și pentru curajul dovedit în fața invaziei britanice; aici în tabloul realizat de pictorul american Gilbert Stuart, în 1804

3 Detaliu din mozaicul având ca temă răpirea Persefonei de către Pluto descoperit în mormântul de la Amfipoli

4 Kutná Hora, localitate din Cehia, a rămas în istorie nu numai prin decretul emis în timp ce Jan Hus era rector al universității, prin care cehii primeau trei voturi și germanofonii unu, ceea ce a contribuit la o mai mare afirmare a elementului național ceh, dar și prin minele de argint, reprezentate în această miniatură de secol XV

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

TRĂNCĂNESCU

Partidele politice greșesc ca și orice om, când e vorba să deosebească meritul de lipsa de merit. Și e firesc să greșească, deoarece puțini își dau osteneala să cerceteze însușirile care caracterizează pe ade-văratul om politic. La aceasta se mai adaugă și împrejurarea că un partid nu lucrează întreg, ci numai prin câțiva inși, iar aceștia sunt supuși îndoielilor și scăderilor, ca și restul lumii în care se învârtesc. La noi, de pildă, partidele au făcut de multă vreme greșeala de a judeca prețul omului politic după darul de a vorbi.

Din mijlocul unei adunări, peste mulțimea capetelor fără nume, se ridică două degete sau o pălărie:

– Cer cuvântul!

Anonimul cu pălăria se suie pe scaun, mulțimea toată îl privește plină de așteptare. Și dacă gestul e larg, dacă fraza curge plină, iar vreo imagine mai clară atrage atenția, aplauzele sunt totdeauna gata, și scăunașul devine astfel într-o minută treapta întâi a unei glorii politice viitoare.

De aceea observai că discursurile la adresă [mesajul adresat de suveran Parlamentului] sunt așteptate în noiembrie cu aceeași nerăbdare, ca și producțiile de la Conservator în luna lui iunie.

Cine va lua premiul întâi la canto? Cine la declamație? Cine la discursul pentru adresă, certificatul de admitere în clasa ministeriabililor?

Pentru orice om care își dă osteneala să cugete cu luare aminte, recrutarea aceasta a valorilor politice după darul vorbirii e tot așa de ciudată, ca și cum ai hotărî alegerea căpeteniilor unui partid după culoarea ochilor dacă sunt negri, albaștri sau căprui sau după lungimea părului ori alte semne de felul acesta.

Și ar fi ușor să iei în răs o greșală așa de copilărească, adică înrudirea de metodă între

SIMION MEHEDINȚI

Parlament, cluburi politice și clasa de declamație, dar urmările practice ale unei astfel de selecțiuni sunt atât de triste [...]

Începătorul a vorbit bine și asta e de ajuns: prietenii îi aduc laude; căpeteniile politice îl observă cu interes, iar parlamentarii, rupând ședința, își aprind țigările și încep vorba, declarând cu o privire semnificativă: e ministeriabil... va fi o glorie a partidului.

Iar tu, care cunoști pe Mache, Lache, Sache, Trăncănescu, Ionescu, Popescu ori cum îl mai cheamă și-l judeci cu nepărtinitoarea atenție cu care deosebești caracte-rele unei plante, spre a-i

găsi familia, speța sau varietatea, tu știi bine – *aequo animo* [cu sufletul împăcat] –, că dacă viitorului om politic i-ai tăia numai vârful limbii, el ar rămâne un Mășgălesc oarecare, înnegrind în vreun birou hârtia stăpânirii sub privirea aspră a unui superior, la al cărui scaun și leafă ar fi râvnit o viață întreagă.

Trăncănescu însă vorbește... Trăncănescu e deputat, ajunge ministru și-și blestemă ceasul că nu s-a născut în vreo republică, spre a avea putința să ajungă și șef al vreunui stat...

Ce noroc pe Trăncănescu că nu l-a născut maică-sa peltic. Puțin să-i fi lipsit din vârful limbii și totul ar fi fost pierdut.

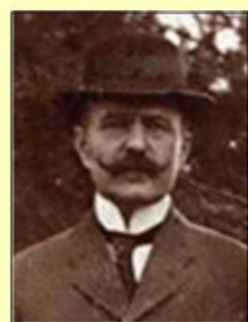
Acuma însă, îndemânatec prin sporul vorbirii, după cum o balerină e virtuoașă prin agerimea piciorului, el trece în ochii multora drept om politic de seamă, bărbat de stat, luceafărul unui club al unui partid, iar în mintea sa... podoaba nestemată a unei țări întregi și a întregului neam.

(Politica de vorbe și omul politic, Tipografia Convorbiri literare, București, 1920)

63 La „Cavalerul
de mode“ de pe Șelari
A. TUDORANCEA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

**PROFESORI
DE ALTĂDATĂ**

66 Omul dicționar:
Nicolae Scriban
M. NICOLAU

70 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
G. FILITTI

**PASTILA
DE CUVINTE**

74 Ce au în comun
galeul, gambeta,
ghilotina
M. SALA

76 Cea dintâi
Primă Doamnă
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

79 Dansul suratelor
G. ROȘU

81 Raid aerian
la Conflans
V. AVRAM

84 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

EVENIMENT

88 De la Versailles
până în 1940,
în 570 de pagini
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Scrisori
C. Argetoianu
către N. Titulescu

RUBRICI

89 În București,
acum 50 ani

92 Clio anunță
Biblioteca moscovită
în flăcări

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

69; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

privite ca niște eroi. Însă trebuie să înțelegem că ei au fost simpli oameni. Tocmai în această idee am încercat realizarea unui jurnal comun al prizonierilor de la Kozielsk, selectând citate pe care le-am considerat relevante din arhiva de peste 1.000 de pagini a lui Robel.

17 septembrie 1939

Henryk Nossowicz: Rusia a trecut frontiera cu Polonia – oare Polonia va pieri?!

(Ferma Szpanow, voievodatul Wolânia)

Andrzej Rieger: Armata sovietică se perindă încă de dimineață pe sub ferestre, dar eu nu știu nimic despre asta și dorm până la ora 08.00. Nu înțeleg ce se petrece și mă reped la

cazarma Corpului de Apărare a Frontierelor. Aici deja mare consternare. În jur de 11.00 dezarmarea („Măinile sus!“), percheziție și

marșul către mica cazarmă de apărare [...], bineînțeles, pe drum o ploaie torențială, iar eu fără manta și, în general fără nimic.

(Ostroh, voievodatul Wolânia)

Stanislaw Kukla: Un detașament al cavaleriei bolșevice ne-a tăiat calea și ne-a capturat. După o dezarmare prealabilă [...] am fost duși la Kopîciînți, aici percheziție. Mi s-au luat binoclul, geanta de ofițer, cureaua, documentele personale și am fost cu toții băgați în locuința organistului, sub paza soldaților, unde, înghesuiți am petrecut noaptea. După o zi întreagă fără să punem nimic în gură eram morți de sete.

(Kopîciînți, voievodatul Ternopil)

Fotografiile unora dintre victime

Henryk Nossowicz (n. 1889) – căpitan în rezervă, angajat al Direcției Regionale a Căilor Ferate Poloneze din Vilnius. A fost luat în captivitate la 18 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât la 16 sau 17 aprilie 1940. (Notele biografice au fost elaborate pe baza cărții *Omorâți la Katyn*, red. A. Gurjanow, A. Dzienkiewicz, volumul XXI, *Indexul Reprimărilor*, Varșovia, 2013)

Andrzej Rieger (n. 1906) – sublocotenent în rezervă. A fost omorât la 23 sau 24 aprilie 1940.

Stanislaw Kukla (n. 1892) – maior, șeful referatului principal din cadrul Comisiei de Expertiză a Centrului de Pregătire al Infanteriei din Rembertow. Luat în captivitate la 17 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât undeva în intervalul 9-11 aprilie 1940 sau, poate, mai târziu.

Pawel Brus (n. 1893) – sublocotenent în rezervă, învățător. Luat în captivitate la 18 septembrie; începând cu 4 noiembrie 1939, a fost internat la Kozielsk. A fost omorât fie în noaptea de 13 spre 14 aprilie 1940, fie mai târziu.

Antoni Wroblewski (n. 1891) – căpitan, ofițer de intendență la Școala de Armament din Varșovia. Luat în captivitate la 18 septembrie. Începând cu 4 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât undeva în intervalul 20-22 aprilie 1940 sau, poate, mai târziu.

Centrul Karta, organizație non-guvernamentală creată în Polonia în 1982, în condițiile legii marțiale, are ca obiectiv păstrarea memoriei recente. Centrul funcționează ca arhivă pentru documente, editează cărți, organizează expoziții și manifestări științifice. De asemenea, editează revista Karta.

Acum 75 de ani

În numărul 76/2013 al acesteia s-au publicat o serie de scrisori ale unor militari polonezi ajunși prizonieri la sovietici și executați la Katyn. Doamna Ana Maria Luft a obținut din partea revistei Karta dreptul de publicare pentru revista noastră.

SFÂRȘITUL SPERANȚEI. CĂLĂTORIA

MARIA KRAWCZYK

După 17 septembrie 1939 mii de soldați și ofițeri ai armatei poloneze au fost luați prizonieri de sovietici, o parte ajungând în lagărele speciale ale NKVD. Printr-un astfel de lagăr, cel din Kozielsk, au trecut în total în jur de 6.000 de polonezi. Marea majoritate – ofițeri în rezervă, funcționari, învățători, ingineri, medici – elita societății, ce reprezenta cea mai mare piedică potențială, în drumul spre sovietizarea Poloniei.

Cei mai mulți au ajuns la Kozielsk la 2 noiembrie 1939, iar primul transport al morții a pornit de acolo către Pădurea din Katyn, din apropierea orașului Smolensk, aproape jumătate de an mai târziu, la 3 aprilie 1940.

Chiar înainte de a-i împușca, sovieticii le-au confiscat până și ultimele lucruri

de valoare pe care reușiseră să le salveze. Fiind siguri că faptele nu le vor fi pedepsite, au ignorat diversele notițe răzlețe, calendare de buzunar, documente sau scrisori personale. Au fost dezgropate, împreună cu cadavrele, în timpul exhumărilor din 1943, după descoperirea crimelor de către naziști. Ele

au stat la baza unei colecții, redactate încă din timpul războiului, de colectivul Institutului de Medicină Legală și Criminalistică, sub conducerea dr. Jan Zygmunt Robel (1889-1962).

Crima de la Katyn a căpătat rangul de simbol al reprimării sovietice, iar victimele ei au fost, de atunci,

tizez la împrumutul aerian, iar acum nici măcar solda nu mi-au dat-o!" Impresia pe care ne-au făcut-o vorbele astea a fost îngrozitoare față de nedreptatea cu care avem de-a face.

(Ternopil-Podwo-
loczysk)

23 septembrie

Andrzej Rieger: Dimineața chiar plecăm spre necunoscut. Începe drumul cu trenurile rusești, nu se știe încotro [...] Scene neplăcute, discuții, certuri pe zahăr, apă, ceai... Polonezii sunt mereu la fel – certăreți, învrăjbiți. Ne rugăm împreună și cântăm dimineața și seara. Viață abjectă fără știri și ziare. Îngheșuială, e din ce în ce mai frig.
(Ostroh)

24 septembrie

Antoni Wroblewski: Bolșevicii ne consolează fără încetare, spunându-ne că, în curând, vom fi trimiși acasă, unii chiar cred asta. Tot timpul adunarea și numărarea. Ne-au luat lanternele. [Membrilor] Poliției, care este aici în număr mare, i-au luat briceagurile și ceasurile.

(Podwoleczysk, voievodatul Ternopil)

26 septembrie

Jozef Trepia: Ne târâm pe drum. La ora 19.00 ajungem la Rivne. După do-

uă ore plecăm mai departe. În timpul nopții am trecut frontiera sovietică. Fără provizii.

(Luțk-Rivne-Șepetivka, regiunea Hmelnițki, R.S.S. Ucraineană)

Andrzej Rieger

28 septembrie

Andrzej Rieger: Vești proaste la radio. Tot timpul noi transporturi mulți ofițeri [...] Noaptea [...] un vis despre libertate.

(Kozielszczyna, regiunea Poltava, R.S.S. Ucraineană)

29 septembrie

Adam Solski: Ora 17.00. Plecarea din Cieszanow spre Lwow [Lviv] cu camioanele (fără bănci, pe paie – incomod). Sosirea la Lwow după ora 24.00. Gara Janowski distrusă, teatrul distrus. Orașul decorat cu steaguri roșii.

(Lwow)

1 octombrie

Adam Solski: Seara în vagon. 76 de km cu transportul spre est, către Komarowka. În timpul nopții am leșinat de două ori.

(Volocisk-Komarowka, regiunea Hmelnițki)

Roman Zajaczkowski: Pentru a nu știu câta oară îmi pun întrebarea: cum de nu m-am întors la Varșovia?! Doar Varșovia se pare că se apără până în ziua de azi [Varșovia a capitulat la 28 septembrie 1939 – n.t.], iar eu nu sunt acolo. Oare voi reuși să spăl această rușine vreodată?!

Din punct de vedere formal sunt în regulă, pentru că astea sunt ordinele pe care le-am primit. Numai că oare este îndeajuns?! Oare doar pentru că autoritățile mele au făcut în pantaloni și au fugit unde au văzut cu ochii și mi-au ordonat să fac și eu același lucru, oare este asta o justificare suficientă?!

(Kozielszczyna)

3 octombrie

Stanislaw Kukla: La un moment dat dau buzna autoritățile bolșevice și, pentru a zecea oară, rânduiesc diferitele categorii de oameni. De data asta au fost luați civilii și subofițerii, cât și poliția. Am rămas numai noi, ofițerii. Nu ne-am bucurat prea mult de liniște, pentru că autoritățile ordonă adunarea cu bagaje

18 septembrie

Pawel Brus: Dezarmarea a 700 de oameni (poliști) la ora 7.00. Se vedea jalea. Puștile și pistoalele *browning* puse într-o singură grămăjoară. Cavaleria rusească a trecut în galop prin curte. După aceea tragere din tunuri și mitraliere grele, care a durat două ore. Vestea de la un ofițer rus, că vom fi duși în prizonierat. Mă pregătesc pentru prizonierat: am cumpărat o pătură de 8 zloți, o pelerină de poliție. Ieri mi-am cumpărat ghetă, pe a doua pereche am dat 19 zloți. Din păcate, la amiază, o sentinela mi-a furat totul [...]

Sunt profund mâhnit de această nenorocire a poporului polonez, care după 21 de ani își pierde din nou independența. Mă simt distrus de tragedia poporului,

precum și de propriul meu destin și al familiei.
(Ternopil)

Henryk Nossowicz

20 septembrie

Andrzej Rieger: Teribilă noapte [...] Îngrozitor de frig, astfel a doua zi sunt răcit, cu siguranță am febră. Ceaiul e

de-abia la două, după care ne mutăm în colhoz. În sfârșit putem să ne întindem pe iarbă! În încăpere erau peste 20 de persoane. Astăzi este ziua de naștere a Janulei. Comorile mele dragi! Nu mai scriu mai mult, ca să nu plâng.
(Ostroh)

Antoni Wroblewski:

La ora 17.00 am fost băgați în vagoane și am plecat spre Podwoleczysk. Vagoanele de marfă închise, la una dintre stații ne întrece un transport cu soldați de-ai noștri. Unul dintre ei se dădea comunist în fața bolșevicilor și urla că, în sfârșit, s-a terminat guvernarea boierilor.

Lovea cu picioarele vagonul în care erau închiși ofițerii, strigând: „Lăsați-mă să intru la ei, la acești fii de cățea, îi măcelăresc eu, ei ne-au opritat! În ultima perioadă am fost nevoit să co-

Jozef Trepiak (n. 1893) – căpitan, șeful referatului din cadrul Statului-Major al Comandamentului Regional al Corpului VIII din Toruń. Luat în captivitate la 20 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât la 22 aprilie 1940.

Adam Solski (n. 1895) – maior, al doilea adjunct al Comandantului Regimentului 2 Infanterie din Poznań. Luat în captivitate la 28 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât la 9 aprilie 1940.

Roman Zajaczkowski (n. 1894) – sublocotenent în rezervă, inginer. Luat în captivitate la 18 septembrie. Începând cu 4 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât undeva în intervalul 16-19 aprilie 1940 sau, poate, mai târziu.

Dobiesław Jakubowicz (n. 1911) – sublocotenent în rezervă, învățător. Luat în captivitate la 22-23 septembrie, începând cu 3 noiembrie 1939, a fost la Kozielsk. A fost omorât la 22 aprilie 1940.

Stanisław Bakula (n. 1912) – sublocotenent în rezervă, absolvent al Seminarului pentru Învățători. Luat în captivitate de nemți la 17 septembrie, a fost predat armatei sovietice la 21 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, a fost internat la Kozielsk. A fost omorât la 6 aprilie 1940.

EXCLUSIVITATE

Andrzej Antoni Wawryniuk, doctor în geografie, specializat în istoria relațiilor sovieto-poloneze și ucraineano-poloneze, cercetător, profesor la Departamentul de Relații Internaționale al Institutului de Limbi Moderne de pe lângă Universitatea Vocațională de Stat din Chelm și profesor asociat la Universitatea Națională Est-Europeană Lesya Ukrainka din Luțk (Ucraina), ne-a trimis, prin intermediul Institutului Polonez din București, textul a cărei publicare o începem în acest număr.

DIASPORA DIN AMERICA LUPTĂ PENTRU FRONTIERELE POLONIEI

Președintele Władysław Raczkiewicz
și generalul Władysław Sikorski,
premierul Guvernului în exil

După declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale, situația politică a Poloniei nu i-a rămas indiferentă mării majorități a polonezilor ce trăiau pe continentul american. Diaspora poloneză – numărând câteva milioane, deci un grup etnic important! – a dezbătut frecvent chestiunea granițelor Poloniei postbelice. Aproape toate organizațiile și asociațiile, cu câteva excepții, reprezentate de mici grupuri simpatizante ale Uniunii Sovietice, s-au declarat favorabile Guvernului în exil și susținerii hotarelor existente înainte de 1 septembrie 1939.

Deoarece subiectul nu este foarte bine cunoscut nici măcar în Polonia – singura lucrare pe această temă, cea a istoricului Władysław Zachariasiewicz, apărută în 2005, neoferind nici ea prea multe detalii –, am ales să-l tratăm, luând în considerare întreg arealul diasporei poloneze, bazându-ne inclusiv pe documentele Guvernului polonez în exil.

Dr. ANDRZEJ ANTONI WAWRYNIUK
(Chelm, Polonia)

Unul dintre primele documente ce face referire la problematica exilului nord-american, datat 14 iunie 1940, îi aparține consulului general polonez din Chicago, dr. Karol Ripa (1895-1983), prin care acesta informa Ambasada din Washington despre existența unei scrisori adresate președintelui Roosevelt de Comitetul Executiv al Consi-

liului Polonezilor din America, prin care i se oferea întreg sprijinul electoral. Consiliul unei alte organizații – Uniunea Romano-Catolică Poloneză din America – a adresat președintelui american un mesaj de mulțumire „pentru eforturile depuse în menținerea păcii mondiale și poziția de apărător al democrației împotriva tăvălugului totalitar“.

La 11 noiembrie 1940, la Chicago, emigranții polonezi au organizat „Ziua Frăției cu Aliații“, prilej cu care participanții au formulat o rezoluție, prin care scoteau în evidență rolul decisiv al Aliaților în lupta împotriva invadatorilor. Documentul a fost trimis atât oficialităților poloneze – lui Władysław Raczkiewicz, președintele

și ne conduc la o baracă deja plină cu ofițeri. Nu au trecut zece minute și, deja, grupul nostru de 16 ofițeri (pentru că atâtia eram cei din prima baracă) este mutat în altă baracă și are loc o percheziție amănunțită, în urma căreia sunt reținute lucrurile de valoare și micile suveniruri. Mie, în mod excepțional, mi s-a dat înapoi ceasul, în schimb, tabachera, banii vechi, decorațiile și distincțiile au fost reținute, lucru pentru care am primit chitanță.

(Tiolkino, regiunea Sumî, R.S.S. Ucraineană)

6 octombrie

Dobieslaw Jakubowicz: În jurul orei patru dimineața am fost transportați mai departe. La început mi-a fost cald. Am visat-o pe Marysia și Bozenka, lucru care mi se întâmplă frecvent. Direcția călătoriei noastre s-a schimbat din nou. Stary Bielsk [Starobilsk – n.t.] a rămas demult într-o parte, spre sud. Unde mergem, nu se știe, harta s-a terminat demult.

(Împrejurimile Starobilskului, regiunea Woroszylogradzki, R.S.S. Ucraineană)

20 octombrie

Stanislaw Bakula: Zvonuri: informația referitoare la faptul că am fost predați nemților se adevărește, dar

numai până la locotenenti inclusiv. Prizonierii de pe lista neagră nu vor fi predați. Plecăm spre Rembertów, cei cu vârsta peste 40 de ani vor fi trimiși acasă [...] Tinerii vor fi predați către lagăre și dați în grija Crucii Roșii [...]

I-a cuprins pe toți o atmosferă ciudată de înjosire își dau jos, benevol, distincțiile, vulturii, ba chiar își aruncă la

29 octombrie

Stanislaw Kukla: Se vorbește mult despre plecare și acest lucru a fost, sau mai bine zis a devenit, un zvon general, care i-a dus pe anumiți oameni la spasme. În cele din urmă a fost interzis cu desăvârșire să se vorbească despre plecare. S-a dat ordinul de întocmire a listelor și asta a dat din nou prilej de zvonuri.

(Tiolkino)

Andrzej Rieger:

A 33-a aniversare a zilei de naștere. Un tortuleț. O, Doamne! [...] știre oficială, că mâine plecăm; însă încotro? Plini de speranță, că spre Polonia. *Reisefieber*. Ce va fi? [...] Cu siguranță că azi Nina și Janusz îmi

aprend o lumânare la cimitir. Poate chiar și părinții?

(Kozielszczyzna)

2 noiembrie

Dobieslaw Jakubowicz: De dimineață am ajuns la Briansk [...] În jurul orei 24.00 am plecat spre Kozielsk. Unul dintre colegi povestea că ne vor elibera până în cel mult două luni – știe acest lucru de la un ofițer sovietic.

(Briansk-Kozielsk, regiunea Smolensk, Rusia)

(Va urma)

**Traducerea
din limba polonă
Ana Maria LUFT**

Coloană de prizonieri polonezi

gunoi *Crucea pentru Vitejie*, ca și cum le-ar fi rușine cu gradul de ofițer.

(Pawliszczew Bor, regiunea Smolensk, Rusia)

21 octombrie

Andrzej Rieger: Frig, noroi, ploaie deznădejde. Aproape că nu ies afară. Poți să pleacă oare acasă? Ne e frică să ne bucurăm. Dormim deja când primim fantastica veste despre independența Poloniei. Ne sculăm și cântăm: „Polonia nu a pierit încă...”. Plâng încet. După câțiva timp este dezmințită această știre. Dezastru!

(Kozielszczyzna)

importante organizații din diasporă, cu precădere președintelui consiliului Asociației Naționale a Polonezilor, Franciszek X. Swietlik. Prim-ministrul „le-a prezentat cerințele guvernului polonez. A vorbit plin de curaj și a recomandat consiliului să acționeze, nu numai să vorbească. A promis să trimită, în scris, câteva dintre remarci. Cuvintele sale au lăsat o impresie marcantă, iar președinția consiliului a înțeles că metodele trebuie schimbate”.

Uniunea Romano-Catolică Poloneză din America a afirmat că susține Guvernul în exil la 26 septembrie 1941, cu prilejul celei de-a 43-a convenții, organizate la Baltimore.

Rapoartele Ambasadei poloneze din Washington trimise către ministrul Afacerilor Externe al Guvernului în exil de la Londra (18-19 noiembrie 1941) au informat că, în paginile unei gazete poloneze – *Nowy Swiat* – a fost publicată rezoluția Asociației de Apărare Națională (denumită Jozef Pilsudski), votată în întrunirea din 16 noiembrie 1941 de la New York de cei 50 de delegați reprezentând New York, Massachusetts și New Jersey. Documentul exprima necesitatea acordării imediate de ajutor pentru refugiații din Rusia, dar prezenta și câteva nemulțumiri, provocate de unele decizii ale Guvernului în exil: introducerea așa-nu-

mitului principiu al proporționalității partizane; dizolvarea, tocmai în momentul crizei guvernamentale, a Consiliului Național.

S-a cerut o riguroasă revizuire a modalităților de recrutare a polonezilor din S.U.A. După ce a exprimat încrederea în alianțele cu Marea Britanie

John (Jan) Dingell, membru al Congresului american de origine poloneză

și S.U.A. și în triumful democrației în Polonia postbelică, rezoluția se încheia salutându-l pe președintele polonez, apărătorul Constituției. Trebuie subliniat că documentul nu a făcut nicio referire la Rusia Sovietică, cu excepția pasajului care privea ajutarea refugiaților din Rusia.

Comunitatea polonezilor, un grup ce conta electoral

În același raport au fost enumerați și câțiva membri ai

Congresului american, cu descendență poloneză, al căror nume a apărut legat de votarea renunțării la neutralitate de către S.U.A.: Dingell și Lesinski, din Detroit; Kociolkowski și Maciejewski, din Illinois; Maciora, din Connecticut, și Wasilewski, din Wisconsin. „A existat însă și un membru al Congresului, cu sânge polonez, care a votat împotriva legii care i-a supărat atât pe Germania și pe Hitler. Acesta a fost dr. Rudolf Tenerowicz, din Hamtramck, care deja fusese contra și în cazul legislației anterioare cu privire la Germania nazistă. Congresmenul Tenerowicz votase

împotriva legii de recrutare militară, dar și a celei care oferea ajutor financiar tuturor națiunilor ce luptau împotriva agresiunii hitleriste, deci și Poloniei. Tenerowicz a acționat astfel atât împotriva intereselor Poloniei, cât și celor ale Statelor Unite și numeroase voci s-au coalizat împotriva sa”.

La 30 noiembrie 1942, Stanislaw Angorman, consulul polonez din Detroit, informa Ministerul Afacerilor Străine al Guvernului în exil de la Londra despre rezultatul

Sanația a fost o mișcare politică poloneză, al cărei nume însemna asanarea clasei politice poloneze. Mișcarea a ajuns la putere după lovitura de stat dată de mareșalul J. Pilsudski, în mai 1926.

După ocuparea Poloniei, reprezentanții acesteia nu au făcut parte din Guvernul în exil format la Londra, cu care s-au confruntat pe mai multe probleme în cursul războiului.

Republicii Polonia (1939-1947), și premierului Władysław Sikorski (1939-1943) –, cât și altor oficialități: prim-miniștrilor britanici W. Churchill, grec – J. Metaxas, olandez – E.N. von Kleffens, canadian – McKenzie King și președintelui cehoslovac din exil E. Beneš.

O diasporă activă pentru cauza națională

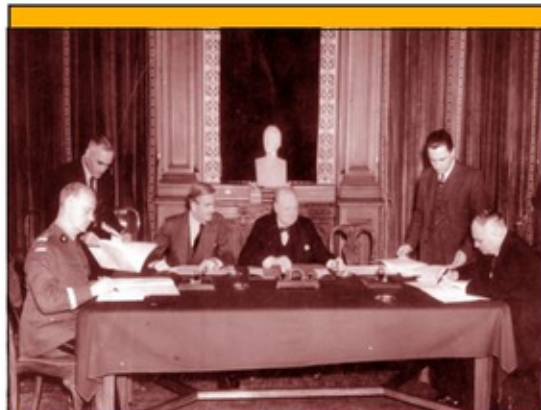
Asociația Americană pentru Eliberarea Poloniei – prezidată de dr. Piotrowski –, s-a întâlnit la 30 și 31 mai 1941 și a votat inițierea unui plan de acțiune. Asociația era o uniune organizată de preo-

tul Glowacki, împreună cu consulul general polonez din Pittsburgh. Primul punct: „ajutorarea națiunii poloneze în lupta pentru eliberarea țării, împotriva invadatorilor și a dușmanilor“. Dar cea mai interesantă parte era: „În lupta împotriva Rusiei, prin intermediul foilor volante sau broșurilor, trebuie să le arătăm americanilor rapacitatea dovedită atât de imperiul țarist al albilor, cât și de roșii, să scoatem în evidență barbarismul rușilor, care au expulzat 700.000 de polonezi, bărbați, femei și copii, în taigaua și stepa siberiană, expunându-i la foamete, ger cumplit și sărăcie. Vom face

tot ce ne stă în putere să colaborăm cu toate grupările naționalilor noștri americani, descendenți din alte etnii oprimate tot de ruși, pentru a ne uni forțele să luptăm împotriva invadatorilor și să stabilim o relație de bună vecinătate“.

Asociația nu s-a arătat ostilă Guvernului polonez în exil, de la Londra, căutând chiar, de dragul țării natale, să stabilească legături cu diplomații polonezi.

Generalul Sikorski, prim-ministrul Guvernului în exil, a făcut o vizită în Statele Unite și Canada. O atenție specială le-a fost acordată reprezentanților celor mai

Semnarea, la 30 iulie 1941, la Londra, sub privirile premierului britanic Winston Churchill, a acordului dintre Guvernul polonez în exil (generalul Sikorski, stânga) și cel sovietic (reprezentat prin ambasadorul Ivan Maïski, dreapta)

După ocuparea Poloniei de Germania nazistă, Guvernul polonez s-a reconstituit în exil, în Paris. În septembrie 1939, Władysław Raczkiewicz a devenit președinte, iar generalul Władysław Sikorski, prim-ministru și comandant suprem al armatei. Guvernul polonez în exil, cu sediul inițial la Paris, apoi la Londra, a fost recunoscut de guvernele aliate. Odată cu atacarea Uniunii Sovietice de către Germania, în 1941, Guvernul polonez în exil a stabilit relații diplomatice cu U.R.S.S.

La 23 iunie 1941, prim-ministrul Wł. Sikorski al Guvernului polonez în exil, într-un discurs la radio, a lansat ideea posibilității unei cooperări cu Moscova pentru a înfrânge Germania hitleristă. Liderii sovietici au răspuns pozitiv. Negocierile dintre cele două tabere au debutat la Londra și s-au dovedit încă de la

început extrem de dificile. Până la urmă s-a ajuns la semnarea unei alianțe, la 30 iulie 1941, apoi, la 14 august 1941, la Moscova, și a unui tratat militar. Stalin a acceptat să declare nule toate acordurile anterioare încheiate cu Germania nazistă, invalidând împărțirea Poloniei și eliberând mii de prizonieri de război polonezi deținuți în lagăre. De asemenea, a fost acceptată și formarea unei armate poloneze pe teritoriul Uniunii Sovietice, însă condițiile efective au rămas nedefinite.

Doi ani mai târziu, după descoperirea masacrului de la Katyn, relațiile cu Moscova s-au răcit. Într-un accident aviatic, în iunie 1943, premierul Sikorski și-a pierdut viața. În locul său, a fost numit Stanisław Mikolajczyk. Între 1943-1944, cu predilecție grație eforturilor depuse de Winston Churchill, s-a încercat reluarea discuțiilor dintre Stalin și reprezentanții Guvernului polonez în exil. Nu s-a ajuns însă la niciun rezultat. Stalin a insistat ca teritoriile anexate după 1939 de către U.R.S.S., cu o importantă populație de origine ucraineană și belarusă, să rămână la sovietici, polonezii putând fi compensați cu teritorii luate de la Germania.

sovietice și cele trei state baltice ca republicile sovietice ale Lituaniei, Letoniei și Estoniei. Acest prim semn al creșterii influenței propagandei rusești în America s-a confruntat cu reacția noastră imediată, care a fost susținută de marea majoritate a americanilor de origine poloneză, cauzând, astfel, un, de altfel, de înțeles, tă-răboi, care s-a și dovedit rapid eficace, *Encyclopaedia britanica* scoțând câteva hărți reprezentative ale acestei părți a Europei“.

Merită subliniat că polonezii asociați în această organizație au fost primii care au descris acțiunea rușilor ca un atac contra Poloniei. Rămâne totuși întrebarea cum s-a putut ca, în condițiile de cenzură existentă în acea perioadă în Marea Britanie, un editor atât de important să publice o hartă care să glorifice granițe stabilite în urma Pactului Ribbentrop-Molotov?!

Cu prilejul conferinței Uniunii Polonezi – o organizație care grupa reprezentanți ai muncitorilor din diferite ramuri (brutari, fermieri, sticlari sau croitori), conform unor calcule, numără aproximativ 300.000 de membri din 11 ianuarie 1942, Andrew Biemiller, delegat special al Oficiului de Conducere a Producției Direcția Muncii de la Washington, „a făcut apel la sentimentele muncitorilor polonezi față de țara natală. El a arătat că

Statele Unite luptă și vor lupta și pentru Polonia, care, după victorie, va fi din nou liberă și puternică“.

Cu acel prilej, a fost ales un Consiliu Sindical Polonezo-American, care a adresat premierului polonez din exil o rezoluție, în care se putea citi: „Ca și cetățeni americani cu origine poloneză ne exprimăm încrederea în primul-ministrul și șeful armatei

Generalul Sikorski și consulul general polonez la Chicago, dr. Karol Ripa (primul din stânga)

poloneze, generalul Wł. Sikorski, cu ocazia semnării pactului dintre Polonia și Rusia Sovietică, națiunea noastră soră, cu care, prin poziția geografică, este necesară o bună vecinătate. Condamnăm orice asalt împotriva guvernului din exil de la Londra venit din partea mișcărilor sanaliste sau național-democrate, membrii cărora încă mai visează la perioadele în care poporul polonez trăia în sclavie“.

La 23 martie 1942, dr. Karol Ripa, consulul general din Chicago, trimitea Ministerului Afacerilor Străine al Guvernului în exil de la Londra o informare în care scria că președintele lui Polish

Americans a fost invitat de doamna Roosevelt, prilej cu care s-a întâlnit cu peste 100 de importante oficialități americane. În discursul său, a arătat că organizația americanilor-polonezi nu va precepeți niciun efort în ajuto-rarea Poloniei.

La 30 iunie 1942, dr. Ripa informa Ministerul Afacerilor Străine din cadrul Guvernului în exil de la Londra că liderul Polish Americans, Franciszek Swietlik, cu prilejul primei aniversări a pactului polono-sovietic, declarase: „Consiliul Polish Americans susține și va susține politica guvernului de la Londra cu privire la Rusia Sovietică [...] Acordul [cu Moscova] a fost necesar din punct de vedere istoric și a fost dictat de interese de stat, care, după cum o demonstrează realitatea, trebuie întotdeauna să prevaleze asupra oricăror sentimente. Sunt momente în care resentimentele atât cele personale, cât și cele generale, trebuie să fie date uitării, pentru a putea fi atinse țeluri mult mai înalte: viitoarea bunăstare a națiunii. Căci tocmai bunăstarea și viitorul națiunii poloneze l-au condus pe generalul Sikorski atunci când a semnat documentul din partea Guvernului polonez“.

(Va urma)

Traducerea din
limba engleză de

Theo STĂNESCU-STANCIU

votului pentru cele două camere legislative, federale și statale, subliniind faptul că reprezentanții polonezilor au obținut 14 locuri; trei nou-numiți congresmeni: George G. Sadowski, Jan Dingell și Jan Lesniewski; dar și doi senatori: Leon Wilkowski și Stanislaw Nowak (comunist); și legislativul statal cuprindea noi membri. Tot cu acel prilej, consulul a raportat că acțiunea în rândul americanilor de origine poloneză dusă împotriva congresmenului Tenerowicz a reprezentat un mare succes.

După cum a informat Ambasada poloneză, presa publicată în S.U.A. în zilele de 27-28 noiembrie 1941 „a prezentat disputa aprinsă dintre pro-guvernamentali, dar anti-socialiști de la gazeta *Przewodnik*

Katolicki și cei de la *Robotnik Polski*, de la Partidul Socialist Polonez, ultimii acuzându-i pe primii de legături cu Partidul Național. Tot despre asemenea legături a scris și un alt jurnal, *Ameryka Echo*. Pe de altă parte, ziariștii de la *Dziennik Zwiazkowy* s-au declarat împotriva activității lui Ignacy Matuszewski (1891-1946), cunoscut politician și diplomat, susținător al lui Jozef Pilsudski, și, după cum a notat și săptămânalul *Czas* din Boston, acesta ar fi încercat să organizeze opoziția cu ajutorul Asociației de Apărare Națională“.

Przewodnik Katolicki, referindu-se la componența

Guvernului polonez în exil, a arătat că nu se poate considera că el este unul de uniune națională, ci un guvern de centru-stânga: „De-abia acum liderii catolici au realizat că în guvern sunt și socialiști [...] și au început cu adevărat să îl atace“. Discursul le-a fost imediat taxat de colegii de la *Ameryka Echo*, care au considerat că atacul împotriva socialiștilor ar reprezenta o schimbare bruscă de poziție.

Rudolf Tenerowicz (dreapta) și președintele Roosevelt

Visurile federale ale Uniunii Sovietice

O informație crucială a apărut în 27-28 noiembrie 1941, în *Wiedomosci Codzienne*, potrivit căreia „Rusia face tot ce este posibil să unească toate statele slavilor vestici într-o federație“. Mai mult chiar, se insistă asupra faptului că Rusia nu va renunța niciodată să revendice granițele din 1914. Tot în același jurnal se putea citi: „cu toate că Stalin a părăsit ideea revoluției mondiale, se arată din ce în ce mai sedus de crearea unei mari federații a slavilor, care să includă Rusia, Polonia, Cehia, Slovacia, Iu-

goslavia, Bulgaria și, în condiții mai speciale: Grecia, Ungaria și România“. „Anglia este de presupus că nu se va opune acestui plan, deoarece îi va permite să se lepede de responsabilitatea reconstrucției Poloniei, cu care este aliată, ca și cea a Cehoslovaciei și Iugoslaviei“.

Primele voci care s-au ridicat din cadrul comunității polonezilor din America în apărarea granițelor poloneze

au fost cele din rândul Comitetului Național al Americanilor cu Descendență Poloneză.

La 21 mai 1942, Comitetul i-a adresat președintelui Roosevelt un memoriu. „Polonia trebuie să renască întreagă, nu cu forțe sau pământuri micșorate [...] Securitatea Poloniei, a Europei și a lumii trebuie să

se bazeze pe schimbarea granițelor dintre Germania și Polonia“. Prima declarație oficială a acestei organizații a fost publicată la 11 octombrie 1942, în legătură cu o hartă a Europei Centrale și Estice, inclusă în *Encyclopaedia britannica*, hartă în care „Polonia a fost rasă în întregime, iar linia Ribbentrop-Molotov a fost recunoscută ca legală, în ciuda faptului că frontul de luptă ruso-german se afla în acea perioadă la est de Nipru. Trebuie amintit că ținuturile poloneze de la vest de linia Ribbentrop-Molotov au fost marcate pe hartă ca fiind germane, cele de la est, ca bieloruse și ale Ucrainei

Ecaterina Cantacuzino,
soția lui Gh.Gr. Cantacuzino
și fondatoarea „Leagănului
Sfânta Ecaterina“

unei vile pe Zamora, în Bușteni, al unui castel la Florești, în Prahova, denumit Micul Trianon. Era, alături de liberalul Basarab Brâncoveanu, cel mai bogat om din țară.

În superbul său studiu despre mâinile politicilor români,

I.G. Duca observa și mâinile lui Gh. Cantacuzino: „mâini placide, veșnic închise, osândite să păstreze cu grijă, să țină cu putere. Le ținea în buzunare, de unde se auzea un zângănit metalic. Nu ținea bani în buzunare (adeseori nu avea bani la el ca să plătească trăsura), ci cheile multelor case de fier, unde nu avea bani, ci documente ale familiei sale ilustre“.

Take Ionescu scria despre el că era „foarte inteligent, dar zgârcit. Zgârcit până și cu inteligența lui“. P.P. Carp era și mai dur în aprecieri: „Dl. prim-ministru [...] a mai zis că merită pozițiunea pe care o ocupă, pentru că viața d-sale întreagă este clară ca un pocal de cristal. O fi! Dar oare nu vedem așa ușor prin pocal fiindcă e deșert?“. O spunea la 13 ianuarie 1906.

Dar... orice lucru are două fețe. Cantacuzino era și unul dintre promotorii Ligii Culturale, (fără să iasă în față), care cultiva dincolo de frontiere unitatea de limbă, tradiție, credință a românilor, oferindu-i periodic banii necesari pentru activități. Atunci când a fost numit prim-ministru în 1899, Pallavicini, ministrul austro-ungar la București, și-a făcut griji cu privire la intervenția sa posibil mult mai activă

în mișcarea națională a românilor din Transilvania.

Gesturile sale de generozitate au fost trecute prea ușor cu vederea. Astfel în 1877, la începutul războiului cu Imperiul Otoman, a dăruit armatei 50.000 de lei. Apoi, în 1913, înainte de cel de-al doilea război balcanic, a donat 100.000 lei pentru ambulanțele militare și 100.000 lei pentru flota de război și „doar“ 25.000 pentru aviația militară.

Nu a încasat niciodată salariu în calitate de primar, ministru sau prim-ministru. Sunt gesturi. Doar că de la averea lui era de așteptat mai mult, ca și de la capacitatea sa politică. A fost o dezamăgire. Poate și pentru că n-a avut noroc, nimerind cu guvernările sale în timpul crizei financiare din 1899-1900 și apoi în 1907.

Politician... cu ambiții mari

Primul său guvern, lipsit de junimiști, a fost slab reprezentat cu valori politice. Take Ionescu era singura personalitate din guvern și cel care a influențat linia sa politică.

„Nababul“, caricatură de epocă,
și ilustrată de la începutul secolului al XX-lea
cu Palatul Gh.Gr. Cantacuzino

GHEORGHE GRIGORE CANTACUZINO „NABABUL“

Gheorghe Grigore Cantacuzino era „o figură de boier mare“, așa cum îl caracteriza Nicolae Iorga. Născut la 22 septembrie 1832, la București, a fost fiul marelui vornic Grigore Cantacuzino și al Luxiței Krețulescu. Studiile le-a început la București, le-a continuat la Paris, unde și-a luat bacalaureatul și doctoratul în Drept.

Odată întors în țară, în 1862, a fost numit judecător la Tribunalul de Ilfov și apoi consilier la Curtea de Apel... Se promova repede când veneai dintr-o familie ca aceea a lui Gh. Cantacuzino! Dar era și lipsa de oameni pregătiți, care îi puneau și mai mult în evidență pe cei existenți.

ION BULEI

În 1864 și-a dat public demisia din funcția de consilier, făcând jocul coaliției opozante lui A.I. Cuza. Membru al lojei masonice „Sages d'Heliopolis“ (Înțelepții Heliopolisului), a participat activ la coaliția care l-a detronat pe Cuza. După îndepărtarea lui Cuza, ajunge președinte al Curții de Apel din București.

Gheorghe Grigore Cantacuzino a intrat în politică în anul 1866, fiind ales în numeroase rânduri deputat și senator conservator, ministru și prim-ministru; membru al Comitetului care a redactat Constituția.

Zgârcitul generos

Ajuns în aprilie 1869-ianuarie 1870 primar al Capitalei, a lăsat urme în arhitectura clasică a orașului, construind fântâna ce-i poartă numele în parcul ce va fi numit Carol și palatul de pe Calea Victoriei, azi Muzeul Enescu. Cariera sa era în ascensiune, astfel că în 1870, 1873, 1875-1876 a fost ministru la Justiție, Lucrări Publice și Finanțe.

Șef al conservatorilor din anul 1899, contra voinței junimiștilor, ajunge și prim-ministru între anii 1899-1900 și apoi prim-ministru și ministru de Interne între 1904-1907.

O mare parte a vieții a fost bolnav de inimă, suferind un infarct în ianuarie 1900. Bărbat înalt, impozant, calm, moderat. Nu e orator. Discursurile sale sunt totdeauna scurte. Uneori foarte la obiect și foarte inspirate. Ca, de pildă, la 24 mai 1905, când D.A. Sturdza îl interpeleză la Senat „cu privire la minele de petrol ale statului“. Și Gh.Gr. Cantacuzino răspunde anunțând trei idei principale ce urma a fi idei călăuză: „1. păstrarea unei porțiuni a terenurilor petrolifere ale statului ca rezervă de viitor; 2. Evitarea monopolizării acestor terenuri petrolifere într-o singură mână; 3. Păstrarea pe seama statului a tuturor mijloacelor de transport ale petrolului și derivatelor lui“. Ceea ce era un răspuns „neted și clar“, cum ținea să precizeze D.A. Sturdza și era și programul liberal în materie. Ce declară Cantacuzino nu erau ideile lui proprii, dar el are înțelepciunea să și le însușească. Cantacuzino nu e printre liderii conservatori care cresc pe o linie intelectuală, precum P.P. Carp, T. Maiorescu, Al. Marghiloman sau Take Ionescu.

S-a bucurat o viață întreagă de prestigiul și averea familiei, neavând vreo altă calitate deosebită. Era proprietarul a 20 de moșii mari, al somptuosului palat de pe Calea Victoriei, al

Grigore Gh. Cantacuzino și soția, Alexandra, într-unul dintre primele automobile din România

scrisori, rapoarte ale prefecților care erau în plicuri... nedesfăcute.

Fler de investitor și mândrie de mecena

Ca și P.P. Carp, Gh. Grigore Cantacuzino a preferat să-și administreze singur averea. Din Franța l-a adus pe inginerul Bouquet, pentru a-i măsura moșiile. Francezul a venit însoțit de Pecheux d'Herbenville, reprezentant al unei firme engleze care, după măsurarea moșiilor, i-a oferit lui Cantacuzino o arendă de 50.000 de franci pe an, timp de 45 de ani, și un capital de 200.000 lei. Cantacuzino a refuzat. A preferat să facă față cu mijloacele familiei.

Ziarul *Conservatorul* îl prezenta drept „cel mai mare producător din țară, un agricultor fruntaș care-și caută singur moșiile“. Mai mult, o făcea întrebându-l mașini agricole de proveniență germană și engleză. Investițiile nu doar în agricultură, ci și în industrie. A înființat – rafinăria pentru prelucrarea petrolului de la Drăgăneasa, apoi în februarie 1879 a inaugurat o nouă fabrică de chibrituri împreună cu D. Ghica, G. Filipescu, G. Cantacuzino, C. Boierescu.

În 1875, pe vremea când era ministru de Finanțe, i-a chemat pe M.T. Suțu, inginer al Școlii Centrale din Paris, pe inginerul de mine

Matei Drăghiceanu și pe inginerul Condeescu și le-a cerut să pregătească terenul pentru deschiderea salinelor din Prahova. Modelul urma să fie cel austriac, iar produsele obținute comercializate în Bosnia, Herțegovina, Serbia, Bulgaria și Rusia. Un proiect nedus la capăt, dar care arată preocupările modernizatoare ale „Nababului“.

Împreună cu fiii Mihail și Grigore, „Nababul“ a fost efor la Eforia Spitalelor, constituită prin unirea Fundațiilor Colțea, Pantelimon și Filantropia. Mihail, fiul său, a

oferit Eforiei proprietățile: Doiceasca, Muntele Neamț, Prislop și alte câteva, 100.000 lei și 500 de acțiuni la Societatea „Petrolul Românesc“.

„Nababul“ a fost membru în Consiliul general al Societății Crucea Roșie, constituită în 1876, alături de soția Ecaterina Cantacuzino, fondatoarea Societății de asistență socială „Leagănul Sf. Ecaterina“, în 1897. Alături de fiica Irina, Ecaterina Cantacuzino ajută orfanii, donând de-a lungul anilor însemnate sume de bani. Conduce Societatea de asistență socială „Leagănul Sf. Ecaterina“ și obține o medalie de aur la expoziția de la Paris din 1900 și la expoziția jubiliară din 1906 de la București.

„Nababul“ avea mândria propriei clase sociale, pe care și-o asuma în toate împrejurările, inclusiv în relațiile cu regele Carol I, în fața căruia a ținut totdeauna să impună punctul de vedere propriu și să respingă amestecul regal în chestiunile interne ale Partidului Conservator. ■

Micul Trianon de la Florești – proprietatea lui Gh. Gr. Cantacuzino – astăzi aflat în ruine

În pregătirea alegerilor, Gh.Gr. Cantacuzino anunța un program vast de guvernare, cu propuneri total nepotrivite pentru momentul de criză prin care trecea țara – de pildă: îndiguiri și irigații. Programul a fost primit cu ironie de presa opoziționistă, iar guvernul a căzut cu toate că avea majoritatea în Parlament – la Cameră 157 de mandate și la Senat 86 –, situația financiară fiind extrem de îngrijorătoare.

1899 fusese un an dintre cei mai secetoși din câți cunoscuse România. Țara nu avea cu ce acoperi un împrumut, care nu se știa de unde va fi făcut, piața europeană fiind tulburată de războiul anglo-bur. Cantacuzino a cerut ajutor regelui și așa s-a ajuns la un împrumut de 175 de milioane lei, insuficient însă. Iar „Nababul” a fost nevoit să se retragă, lăsând locul lui P.P. Carp.

Nici al doilea guvern condus de Cantacuzino nu era bogat în personalități, tot ca urmare a absenței junimiștilor cu care n-a putut ajunge la o înțelegere, cu toată dorința regelui de a o face. Take Ionescu a fost sufletul unei opere legislative foarte bogate și în toate domeniile, iar influența sa foarte mare în Partidul Conservator i-a deranjat pe Gh.Gr. Cantacuzino și pe fiii acestuia, care doreau înlocuirea lui Take cu junimiștii.

Dar criza agrară și numeroasele interpe-lări ale liberalilor au dus la căderea guvernului său, regele Carol I preferând soluția dată de Take Ionescu – aducerea la putere a liberalilor.

Rămâne un fapt că lui Cantacuzino nu-i plăcea politica ca tortură zilnică. Marchizul Emil de Beccaria, ministrul italian la București, prieten cu I.C. Brătianu, cu Take Ionescu și cu mulți alți oameni politici, nota la 31 martie 1907 că „cine nu cunoaște România a fost șocat de felul în care guvernul (Gh.Gr. Cantacuzino) s-a lăsat surprins de o mișcare evident pregătită din timp și a ignorat aceste pregătiri”. Și avertismentele n-au lipsit. Un funcționar superior din poliție îi spunea că de luni de zile la Direc-

ția Generală a Siguranței Publice se seau știri alarmante, care, desigur, fuseseră semnalate prim-ministrului și ministrului de Interne (adică aceleași persoane, Gh.Gr. Cantacuzino), care n-a luat nicio măsură.

„Acest om era inconștient de teribilele responsabilități care apăsau asupra capului său, scria Beccaria. Era devorat de o ambiție senilă, preocupat înainte de toate de a-și spori imensele averi și influența propriei familii, așezându-și un număr cât mai mare de rude în poziții oficiale: primari, judecători inamovibili... Pentru binele țării este de sperat ca după dovada absolutei incapacități de guvernare dovedite în două rânduri de dl. Cantacuzino nu se va mai încerca cu el o a treia experiență”.

Nu s-a mai încercat. Gh.Gr. Cantacuzino a murit la 23 martie 1913, lăsând doar o poreclă: „Nababul”.

Ion I.C. Brătianu preia Ministerul de Interne pe care îl lăsase Cantacuzino în 1907 și găsește o mulțime de plângeri,

Alexandrina Cantacuzino, tânără în rochie de bal și imagine de la „Leagănul Sfânta Ecaterina” fondat și condus de Ecaterina Cantacuzino și apoi de fiica sa Irina

Alexandru Macedon, mozaic aflat la Pompei, după o pictură greacă originală din secolul al III-lea î.H., azi pierdută

ându-l pe Alexandru, deși îi era cumnat, i-a izgonit mama din Pella, iar pe soția de origine persană, Roxana, și pe fiu, Alexandru al IV-lea, i-a exilat la Amfipoli, ca, mai târziu, în jurul anului 310 î.H., să-iucidă.

După cucerirea Macedoniei de romani, Amfipoli a devenit capitala unuia dintre cele patru districte nou create. În secolele următoare, ea s-a transformat într-un important centru al creștinismului, în acele locuri descoperindu-se cinci bazine paleocreștine frumos decorate, dar și un palat episcopal. Repetatele atacuri ale slavilor au făcut ca orașul să decadă treptat, până în secolele VIII-IX, când locuitorii l-au părăsit definitiv și s-au instalat în vecinul Chrisoupoli. Astfel, după 12 secole de glorie, Amfipoli dispărea definitiv!

În timpul războaielor balcanice (1913), soldații greci au găsit pe malul stâng al râului Strymon mari fragmente de marmură sculptată. Arheologii au ajuns la concluzia că ele ar fi provenit de la un ansamblu monumental, reprezentând un leu. Lucrările de restaurare s-au încheiat în 1937 și, de atunci, impresionanta sculptură s-a aflat la intrarea în comună, devenind emblema localității.

Și câteva decenii mai târziu, între 1956-1985, la Amfipoli s-au efectuat săpături arheologice sistematice, sub conducerea arheologului Dimitrios Lazaridis (1917-1985), directorul Eforatului Arheologic al Macedoniei de Est și Traciei (din 1946). Încă din 1964, în urma unor secțiuni efectuate pe tumulul (dealul) Kasta, Lazaridis a prevăzut că el ascundea un important monument funerar, dar, din lipsă de fonduri și de mijloace, n-a putut să efectueze săpături de mare amploare.

Mormântul lui Alexandru cel Mare?!

În 2009, după ani buni de uitare, sub conducerea Katerinei Peristeri, au reînceput, în forță, săpăturile la impresionantul tumul Kasta, care, la bază, este unul natural, iar în partea superioară artificial. El are o înălțime de 23 m și se întinde pe o suprafață de 2 hectare. În urma unor investigații sistematice, în partea de jos, în 2012, s-a descoperit peribolul (zidul înconjurător), ce a impresionat atât prin dimensiuni, cât și prin impecabila sa execuție. Imediat s-au făcut auzite zvonuri care îi atribuiau unor ilustre personaje: să fie oare îngropați acolo Roxana și pruncul lui Alexandru cel Mare; sau chiar Alexandru cel Mare însuși?!

Zidul, de formă circulară, are o lungime de 497 m, un diametru de 158,4 m, o înălțime de 3 m și o grosime de 1,30 m. El este căptușit cu plăci de marmură albă, provenită din insula Thasos, bine șlefuită, și are un volum de 2.500 m³, presupunându-se că, pentru realizarea sa, au lucrat între 2-3.000 de persoane. Imensa cantitate de marmură i-a conferit monumentului un aspect grandios. Dintre cei 497 m inițiali, s-au păstrat intacti doar 60 m, restul fiind dislocați încă din epoca romană. Katerina Peristeri a considerat că zidul îi aparține marelui arhitect, Dinokratis din Rhodos, prietenul și urbanistul lui Alexandru cel Mare, care a și participat la expediția acestuia, având posibilitatea să descopere arhitectura Egiptului. El a fost cel care a conceput planul urbanistic al noului oraș, Alexandria.

După cercetări îndelungate, arhitectul Mihalis Lefantzis, care a făcut parte din echipa

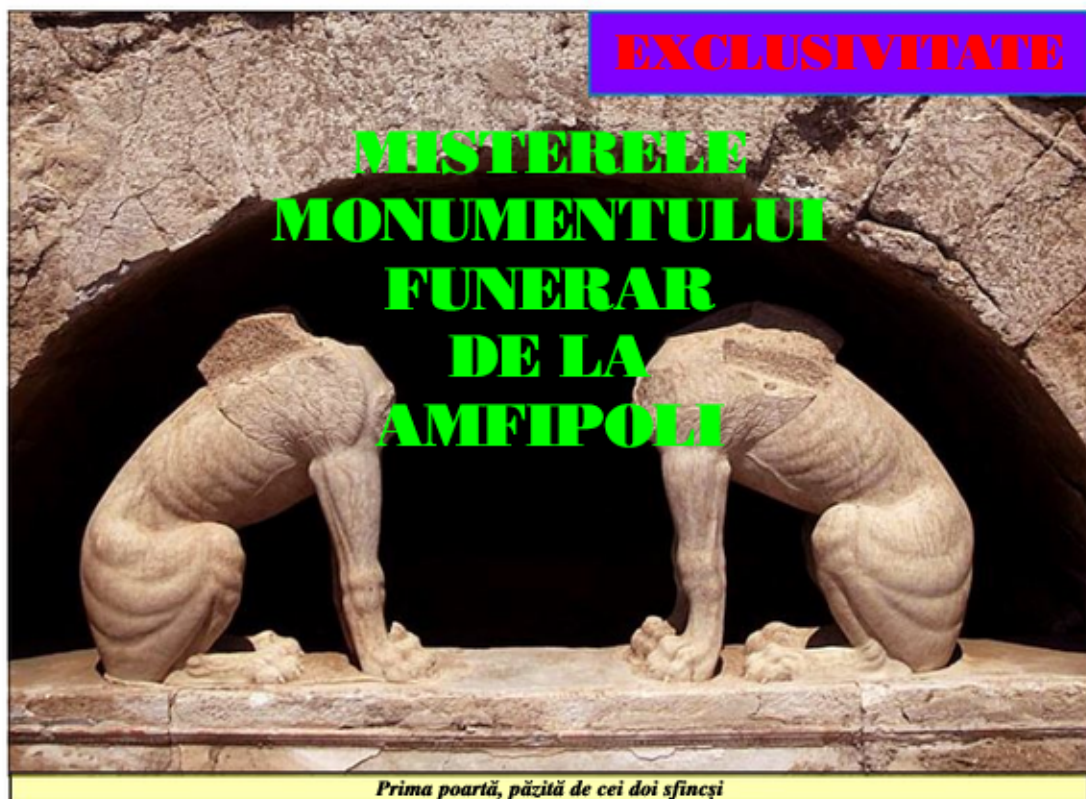
Leul care străjuiește azi intrarea în Chrisoupoli

Vedere aeriană a tumulului Kasta

EXCLUSIVITATE

MISTERELE MONUMENTULUI FUNERAR DE LA AMFIPOLI

Prima poartă, păzită de cei doi sfincși

APOSTOLOS PATELAKIS

În Antichitate, Amfipoli a reprezentat unul dintre cele mai mari și importante orașe ale Greciei de Nord. Situat într-un punct strategic deosebit, pe valea navigabilă a râului Strymon (Struma), aproape de vărsarea în Marea Egee, la hotarul dintre Macedonia și Tracia, la aproximativ 100 km de Salonic, spre Kavala, el dispunea atât de o vastă zonă agricolă, cât și de Munții Pangeu, cu bogatele lor mine de aur și argint, pădurile furnizând atât de necesarul lemn pentru construirea de corăbii.

În secolele VI-V î.H. orașul era cunoscut sub denumirea de „Cele nouă drumuri”, fiind locuit de traci și coloniști veniți din diferite părți ale Greciei, încă din acele vremuri putând fi considerat un adevărat spațiu cosmopolit. Coloniștii din Milet i-au învățat pe localnici să bată monedă, tetradrahmele având, în acea perioadă, un sfinx drept emblemă. Între anii 438-424 î.H., sub dominația ateniienilor, a devenit Amfipoli, o urbe cu un nou nume, dar și noi trăsături.

Douăsprezece veacuri de istorie

Tânărul rege Filip al II-lea (359-336 î.H.) l-a cucerit în anul 357 î.H., transformându-l,

în scurt timp, atât într-o bază navală a macedonenilor, cât și în sediul unei monetării regale foarte productive și un mare centru comercial. Din portul Amfipoli a plecat flota lui Alexandru cel Mare, cu cele 136 de corăbii, în marea sa expediție din Asia. Alexandru n-a mai revenit în Macedonia, dar, în permanență, era la curent cu ce se întâmpla la Pella, capitala europeană a imperiului, unde i se afla mama, Olimpia.

După moartea lui Alexandru cel Mare (323 î.Hr.), a urmat o perioadă destul de tulbură, cu lupte crâncene între diadohi, situația schimbându-se radical în defavoarea rudelor sale, care, în anii următori, au dispărut de pe scena istoriei, fiind, pe rând, asasinat.

Noul rege al Macedoniei, Kassandros (306-297 î.H.), ambițios, dur și răzbuțător, neagre-

stituie o dovadă că mormântul a fost jefuit. De asemenea, au fost scoase la iveală și fragmente ale aripilor sfincșilor, ceea ce permite, cu ușurință, restaurarea. Camera a treia, care este mai adâncă cu 1,5 m, deci are o înălțime de 7,53 m, față de cei 6 m, cât este înălțimea primelor două, s-a dovedit a fi camera funerară.

Un mormânt pentru cinci persoane

Acolo s-a descoperit, sub podeaua de calcar, un mormânt subteran, cu o lungime de 3,23 m, o lățime de 1,56 m și o înălțime de 1,8 m. În mormânt, unul destul de modest, se afla un sicriu de lemn, din care s-au păstrat doar cuiele de bronz și fier, precum și câteva decorațiuni din sticlă și os. Într-o primă fază, arheologii au crezut că au descoperit doar osemintele unei persoane (fragmente umane s-au găsit, atât în mormânt, cât și în afara lui), iar problema care i-a preocupat din acel moment pe toți a fost dacă scheletul descoperit i-a aparținut unui bărbat sau unei femei. Cu privire la persoana înmormântată s-au vehiculat foarte multe ipoteze, dar toate aveau să fie infirmate de expertiza antropologică efectuată la Universitatea din Salonic. Materialul osteologic analizat (550 de fragmente și oase) a dovedit existența a cinci schelete.

Este vorba despre scheletul unei femei, a doi bărbați, a unui nou-născut și a unei persoane, care a fost incinerată, din

Una dintre cariatide și chipul ei

Mozaicul cu tema Răpirea Persefonei de către Pluto

O pictură de pe unul dintre pereții mormântului

care s-au păstrat doar nouă oase parțiale. Femeia îngropată avea în jur de 60 de ani, iar bărbații între 35 și 45 de ani. Desigur, există diverse ipoteze privind identitatea persoanelor, dar numai testele viitoare vor putea stabili dacă cei îngropați erau înrudiți sau în ce perioadă au murit.

În faza actuală a cercetărilor, specialiștii consideră că a fost descoperit un monument funerar macedonean, de dimensiuni impresionante (25 m lungime, 4,5 m lățime, 6 m înălțime, pe o suprafață de 100 m²), cu trăsături unice. Cele mai interesante sunt date de distribuția camerelor, elemente arhitectonice inovatoare, un decor splendid (sfincși înaripați, cariatide, mozaicuri, picturi), care poate duce ușor cu gândul la o cameră a unui adevărat palat macedonean. Mormântul a fost jefuit în Antichitate, motiv pentru care nu s-a găsit inventar funerar, în afara unor mici obiecte, nesemnificative, și a câtorva monete.

Monumentul a fost construit în perioada cuprinsă între anii 325-300 î.H., deci după moartea lui Alexandru cel Mare, dar nu se cunoaște nici din ordinul cui, nici pentru cine. Sigur este că cel care a ordonat ridicarea construcției dispunea de putere, de foarte mulți bani, dar și de mult timp, pentru că pentru un astfel de monument era nevoie de cel puțin doi ani pentru construcție. Nici identitatea celor înmormântați nu a fost, deocamdată, stabilită.

În urma senzaționalei descoperiri, Amphipoli, după secole de uitare, s-a aflat, din nou, în centrul atenției, monumentul oferind noi date despre istoria și civilizația macedonenilor la sfârșitul secolului al IV-lea î.H. ■

Militari britanici la Amfipoli, în timpul Primului Război Mondial

lui Peristeri, a ajuns la concluzia că leul, care astăzi se află la o distanță de 5 km de tumul, făcea parte din complexul funerar, fiind plasat în vârf, pentru a putea fi observat de la mare distanță (38 m înălțime). Romanii, după 400 de ani de la construcție, l-au demontat și l-au transportat pe râu, pentru a construi un baraj sau un pod.

În august 2014, s-a descoperit intrarea în mormânt, care se afla la 2-3 m de zidul de incintă. După ce a fost dislocat pământul, au fost scoase la iveală cele 13 trepte ce conduceau în interior. Fațada era barată de un zid de protecție, format din blocuri mari de piatră (fiecare cântărind în jur de 250 kg). După îndepărtarea acestora, s-a ajuns la prima poartă, cu o lățime de 1,65 m, deasupra căreia, sub o boltă, păzeau doi sfincși, cărora astăzi, din păcate, le lipsesc aripile și capetele (fiecare având o înălțime de 1,45 m și cântărind 1,5 tone; după unele estimări, corpul complet ar fi ajuns la o înălțime de aproximativ 2 m!).

În spatele porții se afla o anticameră, umplută cu pământ și nisip, fapt nemăitâlnit în Grecia, dar care constituia o practică obișnuită în Egipt. După îndepărtarea acestora, din prima anticameră, dar și a celui de-al doilea zid protector, arheologii s-au aflat în fața unei noi surprize. Intrarea în a doua încăpere era străjuită de două superbe cariatide, făurite din aceeași marmură de Thasos, înalte de 2,27 m

și așezate pe un soclu de 1,33 m. Cea din dreapta are fața distrusă. Cu toate că nici brațele nu li s-au păstrat, se presupune că ele s-ar fi aflat într-o poziție ce semnifică interdicția de a intra. Între sfincși și cariatide, distanța este de 6 m. Mai trebuie menționat că, până acum, nu s-au găsit cariatide în niciunul dintre cele 110 morminte macedonene cercetate!

După ce pământul a fost evacuat din cele două anticamere, arheologii au avut ocazia să întrezărească și podeaua. În prima sală pardoseala era decorată cu bucățele de marmură în forme pătrate și dreptunghiulare, înconjurate de romburi negre și albe. În cea de-a doua, în spatele cariatidelor, s-a descoperit un superb mozaic, având ca temă răpirea Persefonei de către Pluto (4,5x4 m). În centru exista o zonă de formă rotundă, cu diametrul

de 0,80 m, distrusă astăzi, dar cu posibilitatea refacerii, deoarece au fost găsite toate materialele dislocate. Tema răpirii Persefonei s-a mai întâlnit și la alte două morminte de la Vergina, dar acolo a fost reprezentată numai în picturi. În spatele cariatidelor, deasupra mozaicului, s-au găsit fragmentele de marmură ale ușii cu două canaturi, ce conducea spre camera mortuară. Ușa a treia este în stil ionic și seamănă cu cea de la mormântul lui Filip al II-lea de la Vergina, având o lățime de 1,50 m, 14 cm grosime și cântărind două tone.

A fost prima ușă descoperită, ceea ce dovedea că era, într-adevăr, vorba despre un mormânt.

La evacuarea pământului din cea de-a treia cameră o nouă surpriză! A fost găsit, în condiții foarte bune, capul sfinxului din dreapta, care avea o înălțime de 60 cm, o greutate de 80 kg o adevărată capodoperă. Faptul că el a fost descoperit la o distanță de 14 m de la intrare con-

Dimitrios Lazaridis, în 1964

Katerina Peristeri

de la început subnutriți și exploatați la limita rezistenței fizice. Conform lucrării *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă*, creșterea efectivelor coloniei a condus la înființarea unor secții apartinătoare, precum Grind sau Saivane, unde regimul nu a fost cu nimic mai bun decât la „centru”, ba dimpotrivă.

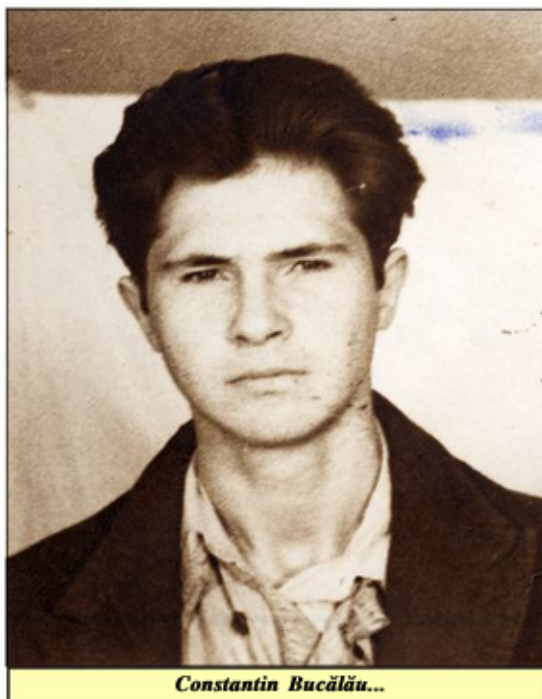
Victimele

Până acum s-a speculat mult în privința numărului de victime de la Periprava. De cele mai multe ori s-a exagerat, din neștiință. Nu există date definitive despre capacitatea de deținere a coloniei, însă conform estimărilor, Periprava a avut, în medie, un efectiv de aproximativ 3.000 de deținuți. Printre aceștia, în intervalul iulie 1957-mai 1968

(data ultimului deces), am reușit să identificăm 124 de morți (106 deținuți politici, 14 deținuți de drept comun, plus alți patru, a căror încadrare penală ne este necunoscută), aceasta fiind cifra minimă documentată. Faptul că numărul deceselor în rândul deținuților politici este net superior dovedește că măsurile abuzive ale administrației îi vizau în primul rând pe aceștia. În același timp existența deceselor în rândul deținuților de drept comun confirmă că

Delta Dunării nu era un loc de detenție ușor de îndurat, indiferent de încadrarea penală.

Identitatea celor morți a rămas vreme de zeci de ani neclară, aceștia fiind evocați sporadic doar de către supraviețuitori. Dincolo de

Constantin Bucălușu...

numele lor, putem reconstitui cu certitudine alte câteva coordonate identitare importante. Astfel, 77 dintre cei 124 aveau origine socială țărănească, iar 80 dintre ei aveau doar studii elementare. Repartiția pe meserii este în concordanță cu cele de mai sus, dovedind încă o dată, dacă mai era nevoie, că țărani au reprezentat principala țintă a represiei: 53 dintre decedați erau agricultori sau meșteșugari, iar 25 – muncitori. În privința identității politice este de remar-

cat că aproximativ jumătate dintre cei decedați, 53, sunt de sorginte legionară, iar 37 neîncadrați (în această categorie am inclus și deținuții de drept comun). Celelalte spectre politice sunt slab reprezentate. În privința mandatelor în baza cărora au fost

închiși în lagăr, numărul celor condamnați este sensibil egal cu al celor internați administrativ, 54, respectiv 51, restul de până la 124 fiind reprezentat de cei cu situații neclare sau aflați în dublă ipostază: o internare administrativă în continuarea unei condamnări.

Lagărul morții

Că la Periprava s-a murit din cauza regimului de detenție nu mai este doar o simplă supoziție. Nu vom invoca aici mă-

turiile supraviețuitorilor, ci vom prezenta câteva date edificatoare, extrase din surse documentare, care să sprijine afirmațiile foștilor deținuți politici. În primul rând, remarcăm că printre cele mai frecvente cauze ale deceselor găsim distrofiile, cașexiile sau TBC-ul, indiciu serios în privința alimentației insuficiente, a epuizării, a lipsei condițiilor de igienă și a îngrijirilor medicale. De asemenea, pe lângă alte numeroase afecțiuni, raportul de activitate medico-sanitară

CAZUL PERIPRAVA ÎN TRE REALITATE ISTORICĂ ȘI TABLOIDIZARE

Clădirea comandamentului coloniei de muncă Periprava transformată în hotel, 2013 (stânga); „Groapa comună” de la Periprava (dreapta)

CONSTANTIN VASILESCU

În vara lui 2013 Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (I.I.C.C.M.E.R.) a reluat cercetările în cazul Periprava. Miza, de data aceasta, era un pic schimbată față de precedentul Vișinescu: se urmărea obținerea unor probe care să susțină trimiterea în instanță a unuia dintre foștii comandanți ai coloniei de muncă, colonelul Ioan Ficior. Acum, când Ficior a fost trimis în judecată, acțiunea poate fi socotită un succes. Cele ce urmează se doresc a fi o introducere în subiect, dar și o revizuire a unor chestiuni inexacte sau de-a dreptul eronate, al căror vector principal de transmitere a fost presa.

Periprava ca loc al ispășirii „culpelor” politice exista dinainte de Ioan Ficior, însă răutatea lui și a altora a detașat acest loc din rândul celorlalte locuri de detenție. La începutul anilor '50 Periprava a funcționat ca secție sau punct de lucru în cadrul formațiunii Chilia. În iulie 1957,

aici s-a înființat o unitate de sine stătătoare, fapt care a făcut ca toponimul să-și dobândească notorietatea. Până atunci, conform documentării pe care am întreprins-o, la Periprava au murit patru deținuți. În intervalul 1958-1964 au predominat deținuții politici, din punct de vedere

numeric, iar din momentul dobândirii autonomiei a fost doar o chestiune de timp până la înregistrarea mai multor decese, într-un interval destul de scurt. Folosiți la munci precum defrișarea și recoltarea stufului, realizarea digurilor sau creșterea animalelor, deținuții politici au fost încă

adjunct pentru pază și regim, îl secondează pe Condurache în ierarhia responsabilității în timpul mandatului acestuia din urmă; în mandatul succesorilor lui Ioan Ficior s-au înregistrat doar șapte decese (1.09.1963-mai 1968), fapt care nu mai necesită alte comentarii.

În categoria „torționarilor” au fost incluși și doi dintre foștii gardieni ai coloniei de muncă care astăzi încă își duc traiul în Deltă, Ion Mihalache și Ignat Crimschi. Este neîndoios că mulți dintre gardieni s-au făcut vinovați de abuzuri, poate chiar de crime împotriva deținuților, însă în privința celor doi nu există momentan nicio probă. Există însă indicii temeinice că au mințit în momentul când au afirmat că la Periprava nu s-au comis abuzuri care au favorizat decesul deținuților, iar dacă s-ar fi comis, s-ar fi petrecut fără știința lor. Atitudinea lor este comparabilă cu a foștilor gardieni din lagărele rusești sau germane și poate fi înțeleasă în virtutea unei complicități tacite, a unui spirit de castă, dar și din instinct de conservare. Pentru cei doi ar fi nevoie de un articol separat. Ne vom rezuma să spunem că ne-au declarat că la Periprava hrana era suficientă, deținuții aruncând une-

ori pâinea din prea multă abundență, că aceștia mu-reau de bătrânețe și că su-praviețuitorii exagerează sau mint de-a dreptul! Concluziile aparțin cititorului.

Câteva neadevăruri

Periprava a fost într-adevăr unul dintre cele mai dure locuri de detenție din Româ-

de-a dreptul false, a căror corijare ține de deontologia profesională. Iată doar două dintre ele: în primul rând s-a afirmat în mod inexact că la Periprava s-a descoperit o groapă comună în care ar fi fost înhumată „o parte dintre victime” și că diagnosticul arheologic „confirmă existența unei gropi comune”. Dar morții din colonie, după toate indiciile, au fost îngropați în cimitirul satului, unde s-au efectuat și săpăturile. Conform raportului arheologic, *Raport privind diagnosticul arheologic efectuat în cimitirul de la Periprava*, com. C.A. Rosetti, jud. Tulcea, din septembrie 2013, într-una dintre cele șapte gropi excavate s-au descoperit două schelete înhumate „în sicrie separate, din care s-au mai păstrat câteva fragmente de lemn și cuie de dimensiuni diferite”. Poziția acestora precum și faptul că au fost înhumate în coșciuge individuale nu sugerează nici pe departe o groapă comună, în sensul con-

...și Florea Duica, decedați la Periprava

nia comunistă, însă opiniile despre dimensiunea repressiunii din această colonie au fost de multe ori exagerate. Cele 124 de victime reprezintă un reper solid, de la care poate porni orice analiză serioasă, inclusiv cea juridică. Cu toate acestea, despre acest caz s-au făcut și afirmații inexacte sau

sacrat al expresiei, ci mai degrabă confirmă afirmațiile gardienilor conform cărora în momentul în care existau doi decedați concomitent, din comoditate sau neglijență, se practicau „înhumății duble în gropi simple”, precum în cazul de față. Termenul de „groapă comună” se

întocmit pe trimestrul III al anului 1960 indică un total de 1811(!) deținuți suferind de afecțiuni gastro-intestinale și 383 de bolnavi TBC.

Poate cele mai importante dovezi sunt cele legate de vârsta decedaților și de speranța de viață la Periprava. Astfel, 11 dintre decedați aveau vârste cuprinse între 19 și 29 de ani, alți 11 aveau între 30 și 39 de ani, 21 aveau între 40 și 49 de ani, 60 aveau între 50 și 59 de ani și doar 20 aveau între 60 și 71 de ani. Un singur decedat are vârsta necunoscută. În privința speranței de viață, dintre cei 124, 11 au murit în prima lună de la sosirea în colonie, 53 nu au rezistat mai mult de cinci luni, iar 14 nu au depășit 12 luni. Doar 13 au rezistat mai mult de un an, iar în 33 de cazuri intervalul de timp petrecut la Periprava ne este necunoscut. Facem precizarea că există posibilitatea ca la decesul rapid al unora să fi contribuit și regimul suportat în precedentul loc de detenție (de pildă, 37 dintre cei morți fuseseră transferați de la Salcia).

Cine poartă răspunderea?

La prima vedere, conform celor apărute în presă și nu numai, răspunsul la această

întrebare este unul singur și categoric: Ioan Ficior. În realitate, Ficior a absorbit toată vinovăția și a captat întreaga atenție prin simplul fapt că încă se află în viață. În urma cercetărilor pe care le-am întreprins am ajuns la concluzia că principala responsabilitate pentru ceea ce s-a petrecut la Periprava o

...Gheorghe Bălăceanu...

poartă Dumitru Condurache, predecesorul lui Ficior la cârma coloniei. Spre deosebire de Ficior, Condurache se regăsește mai puțin în memoria foștilor deținuți politici, fapt care l-a scutit de oprobiul supraviețuitorilor, dar și de acela al istoriei. Pe de altă parte, nu-i mai puțin adevărat că omniprezența lui Ficior în evocările supraviețuitorilor dovedește că acesta a fost un vector direct

al răspândirii terorii și violenței printre deținuți, încă dinainte de a ocupa cea mai înaltă funcție din colonie. Credem, totuși, că vinovăția principală o poartă cel care se afla în vârful ierarhiei, prin simpla îngăduire a comportamentelor abuzive.

Biografia lui Dumitru Condurache este deocamdată o pată albă. Ioan Ficior, în schimb, a fost intens discutat în ultima perioadă, iar biografia sa era cunoscută încă din 2009, din momentul apariției *Dicționarului ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a penitenciarelor* (autori: Mihai Burcea, Mihail Bumbescu, Marius Stan). În aceste condiții, este de prisos să redăm aici elemente ale traseului său profesional. Ne vom rezuma la câteva date care să dovedească afirmațiile de mai sus: în mandatul lui Dumitru Condurache (august

1957-septembrie 1960) s-au înregistrat 86 dintre cele 124 de decese; în mandatul lui Ioan Ficior (1.10.1960-1.09.1963) s-au înregistrat 31 dintre cele 124 de decese. Nu este mai puțin adevărat că în intervalul complet în care Ficior a funcționat în colonie, într-o funcție sau alta (adjunct pentru pază și regim sau comandant), s-au petrecut 117 decese. Așadar, Ficior, în calitatea sa de

GEORGE POMUT DIPLOMAT ÎN RUȘIA

Scrisoarea lui Pomut (în imaginea din dreapta sus) către țarul Alexandru al II-lea pentru vinderea Alaskăi și Cheiul englez de la Petersburg

ION BISTREANU

În seara zilei de 23 iunie 1866, după o lungă și plicticoasă traversare a Atlanticului, George Pomut (Magazin istoric, nr. 3/1982) debarcă în portul civil Kronstadt, pentru a-și prelua, în cadrul Legației americane din Petersburg, postul de consul. După ce fusese demobilizat din armată, cu gradul de locotenent-colonel, în toamna anului 1865 se retrăsese pentru o viață liniștită în orașelul Keokuk, unde, cu sprijinul unui bun prieten, cumpăraseră ceva pământ și câteva animale. În februarie 1866 însă este informat că Departamentul de Stat a decis numirea sa în calitate de consul în capitala imperială rusă. Acceptă imediat, renunțând la traiul liniștit de fermier anonim, tot așa cum, în 1848, abandonase bănoasa și eleganta profesie de avocat, pentru a pleca într-o lungă, dar glorioasă aventură peste ocean. Cu puțin timp înainte de plecarea în Rusia i se conferă și gradul de general de brigadă, încununare a participării sale la războiul civil (1861-1865).

Închiriază o locuință chiar în apropierea birourilor consulatului, aflate pe strada Galernaia, în imediata vecinătate a catedralei Isaakievskii și la câteva sute de metri de palatul imperial. În sarcinile noului consul intră urmărirea relațiilor comerciale americanoruse, întocmind minuțioase rapoarte trimestriale despre mărfurile americane descărcate prin portul Kronstadt. Alături de colegii din consulat

și din cadrul Legației S.U.A., urmăresc atent și informează Departamentul de Stat despre demersurile pe care Curtea imperială rusă le făcea pentru accelerarea vânzării Alaskăi (negocierile propriu-zise se desfășurau la Washington, unde trimisul diplomatic al Rusiei avea un fond special pentru... mituirea oficialităților americane, inclusiv a celor 35 de kongresmeni care au votat în favoarea cum-

părării!). Are șansa de a lucra cu un șef agreabil, deși cam extravagant, generalul Cassius M. Clay, cu care va petrece de altfel și sărbătorile Crăciunului, în casa inginerului George W. Whistler (fiul unui cunoscut inginer american, care participase la construcția căii ferate Petersburg-Moscova, și frate, după tată, al renumitului pictor J.A. Whistler). Nu are familie, dar își face numeroși

utilizează în cazul în care un număr mare de trupuri sunt îngropate în neorânduială, într-o groapă supradimensionată, de obicei în afara locurilor obișnuite de înhumare.

În al doilea rând, raportul nu confirmă existența unei gropi comune, în sensul precizat mai sus, ci vorbește despre „un mormânt colectiv (o groapă comună), cu defuncții înhumați în același timp, fiecare în câte un sicriu improvisat, probabil din material lemnos foarte perisabil”. Vehicularea improprie a sintagmei de „groapă comună”, fără nicio altă precizare, denotă opțiunea pentru senzaționalism, în detrimentul onestității profesionale.

A doua relatare inexactă se referă la acreditarea ideii că în gropile morților descoperiți cu prilejul săpăturilor „nu există urme de sicriu”. Afirmația nu este doar inexactă, ci este în întregime falsă, de vreme ce în toate cele șapte gropi s-au descoperit urme de sicrie/coșciuge sau de rogojini. Acest fapt poate fi probat prin simpla vizualizare a fotografiilor de la fața locului, dar și prin parcurgerea raportului arheologic, din care am redat mai sus citate edificatoare.

Cazul lui Ficior este astăzi în instanță. Din punct de vedere istoric culpa lui este cât se poate de evidentă, astfel că, în ceea ce ne privește, în baza cercetării pe teren și în arhive, în urma coroborării afirmațiilor supraviețuitori-

comandant a fost acuzat de genocid, în baza unei speculații semantice care, credem noi, nu ar fi rezistat în instanță (specularea termenului de colectivitate, cu referire la deținuții politici). Această abordare, sortită de

la început eșecului, a favorizat părerile conform cărora întregul efort ar fi fost mai degrabă un exercițiu de imagine, decât un demers onest de condamnare a responsabililor. Modificarea codului penal a reprezentat o mare oportunitate pentru relansarea acestui caz, permițând încadrarea speței lui Ficior la „crime împotriva umanității”, devenite de-acum imprescriptibile.

Rămâne incontestabil faptul că, de curând, Ioan Ficior a fost trimis în judecată. Nu mai puțin adevărat este că acest moment a venit mult prea târziu și pe alocuri a fost

folosit, în mod nepotrivit. Până în prezent instituțiile îndrituite au ignorat subiectul sau au blocat inițiative similare mai timpurii. Pentru toate aceste neajunsuri o compensație va fi reprezentată doar de momentul pronunțării unei sentințe definitive de condamnare pentru ceea ce Ioan Ficior a săvârșit sau a îngăduit la Periprava. ■

Deținut exhumat în cimitirul din Periprava

lor cu cele ale fostelor cadre ale coloniei, putem afirma că Ioan Ficior este unul dintre cei doi mari responsabili pentru ceea ce s-a petrecut la Periprava. Din punct de vedere juridic cazul a ridicat anumite probleme. Încadrarea inițială a fost una cât se poate de nepotrivită, însă greu evitabilă în lipsa cadrelor cu cele ale fostelor cadre ale coloniei, putem afirma că Ioan Ficior este unul dintre cei doi mari responsabili pentru ceea ce s-a petrecut la Periprava. Din punct de vedere juridic cazul a ridicat anumite probleme. Încadrarea inițială a fost una cât se poate de nepotrivită, însă greu evitabilă în lipsa cadru-

Generalul David G. Farragut (stânga), primul amiral din istoria marinei militare americane, vizitează portul militar Kronstadt

de secretar al Legației, implicându-se eficient în stingerea unuia dintre cele mai mari scandaluri diplomatice ruso-americane, în care, ironia sortii, a fost implicat un personaj cu rădăcini basarabene. Este vorba despre C.G. Catakazi, nepotul unuia dintre cei mai mari latifundieri basarabeni de la începutul secolului al XIX-lea, C.A. Catakazi, de origine greacă, fost guvernator al Basarabiei (1818-1825). Numit, în 1869, reprezentant diplomatic al Rusiei la Washington, C. Catakazi confundă încă tânăra republică americană cu statele balcanice în care tatăl său, tot diplomat, fusese factor activ în diversele intrigi politice interne. Se amestecă destul de grosolan în câteva chestiuni strict interne ale Statelor Unite, astfel că președintele U. Grant cere Rusiei rechemarea acestuia.

În scrisoarea trimisă Ministerului rus de Externe, la 16 iunie 1871, se menționa: „În momentul sosirii sale la Washington, Katakazi a făcut promisiunea că va fi un mi-

nistru foarte eficient și acceptabil, făcând o impresie foarte plăcută. Totuși, în foarte scurt timp, a devenit foarte dezagreabil, intervenind în probleme care nu erau în niciun fel correlate cu mandatul său. A intervenit de asemenea în probleme de competența Congresului, deranjând senatorii și membrii Camerei Reprezentanților și făcând uz de intervenții și solicitări personale, neuzuale din partea reprezentanților altor pu-

teri acreditate pe lângă acest guvern. Aceste acțiuni erau respingătoare și deranjante pentru membrii legislativului, care erau abordați în acest mod nepotrivit, având tendința de a împiedica libertatea procesului legislativ în problemele la care se refereau intervențiile sale. El nu s-a sfiit să folosească ziarele acestei țări pentru a influența opinia publică în legătură cu problemele pe care guvernul le avea de rezolvat și și-a permis multe libertăți în caracterizarea diferitelor măsuri luate de guvern sau a diferitelor persoane oficiale. În conversațiile sale el era mai agresiv și mai nereștinut, utilizând un limbaj abuziv și denigrator față de diferite persoane, multe dintre ele având funcții publice și bucurându-se de respectul și încrederea colectivității. Incorectitudinea unui ministru străin de a încerca astfel să influențeze și să inducă în eroare opinia publică

a țării constituie un motiv suficient pentru ca acesta să înceteze să mai fie un intermediar util între guvernul pe care îl reprezintă și guvernul pe lângă care este acreditat“.

Prim consul general al S.U.A.

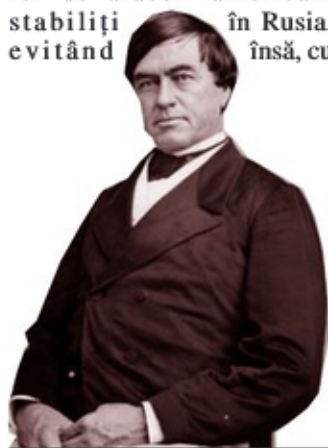
Prințul Gorceakov, ministrul rus de Externe, al cărui preferat era Catakazi, nu dă curs demersului decât în noiembrie, după ce vizita în S.U.A. a Marelui Duce Alexei, fiul împăratului Alexandru al II-lea, este un veritabil eșec, autoritățile americane primindu-l cu o răceală nedisimulată, având în vedere că la toate primirile oficiale era însoțit de ambasadorul dezavuat. Evident, incidentul irită Curtea imperială rusă, așa că lui Pomuț îi revine delicata sarcină, trasată direct de președintele Grant, să amelioreze climatul politic al relațiilor bilaterale, sarcină de care se achită cu succes, obținând, în noiembrie, rechemarea ambasadorului rus.

În 1872 are bucuria de a-l saluta la Petersburg pe fostul său comandant, generalul

Generalul Ulysses Grant, viitor președinte al S.U.A.

prieteni în cercurile oamenilor de afaceri americani stabiliți în Rusia, evitând însă, cu

Generalul Cassius M. Clay

grijă, implicarea în intrigile țesute acolo.

Primit de țară

La numai o lună după sosirea la Petersburg, Pomuț are prilejul să își revadă un fost camarad de arme, pe generalul G.V. Fox, acum în vizită oficială în Rusia, în calitate de asistent al secretarului de Stat al Marinei. Treburile consulare îl împiedică să îl însoțească pe acesta în lunga călătorie prin orașele imperiului, însă el este cel care redactează voluminosul raport despre această vizită, relevând convingător importanța dezvoltării și diversificării relațiilor americano-ruse, în contextul ofensivei politice a „antantei” franco-britanice.

Peste un an, în august 1867, își revede un alt camarad de arme, pe generalul David G. Farragut, cel care va deveni primul amiral din istoria marinei militare americane, aflat în fruntea unei impunătoare escadre militare ce vizitează portul militar Kronstadt.

În toamna aceluiași an, se îmbolnăvește destul de serios,

având puternice crize de reumatism, ca urmare, după cum explica el însuși într-un raport transmis Departamentului de Stat, a lungilor zile și nopți petrecute în tranșee, în timpul războiului civil. Boala se prelungește și se agravează, în condițiile asprului climat – frig și umiditate ridicată – din „Veneția Nordului”. Starea gravă a sănătății sale este confirmată în certificatele medicale eliberate de medicul Legației britanice și de medicul principal al spitalului Petropavlovsk, la care se adaugă și raportul ambasadorului Clay, care subliniază că „consulul Pomuț merită toată înțelegerea”.

**Prințul Gorceakov,
ministrul rus de Externe**

Treptat, își reia activitatea, deși, periodic, boala îl pune la pat. În toamna anului 1869 are un nou șef – ambasadorul J. Curtin –, care de la început remarcă abilitatea colaboratorului său în elaborarea rapoartelor și analizelor specifice, astfel că reușește să obțină numirea lui Pomuț în calitate de „atașat temporar” al Legației americane. În numirea sa nu un mic rol a jucat un alt fost camarad de arme, generalul Ulysses Grant, ales în acel an președinte al S.U.A. La 28 martie 1870,

Ministerul rus de Externe propune cancelarului Curții imperiale „includerea lui Pomuț în lista reprezentanților corpului diplomatic care vor fi prezentați Înălțimii Sale [țarul – n.n.] cu prima ocazie” – prilej care se va ivi doar la 1 ianuarie 1871, în timpul primirii tradiționale de către țară a membrilor corpului diplomatic acreditat la Petersburg. Era un eveniment excepțional ca un simplu atașat să fie prezentat personal suveranului, fiind o premieră în relațiile diplomatice ruso-americane, dar la aceasta a contribuit și gradul de general al noului membru al corpului diplomatic, el fiind singurul consul al S.U.A. care a primit dreptul de a participa la toate ceremoniile oficiale organizate de Curtea imperială.

Incident diplomatic cu un basarabean

Absența, pentru câteva luni, a unuia dintre secretarii Legației face ca Pomuț

**C.G. Catakazi,
reprezentant diplomatic
al Rusiei la Washington**

să îndeplinească simultan, în a doua jumătate a anului 1871, funcțiile de agent consular și

rămas în Rusia. De ce să se fi întors, totuși, în S.U.A., țară de care nu îl mai legau nici averi, nici familie, țară care, după o viață pusă în slujba sa, nu i-a mai oferit nimic, deși abia împlinise 60 de ani? Să fi fost oare aceeași chemare a destinului, care îl făcuse să emigreze peste Ocean, să participe la războiul civil din America, să opteze pentru o slujbă într-o țară complet necunoscută? Sunt întrebări la care cercetătorii mai caută încă un răspuns.

Moare sărac, la 12 octombrie 1882, și, prin grija câtorva prieteni din Petersburg, este înmormântat în cimitirul luteran Smolenskii (destinat străinilor de diverse alte religii). La opt ani după moartea lui Pomuț, J.M. Crawford, consulul general al Statelor Unite la Petersburg, trimitea un raport către Departamentul de Stat, în care, întristat și indignat deopotrivă de indiferența Legației americane la moartea generalului, scria: „Faptul că un astfel de bărbat ca G. Pomuț a fost înmormântat, indiferent în urma căror împrejurări, din contribuție publică, este într-adevăr extrem de întristător”. Diplomatul american sublinia în același raport că G. Pomuț „a fost un om onest și corect, în plus o personalitate remarcabilă, de mare cultură și educație așa cum demonstrează cu limpezime documentele lui de serviciu, scrise cu propria mână în opt limbi diferite; mai mult, a fost un om neobișnuit de bine primit de către cei mai de seamă cetățeni ai orașului [Petersburg – n.n.], așa cum indică numeroasele invitații la balurile Curții și la seratele imperiale, invitații desco-

perite printre hârtiile sale. Am găsit scrisori de recomandare de la vestiți bărbați de stat ai timpului nostru, precum și scrisori extrem de măgulitoare de la Grant, Sherman, Logan, Belknap, Hickenlooper și mulți alți distinși generali ai armatei americane.” În urma acestui raport, pe mormânt a fost ridicată o piatră funerară prin grija fostului ambasador american Jeremiah Curtin și a foștilor camarazi de arme din Regimentul 15 Voluntari din Iowa. Abia în 1913, în urma

unor insistente demersuri ale foștilor veterani, Congresul american decide repatrierea rămășițelor pământești ale lui Pomuț, însă declanșarea Primului Război Mondial împiedică acest lucru.

Anii au trecut, iar Pomuț a rămas în conștiința unor americani doar ca unul dintre generalii războiului civil, memoria-i fiind cinstită doar de emigrația română. Chiar și distrugătorul care i-a purtat numele (1944-1970) a fost construit prin donațiile exclusive ale românilor americani, tot așa cum și monumentul din Cleveland a fost ridicat tot prin grija și contribuția compatrioților săi din S.U.A.

După lovitură de stat bolșevică din noiembrie 1917, cimitirul luteran a fost naționalizat și închis. După ce rămășițele pământești ale unor personalități străine au fost reînhumate în cimitirul mănăstirii Nevskii, cimitirul luteran este lăsat în paragină, parte din el fiind destinat amplasării unei stații de pompieri, unei centrale termice de cartier etc. După dezmembrarea U.R.S.S., câteva consulate (Italia, Germania, Suedia) au întreprins demersuri pentru restaurarea mormintelor unor conaționali, printre care și cel al fratelui celebrului Alfred Nobel.

Mormântul lui Pomuț nu a mai putut fi localizat. Poate că ar fi timpul să ne gândim la amplasarea unei plăci comemorative în ceea ce a rămas din cimitirul luteran sau, cel puțin, a unei plăci comemorative pe clădirea din str. Galeriaia, 18, unde timp de 12 ani a muncit, pentru și în numele unei mari națiuni, dar rămânând o figură legendară a exilului românesc. ■

Sherman, alături de care participase, în 1864, la cucerirea orașului Atlanta, ocupat de sudiști. Generalul i-a dăruit o cutie cu țigări scumpe. În 1890, când Legația americană a preluat lăzile cu obiectele personale ale lui Pomuț, a fost găsită o țigară învelită în culorile naționale ale S.U.A., însoțită de un bilețel: „ultima țigară din acea cutie pe care mi-a dăruit-o generalul Grant, când, în cursul călătoriei sale în jurul lumii, a fost la Petersburg”.

În martie 1873 la Petersburg sosește un nou ambasador al S.U.A., James L. Orr, fost guvernator al Carolinei de Sud, cu care lucrează doar două luni, Orr suferind un infarct. Întrucât primul colaborator E. Skyler era plecat într-un lung turneu în Asia Centrală, Pomuț se ocupă de toate demersurile privind îmbălsămarea și trimiterea în țară a defunctului, după care, până în luna noiembrie a aceluiași an, rămâne singurul reprezentant oficial a S.U.A.

Noul ambasador al S.U.A. la Petersburg, James L. Orr, fost guvernator al Carolinei de Sud

la Petersburg. Deși Departamentul de Stat refuză să îl acrediteze oficial ca însărcinat cu afaceri a.i., Pomuț este recunoscut de autoritățile ruse în această calitate. Chiar în luna mai, cu prilejul unei vizite în capitala imperială a șahului Persiei, Pomuț avansează, într-o discuție cu acesta, chestiunea acreditării unui ministru plenipotențiar pe lângă Curtea șahului.

În vara anului 1874 S.U.A. decid transformarea consulatului la Petersburg în consulat general, George Pomuț fiind numit primul consul general al S.U.A. în Rusia, cu sprijinul direct al președintelui Grant, căruia va avea, peste trei ani, prilejul de a-i mulțumi personal, cu ocazia vizitei acestuia în Rusia, după încheierea mandatului de președinte.

Imediat după numire, face o lungă vizită de documentare în circumscripția consulară, în care intrau Kronstadt, Riga și Reval (denumirea istorică a Tallinului, capitala de azi a Estoniei). Întocmește documentări valoroase privind comerțul bilateral, mărfurile cele mai căutate la import, expansiunea industriei textile în Rusia și, ca atare, oportunitățile de creștere a exporturilor de bumbac american, concurența petrolului din Caucaz, în dauna petrolului din Pennsylvania, creșterea exportului de locomotive americane de cale ferată în Rusia etc. În munca sa de documentare folosea și metode mai puțin diplomatice, respectiv cumpărarea de informații confidențiale, ce implica și cheltuieli financiare îndelung explicate în rapoartele către Departamentul de Stat, birocrația de la

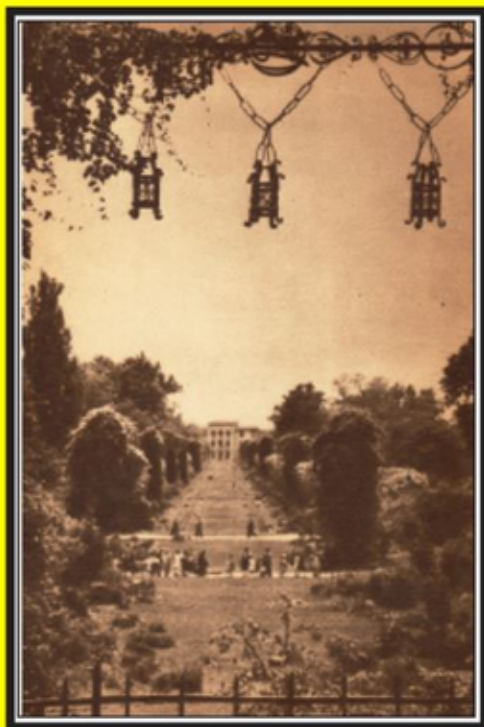

Marele duce Alexei (în dreapta) împreună cu generalul George A. Custer

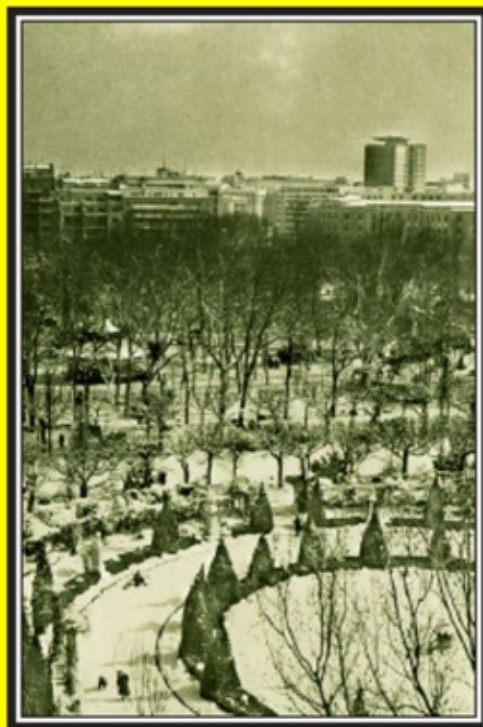
Washington neputând înțelege de ce nu erau înaintate spre decontare chitanțe de primire a... mitei!! Meticulos, întocmea lungi rapoarte, pe sute de pagini, cu anexe, toate constituind în prezent o prețioasă sursă documentară pentru cercetătorii vieții economice din Rusia imperială. Dar și scrisul costă, astfel că Pomuț este nevoit să dea lungi explicații – acceptate, într-un final – privind depășirea bugetului alocat rechizitelor: hârtie, cerneală etc.!!

Politică și cimitire

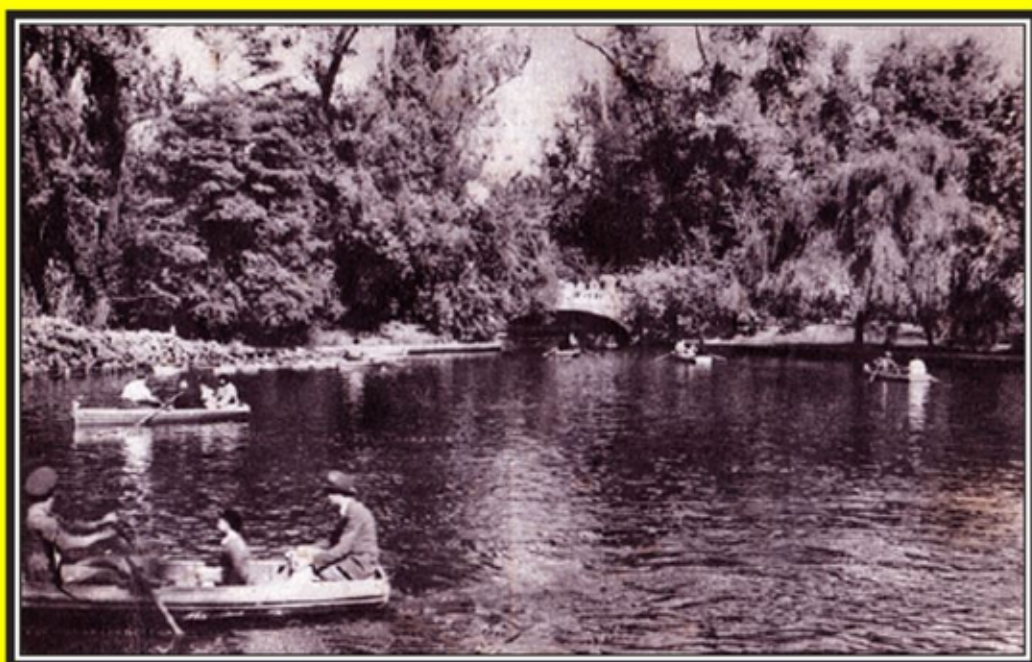
La 1 octombrie 1878 își încheie activitatea de consul general, însă decide să nu se mai întoarcă în S.U.A. Nu există niciun fel de date care să ateste vreo legătură amoroasă care să îl lege de Petersburg, nici alte informații care să trezească suspiciuni americanilor, deși, de-a lungul următoarelor decenii, diplomați americani exprimau destule rezerve privind circumstanțele în care Pomuț a

Cișmigiul interbelic, vara

*Rotonda Scriitorilor din Cișmigiu,
iarna*

Cu barca pe lac în Cișmigiu

ALBUM ISTORIC

Grădinile și parcurile Bucureștiului interbelic aveau un farmec aparte, au fost decorul unor romane, piese de teatru, întâmplări istorice, au fost pictate și fotografiate de către români sau străini, imaginile lor au devenit vederi și suveniruri. Vă invităm la o plimbare, cu ajutorul unor fotografii din colecția lui Cezar Petre Buiumaci, accesibilă și pe orasulluibucur.blogspot.ro

Intrarea în Parcul Carol I, vedere de la începutul secolului al XX-lea

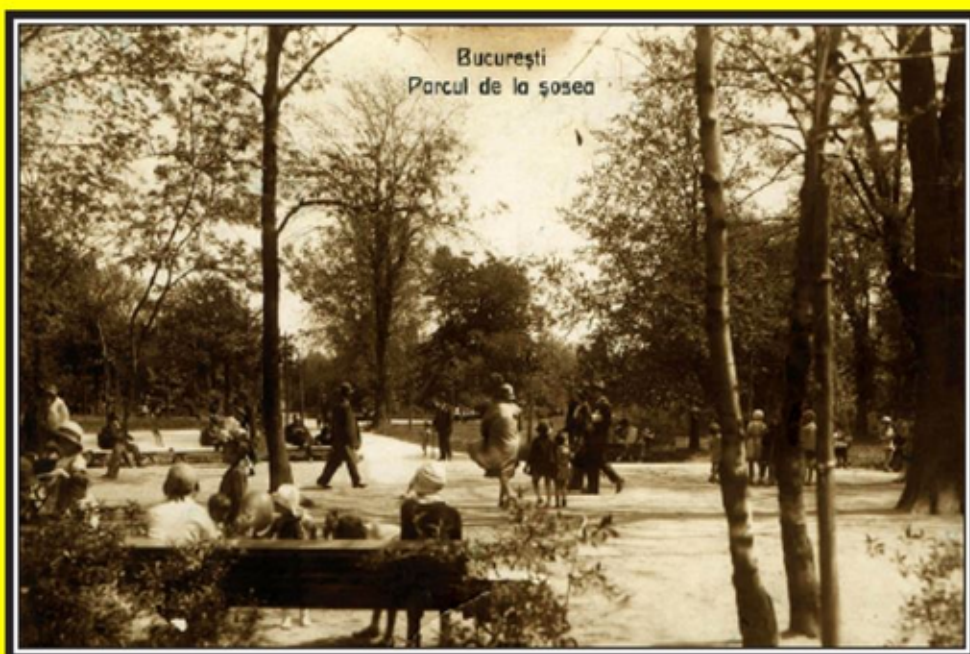
Vedere interbelică din Parcul Carol I panoramă de pe dealul unde fusese amenajat în 1923 Mormântul Eroului Necunoscut

Intrarea în Parcul „Carol al II-lea“

*Mori de vânt în Parcul Național, așa cum s-a numit o scurtă perioadă
Parcul Herăstrău, înainte de a deveni Parcul „Carol al II-lea“*

*Parcul de la Șosea, amenajat în prima jumătate a secolului al XIX-lea,
într-o ilustrată din anii '40*

Plimbare cu vaporul pe Lacul Herăstrău

sale *Registres d'Innocent IV*, Paris, 1885, în fasc. VII, p. 224, nr. 5.267, publică numai regestul; în W. H. Bliss, *Calendar of victories in the Papal Registers relating to Great Britain and Ireland* [Calendarul victoriilor din registrele papale privitoare la Marea Britanie și Irlanda], vol. I (1198-1304), London, 1893, nici nu e amintit. De altcineva nu e publicat. 3) Nici cerneala, nici mâna nu e aceeași în întreg registrul. Cerneala și mâna acestui doc.[ument] e însă aceeași cu a celor anterioare, dar cel ce-i urmează e scris de altă mână. Începând cu f. 62 se schimbă și mâna și cerneala înainte fiind mai apăsător scris, anumite litere altfel făcute, cerneala mai pală; 4) sublinierea adresei adecă scrierea ei cu roșu lipsește și în alte două scrisori anterioare și în cel ce-i urmează. Aceasta s-ar putea explica prin faptul că doc.[umentul] a fost introdus mai târziu la finele quadernului căruia-i rămăseseră câteva foi goale. Dar că este autentic și din an. VIII al papei Inoc. IV nu este dubiu. La margine e scrisă adresa ca și la toate celelalte doc.[umente] din an. VIII «Magistro et fratribus Hospitalis Jerosolimitani» [Maestrului și fraților ospitalieri de Ierusalim]. Același Berger afirmă că «cette collection se pré-

sente avec toutes les garanties qui peuvent recommander des documents contemporains, transcrits avec soin, suivant le règles excellentes d'une ancienne tradition, qui au temps d'Innocent IV fut quelque peu améliorée, mais ne fut jamais abandonnée» [această colecție prezintă toate garanțiile care pot recomanda documente contemporane, transcrise cu grijă, urmând regulile excelente ale unei vechi tradiții, care în vremea lui Innocențiu al IV-lea a fost oarecum ameliorată, dar nu a fost vreodată abandonată] (p. XI). Mai departe reia afirmația spunând: «Les registres d'Innocent IV sont contemporains, l'écriture est bien du plein treizième siècle...» [Registrele lui Innocențiu al IV-lea sunt contemporane, scriitura este cert din secolul al XIII-lea] (XII).

Cercetând scrierile lui Delaville le Roulx J. am găsit în *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem*

(1100-1310) [Culegerea generală de acte a Ordinului Ospitalierilor Sf. Ioan de Ierusalim (1100-1310)], t. II (1201-1260), Paris, 1887, la p. 657, reprodus privilegiul lui Bela IV din 1247, după Fejér, IV, 1, p. 447; la p. 679 reprodusă confirmarea Papei Innocențiu IV (datată de el 20 Iulie 1250), calificând-o «copie contemporană»; la p. 689 reproducerea confirmării lui Bela IV din 22 iulie 1250 a înțelegerii dintre Rembald și comit.[ele] Soprony, după Fejér, IV, 2, p. 62. Altceva nimic căci el reproduce numai privilegiile acestui ord.[in]. În celelalte scrieri ale lui Delaville, *Les archives, la bibliothèque et les trésors de l'ordre de S. Jean de Jérus. à Malte* [Arhivele, biblioteca și comorile Ordinului Sf. Ioan din Ierusalim, din Malta], Paris, 1883; *Les Hospitaliers en Terre Saint et en Cypre (1100-1310)* [Ospitalierii în Țara Sfântă și în Cipru (1100-1310)], Paris, 1904, și *Mélanges sur l'ordre de S. Jean de Jér.* [Contribuții despre

Ordinul Sf. Ioan din Ierusalim], Paris, 1910, nu are nimic referitor la acest ord.[in] în părțile noastre.

În studiul lui Giac. Bosio, *Dell'Istoria della sacra religione et illustrissima militia di S. Giovanni Gerosolimitano*, I, Roma, 1594, are f. puțin și anume: [ur-

Mihail Sadoveanu (stânga) și Silviu Dragomir, la Avrighi, în 1941

Istorici pe care i-am cunoscut

ȘTEFAN PASCU. O EVOCARE

Academician IOAN-AUREL POP

S-au împlinit de curând (la 14 octombrie 2014) 100 de ani de la nașterea profesorului nostru, academicianul Ștefan Pascu (mort la 2 noiembrie 1998). Sunt mulți și puțini în același timp, dar imaginea dascălului nostru, departe de a se estompa, câștigă în conținut și capătă contururi noi, odată cu trecerea iremediabilă a timpului.

A fost rectorul generației mele (1968-1976) din anii de început ai studenției, adică între 1975 și 1976, și eram foarte mândri, noi, cei de la Istorie, pentru că aveam un rector istoric. Nu erau încă atunci anii cei mai răi ai comunismului nostru original, dar profesorul era mereu plecat, prea ocupat cu Universitatea și cu viața, cu navigatul prin apele grele ale regimului controlat de partidul unic. Firește, unii cârteau pe la colțuri despre fel de fel de lucruri, fără să știe ce zbatere era în sufletul marelui istoric, ajuns la asemenea înalte demnități.

Pentru a-i înțelege dimensiunea reală a vieții și carierei, e nevoie de câteva rememorări. Începem cu una mai puțin cunoscută. Pe când era, în urma unei cumpănite selecții, bursier al Școlii Române din Roma (1939-1942) și al Școlii de Paleografie, Diplomatică și Arhivistică de la Vatican, în deceniul al treilea al vieții sale, viitorul profesor a fost solicitat de marele istoric Silviu Dragomir (1888-1962), membru al Academiei Române, să facă o expertiză paleografică și diplomatică a unui complex document papal de la

jumătatea secolului al XIII-lea. Tânărul Ștefan Pascu, prompt, judicios și stăruitor, a făcut analiza cerută de distinsul său profesor și i-a scris acestuia următoarele.

Stimate Domnule Profesor,

Cu cea mai mare plăcere am căutat să îndeplinesc, după puțină, dorința dvs.

Am reluat studiul documentului din 1247 – adică confirmarea din 1250 –, ajungând la următoarele concluzii: 1) în registrul respectiv – vol. 22 din seria Reg. Vat. – documentele nu sunt introduse în ordine

cronologică absolută – după cum de altfel nu se respectă în niciun alt registru această cronologie absolută –, ci în cadrul aceleiași an zilele și lunile se amestecă; 2) documentul scurt ce-i urmează se referă la episcopia de Lincoln, având la marginea foi următoarea adresă: Johanni de Cacucauni nepoti et capellano nostro de Worisgrana et de Norduna Ecclesiarum rectori, Lincolnensis diocesis [Ioan de Cacucauni, nepotul și capelanul nostru, rectorul bisericilor de Worisgrana și de Norduna, din dioceza de Lincoln]. Elie Berger, în ale

precum Ioan Lupaș și Ioan Moga.

În anul 1944, la vârsta de 30 de ani, profesorul Ștefan Pascu publica la Blaj prima sa sinteză, intitulată *Istoria Transilvaniei*. Era anul intrării trupelor sovietice în țară. Pe tancurile acestei armate „eliberatoare”, a sosit și comunismul, impus treptat, până în 1947-1948. În toamna anului 1944, de la Sibiu, profesorul Ștefan Pascu făcea prin presa locală o chemare la luptă a studenților și tinerilor în general pentru înrolare, în vederea eliberării Transilvaniei răpite în 30 august 1940 prin decizia arbitrară de la Viena. În urma acestor acțiuni și a altora, de simpatie față de forțele și partidele politice naționale, Ștefan Pascu a fost îndepărtat temporar din Universitate.

Apoi, după liniștirea oarecum a lucrurilor, a fost reprimat, iar viața și-a urmat cursul, cu bune și cu rele. În vârtejul schimbărilor din 1989, lumea a reținut mai ales întâmplările din ultimii 10-15 ani ai dictaturii comuniste, cu accentele sale naționaliste distonante, a evocat crimele din anii comunismului, rezistența din munți, Canalul, lagărele de muncă, deportările, teroarea impusă de Securi-

tate, a condamnat nomenclatura, elitele muncitorești-țărănești, pe colaboraționiști etc., uitând uneori că în spatele tuturor întâmplărilor au stat și atunci oameni, victime și călăi, cu individualitățile lor, cu motivațiile lor, cu cruzimi și dureri deopotrivă. De multe ori, în anii de după 1989, istoricii sau neistoricii au condamnat mai întâi și abia apoi au reconstituit, explicat și analizat.

Nu doresc să justific aici activitatea politică a profesorului Ștefan Pascu din anii 70-80 ai secolului al XX-lea, deși această întreprindere s-ar putea face. Nu o fac deoarece amintirea sa nici nu necesită așa ceva. Aș vrea să spun însă tinerei generații să nu se lase amăgită de aparențe. Nu trebuie să credem că regimul comunist, în sine, i-a putut face pe oameni buni sau răi. Au fost și atunci, ca și acum, oameni excepționali și oameni josnici, cei mai mulți fiind

ființe obișnuite, într-o societate ternă, fără culoare și contur.

Profesorul Ștefan Pascu a fost o personalitate de-a lungul întregii sale vieți și nu a fost creat nici ca savant și nici ca dascăl de partidul conducător. Profesorul și-a luat gradele științifice și a fost invitat să predea la universitate (în calitate de conferențiar) înainte de venirea comuniștilor la putere. S-a remarcat prin rezultate excepționale, printr-o putere de muncă ieșită din comun, prin cunoașterea unor limbi ale izvoarelor și a unor limbi moderne, prin elaborarea de studii și cărți de căpătâi pentru istoriografia noastră și mai ales pentru studiile medievale.

A pornit prin lume dintr-o familie de țărani din Apahida, orfan de tată, mânat de lipsuri și de nevoi și nu s-a predat niciodată, făurindu-și propria familie, o carieră, o cohortă

de elevi care l-au prețuit și l-au iubit. Firește, nu s-a înțeles perfect cu toți colegii și nu a scris numai capodopere, dar cine o face? Eu nu am cunoscut încă asemenea oameni, întru chipări ale perfecțiunii, decât în povești. Noi, oamenii, suntem supuși greșelii, iar românii ziceau că a greși este omenesc...

Redacția revistei Echinoc

mează un citat lung în limba latină] (p. 196).

Trecând la documentul lui Grigore IX din 1234 se poate spune: Documentul ce se află în vol. 17 din seria Reg. Vat. fol. 229v-230r. e adresat B. regi Primogenito Regis Ungarie [Regelui B., primului născut al regelui Ungariei] (este vorba despre viitorul Bela al IV-lea, care a domnit între 1235 și 1270), fără formulele ce-l preced în *Hurm.* [uzaki] (I, 1, p. 132). Adresa e scrisă în roșu ca și la toate celelalte doc. Scrisul este specific jum. sec. XIII, foarte frumos și regulat. Prescurtările cele obișnuite timpului: pentru *rum* = 4, *pt. us* 9; *ac*=3; *pri*=*p* (cu căciulă); *pt. pre* = *p* (cu căciulă), *pt. per* = *p* (cu hasta tăiată), pentru *pro*=*p* (cu hasta tăiată cu o linie șerpuită). Acestea în ce privește prescurtările prin «truncamento»; cele prin contracțiune la fel, sunt obișnuite: *episcopatu* = *epatu*; *nomine* = *noie*; *christiano* = *xpiano*; *tamen* = *tam*; *ecclesiam* = *eccliam*; *fratre* = *fre*, *nostro* = *nro*, *pericula* = *picula*, etc. = &c; lipsa lui *n*, *m* = printr-o linie orizontală etc. Ortografia însă nu e constantă: numele proprii nu sunt scrise totdeauna cu litere mari: *In cumanorum episcopatu*, apoi «Episcopo Cumanorum», «pseudo Episcopis grecorum», «theutonicis»; restul e cu litere

mari: *Ungarie*, *Ungari*, *Cumani*, *Walathi* etc. Nici *Walathi* nu sunt scriși peste tot la fel: la început e *quidam populi qui Walati* = fără *h*, iar mai departe totdeauna cu *h*. Când e un singur *i* nu are punctuația deasupra «*accepimus*», *Walati*, *quidam*, *fide* etc., când sunt 2 *i* au deasupra două linii «*alij*, *concilij*, *concilij*, *filij* etc. Că este scris *Walathi* sau *Walati* este sigur deoarece este o deosebire evidentă între *c* și *t* în această scrisoare *loci*, *diocesan*, *recipiunt* etc., *tam*, *theutonicis*, *facte* etc. *t* mic e totdeauna unit cu cele două litere de lângă el, atât precedentă, cât și cea ce-i urmează: *ritum*, *materia*, *defectu* etc. *s* = când e la mijlocul cuvântului sau la urmă e aproape totdeauna astfel *s*, iar când e la început e *f* – (ca un *f* fără linia de secționare); (*nos*, *eisdem*) rar când e și în mijlocul cuvântului *f* = *scismaticos*, totdeauna cu *f* (fără linia de la mijloc) la început = *sacramenta*, *sed*, etc. *d* = totdeauna uncial = *diocesan*, *accedendi*, *eidem* etc. Cam acestea ar fi particularitățile paleografice.

Pentru mai bună studiere cu am fotografiat amândouă doc. ce vă interesează astfel că vi le voi pune la dispoziție la întoarcerea mea.

Dacă mai aveți nevoie de alte lucruri cu cea mai mare plăcere vă stau la dispoziție luna ce o am de stat aici.

Rămân cu cele mai respectuoase sentimente
al Dvs.
Ștefan Pascu

Din textul acestei epistole, se vede multă cunoaștere, acribie, știință a căutării și interpretării surselor. Ștefan Pascu ajungea la Roma la vârsta de 25 de ani (după ce absolvise facultatea la Cluj cu distincția *Magna cum laude*), astfel încât scrisoarea evocată, redactată la finele anului 1942, era trimisă în țară pe când autorul avea 28 de ani. La aceeași vârstă, tânărul cercetător avea să devină doctor în istorie și filosofie, cu o teză intitulată *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, iar după un an (în 1943) era numit asistent la Universitatea

din Cluj, aflată atunci în refugiul său sibian. S-a specializat în istoria Transilvaniei și a fost cel din urmă titular al catedrei care a mai purtat oficial acest nume în istoria Universității clujene. Călca pe urmele unor predecesori de marcă,

**Teologul praghez predicând
(manuscris ceh din 1490)...**

JAN HUS – 600 DE ANI

ANCA IRINA IONESCU

Jan Hus (1369-1415), teologul praghez care a influențat cursul istoriei europene, este produsul unei epoci și al unui mediu socio-cultural specific, marcat în secolele XIV-XV de evenimente cu profunde semnificații și consecințe pentru gândirea europeană, unul dintre cele mai importante fiind întemeierea Universității din Praga, prin decretul emis de regele ceh Karel al IV-lea, la 7 aprilie 1348.

Inițial, populația germanofonă a universității era preponderentă. Din 18 ianuarie 1409, prin așa-numitul Decret de la Kutná Hora (emis în timp ce Jan Hus era rector al universității), proporția este inversată: cehii primesc trei voturi și germanofonii

Știutorii de carte aveau acces direct la textul Bibliei și mulți dintre ei începuseră să observe neconcordanțele dintre acesta și comportamentul autorităților ecleziastice, ceea ce putea avea consecințe nedorite pentru puterea laică. Vrând să prevină conflictul înainte ca acesta să izbucnească, regele Karel al IV-lea a invitat mai mulți teologi – austriacul Konrad Waldhauser (cca 1326-1369), Jan Milč din Kromeriz (cca 1320-1374), Matej din Janov (cca 1350-1393) ș.a. – să predice în fața mulțimii, în cehă și în germană, ca să explice cuvântul Bibliei pe înțelesul tuturor.

Acestea erau, așadar, societatea și atmosfera în care creștea și se maturiza tânărul Jan Hus, viitorul mare reformator al religiei catolice. Se cunosc destul de puține date despre familia și copilăria lui. Hus a venit probabil la Praga în 1385 și orașul i-a făcut fără îndoială o impresie deosebită. Era perioada când regele poruncise să se construiască

Orașul Nou după planul urbanistic elaborat chiar de el, pe care dorea să-l transforme în a doua Romă, presărând-o cu temple, catedrale și capele. Era în plină construcție și vestitul pod (astăzi împodobit cu 30 de statui, numit Podul Carol), unul dintre cele mai vechi poduri de piatră din Europa, început în 1357 și finalizat la începutul secolului următor.

Capela Betleem și predicarea în limba cehă

Hus a studiat la Universitatea din Praga, la Facultatea de Arte Libérale și la cea de teologie și a obținut titlul de *bakalar* (licențiat) în 1393, apoi în 1395 a devenit magistrul artelor libérale. Din 1398 a fost profesor titular al „poporului ceh”, cu dreptul de a fi ales în comisiile de examinare. În 1400 a fost hirotonit ca preot, în 1401 a fost ales decan al Facultății de Arte Libérale, iar în 1402 rector, calitate în care a susținut dreptul „poporului” ceh față de

celelalte „popoare” de la universitate, mai ales dreptul de a-și folosi limba maternă. Afirma că, așa după cum francezii sunt primii în Regatul Franței și nemții primii în țările lor, și cehii sunt îndreptățiți, nu numai după legile omenești în vigoare, ci și după legea Domnului și cea a firii, să fie primii în regatul lor: „Ce, nemții ar suferi ca un ceh, care nu le știe limba, să devină preot sau episcop în Germania?” – se întreba el.

Un moment la care a fost martor ocular, esențial pentru cariera lui Hus, a fost întemeierea Capelei Betleem din Praga. Ideea unei clădiri în care populația Pragăi să poată asculta predici în limba cehă se vehicula de mai mult timp. Predicatorii vorbeau mulțimii în piețele orașului, în fața bisericii, în fața cârciumilor, dar niciunul dintre aceste locuri nu era potrivit pentru scopurile urmărite. Piațele din fața bisericilor nu erau un spațiu nimerit pentru a vorbi împotriva năravurilor preoților, iar locurile de distracție nu încu-

Nu cred că suntem meniți să judecăm, nici ca istorici și nici ca oameni! Suntem, mai degrabă, îndemnați să nu uităm, să iertăm, să învățăm și, mai ales, să fim buni. Aceasta este lecția pe care eu, ca medievist, am învățat-o de la Ștefan Pascu. Domnia Sa mi-a fost dascăl, iar eu student și asistent. Am avut cîntea să fiu cel din urmă asistent al Profesorului, înainte de pensionare, și am avut astfel privilegiul de a vedea și învăța multe. De învățat, am învățat multă carte, dar am primit și lecții de viață, de dascălie și de omenie, de la felul de a vorbi cu oamenii, până la respectul datorat studentului, de la vorba molcomă și mângâietoare până la răbdarea de a asculta răspunsul celui alt. Nu l-am auzit nici odată ridicând vocea în public, mai ales înaintea studenților, dar l-am văzut luminându-se înaintea științei, lăudând priceperea cercetării, dojenind ca să poată ierta aproape concomitent, salvând oameni de la nedrepte sentințe, ocrotind și promovând, chiar și atunci când meritele nu erau evidente. L-am întrebat odată de ce a făcut cutare gest de binefacere, deoarece persoana în cauză nu confirmase prin rezultate, prin ținută și nici chiar prin unele atitudini. Mi-a răspuns că decît să pedepsească pe nedrept preferă să răsplătească pe nemerit. Și a adăugat: „În viață trebuie să avem încredere unii în alții, deoarece un om nu se judecă numai după măreția faptelor,

ci și după curățenia intențiilor, chiar nerealizate vreodată“. Apoi am aflat, singur, citind, că aceasta era lecția pe care o primise de la dascălii săi Silviu Dragomir și Ioan Lupăș, cărora le ducea ștăfeta înainte. Conduita sa corectă nu i-a împiedicat pe unii dintre elevii săi – puțini, din fericire –, dintre cei ajutați copios de Profesor, Rector și de Directorul de institut, să-l jignească și umilească, după 22 decembrie 1989...

Altă dată, pe când ciocneam un pahar la finele unei sesiuni științifice, cineva s-a legat de memoria lui Iuliu Maniu, acuzându-l de lipsa de decizie, de compromisuri, de slăbiciuni. Profesorul a devenit atent și i s-a adresat imberbului critic: „Dumneata ce acte de verticalitate ai făcut în viață ca să emiți asemenea judecăți? Iuliu Maniu a făcut Unirea de la 1918, de aceea, când îi pomenesti numele, ar trebui să te ridici în picioare!“. Am tăcut cu toții stânjeniți, dar mulțumiți, iar „curajosul“ n-a mai zis nimic.

Ștefan Pascu a fost rector într-o perioadă de deschidere a vechiului regim, când studenții și dascălii păreau să revină la

La amurgul vieții

atmosferă de comunitate și de comuniune. Sub rectoratul său s-au stabilit legături cu universități și societăți savante din Europa Occidentală, s-au reintrodus discipline odinioară prohibite, s-au creat secții și specialități noi, a continuat predarea în limbile tradiționale ale universității, româna și maghiara. Profesorilor maghiari, cărora nu le ieșeau normele la subgrupele de limbă maghiară, li s-au dat cursuri și seminarii în românește, deși nu cunoșteau bine limba română. Tot în acei ani recuperatori (mai precis în 1968), s-au creat revista și mișcarea *Echinox*, intrate în primul planul avangardei studențești naționale și internaționale. Revista apărea în limbile română, maghiară și germană, onorând tradiția istorică a Transilvaniei și integrându-se în cele mai moderne direcții literare europene ale momentului.

Eu așa îl țin minte pe Profesorul și pe Rectorul Ștefan Pascu și cred că așa îl va înscrie în anale și istoria. Nici nu pot face altminteri, fiindcă zilnic mă privește din Galeria Rectorilor, mă laudă ori mă dojenește, după caz, cu aceeași privire caldă și voce blândă, ieșite parcă din portretul bunicii zugrăvit de Ștefan Octavian Iosif. Sunt privirea și vocea Dascălului și Rectorului meu și mă simt un privilegiat pentru ele. Să-i fie opera nemuritoare și amintirea mereu vie! ■

Jan Hus, în viziunea pictorului și ilustratorului elvețian Tobias Stimmer (1587)

mai aminteau (dar nu știau să stenograficeze!). Ulterior, Hus însuși le revizua pentru a le include în manualele școlii de predicatori de la Capela Betleem. Hus și-a expus propriile idei, dar s-a inspirat și din gândirea unora dintre înaintașii săi, în special John Wycliffe – cca 1330-1384 – profesor la Oxford (*Magazin istoric*, nr. 1/1973), prezentat probabil lui Hus de profesorii săi de la universitate, Stanislav din Znojmo și Štěpán din Pálec.

Ortografia cehă

Cehia este prima țară slavă unde s-a folosit cuvântul scris, căci, la solicitarea cneazului Rostislav al Marii Moravii, împăratul Mihail al III-lea al Bizanțului i-a trimis în 862 pe cei doi cărturari din Salonic, frații Chiril și Metodie, care au inventat primul alfabet slav, numit glagolitic. Fiind foarte complicat, acesta a fost înlocuit cu altul, mai simplu, numit chirilic și folosit până astăzi în unele limbi slave moderne (rusă, ucraineană, bulgară, bielorusă, sârbă, macedoneană). Dar Cehia a intrat

în sfera de influență a culturii occidentale și catolice, astfel că a preluat curând alfabetul latin, în care au fost consemnate primele texte din secolul al XII-lea. Însă a apărut o problemă dificilă: limba cehă avea multe sunete inexistente în latină, pentru care trebuia găsită o soluție de redare în scris. La început s-a folosit aceeași literă latină pentru mai multe sunete ale limbii cehe, ceea ce ducea la confuzii, mai ales în cazul numelor proprii. O altă soluție a fost folosirea

Pagină din Biblia de la Boskovic, care folosește scrierea cu diacritice

unui grup de litere pentru redarea unui sunet, de pildă *cz = ț* etc. A treia soluție a fost scrierea cu semne diacritice, folosită, în linii mari, și în ortografia actuală. Aceasta prezenta și avantajul că scurta textul, făcând economie de efort, timp și materiale, aspect deloc neglijabil, dacă ne gândim cât de scumpe erau materialele de scris la vremea respectivă și cât de mult timp lua transcrierea manuscriselor. Principiile scrierii cu diacritice au fost expuse în lucrarea *De orthographia Bohemica*

(*Despre ortografia cehă*), despre care se presupune că a fost elaborată de Jan Hus, între 1406-1412, în legătură cu activitatea tot mai intensă de scriere a textelor în limba cehă. În sprijinul paternității lui Hus vine și o afirmație dintr-o lucrare care îi aparține în mod cert, și anume *Expunerea credinței*, unde spune: „Cine va citi aceste cărți să știe că nu am scris după obiceiul comun pe care l-au luat cehii și nu e bun, căci vor să scrie cu alfabetul latin pe deplin în limba cehă și asta nu se poate. Dar am scris după un alt obicei și pentru a-i deprinde și pe alții cu acest obicei, dar și pentru că este mai economic.” Așadar, cehii din ziua de astăzi scriu, în linii mari, după regulile stabilite acum 600 de ani de Jan Hus!

Indulgențele

Pe teritoriul de astăzi al Cehiei, Biblia a început să fie tradusă încă din secolul al IX-lea, odată cu sosirea lui Chiril și Metodie, care au obținut pentru limba slavă același sta-

Karel al IV-lea (1346-1378), întemeietorul Universității din Praga (fragment de pictură votivă)

DE LA ARDEREA PE RUG

unul, ceea ce a contribuit la o mai mare afirmare a elementului național ceh.

O altă trăsătură caracteristică a epocii a fost creșterea numărului știutorilor de carte cehi, impusă de nevoia tot mai mare de documente, acte juridice, certificate etc., ca urmare a dezvoltării rapide a vieții economice și publice. Se apreciază că la Praga în preajma anului 1378, numărul persoanelor cuprinse în procesul de învățământ se ridica la 7.000 (dintre cei 40.000 locuitori ai orașului). Începând cu secolul al XIII-lea, au fost înființate și școli orășenești, astfel că la jumătatea secolului al XIV-lea, numai la Praga funcționau 25 de școli (la începutul secolului următor, la Cracovia erau numai cinci școli, iar la Viena patru).

... arderea lui pe rug
și împrăștierea cenușii

rajau îndemnul la modestie și sobrietate. Pe lângă aceasta, condițiile climatice din Praga erau adesea aspre și oamenii nu erau dispuși să stea în ploaie sau în ger ca să asculte cuvintele predicatorului, oricât de înțelepte ar fi fost acestea.

Era, așadar, imperios necesar să existe un loc adecvat și acesta a fost ctitorit de doi cetățeni praghezi de frunte, Jan Kríz și Hanuš din Milheim, prin documentul de întemeiere din 24 mai 1391,

în care se precizează explicit că lăcașul trebuie să slujească predicării în limba cehă. Capela Betleem din Praga este prima clădire din Europa destinată exclusiv cuvântărilor publice laice. Jan Hus, care își începuse cariera de predicator încă din 1401 la biserica Sf. Mihail, la 14 martie 1402 a fost numit administrator al Capelei Betleem și a predicat aici până în 1412, când a fost silit să părăsească Praga.

A rostit aproximativ 3.500 de predici în cei zece ani de

activitate, abordând teme religioase, ilustrate întotdeauna cu exemple din lumea laică, din evenimentele arzătoare ale vieții pragheze, după cum reiese din reclamațiile înregistrate la Primărie împotriva lui. Predicile aveau marele avantaj că exercitau o influență puternică asupra publicului ascultător, căci Hus putea recurge la toate procedeele retorice învățate în școală, la care se adăugau charisma personală și pasiunea cu care se dăruia subiectului. Dar prezentau și marele dezavantaj că nu aveau decât un efect trecător, nefiind înregistrate în scris.

Din reclamațiile adversarilor deducem că acestea erau foarte virulente. În textele scrise rămase de la Hus acest lucru nu se vede, deoarece oratorul își făcea numai un punctaj scurt în limba latină, iar predica propriu-zisă o rostea apoi în cehă. După discurs, dădea punctajul sau ciorna redactată în latină discipolilor săi, care le copiau și le completau adesea cu ceea ce își

Jan Hus poate fi considerat și unul dintre primii bancheri cehi, căci administratorul Capelei Betleem avea voie

să acorde împrumuturi din veniturile acesteia, cu o dobândă de 10%; sunt consemnate mai multe cazuri în care predicatorul și administratorul Hus a acordat astfel de împrumuturi (de exemplu, în iunie 1402 unui anume Habart din Chrast, împrumut returnat abia în 1407).

Capela Betleem,
prima clădire din Europa
unde se țineau numai cuvântări
publice laice

rămas neclintit în convingerile sale, iar atunci când regele Sigismund i-a cerut să retracteze ce afirmase, pentru a-și salva viața, a refuzat. La un moment dat, mai mulți adepți și prieteni au pus la cale evadarea lui, dar Hus a refuzat, spunând că va merge pe cărarea pe care i-a arătat-o Dumnezeu. A murit convins că există o singură credință: „cea înfățișată în Biblie, după care trebuie să se judece și țărănul nevoiaș, și Papa însuși. Căci un țărăn bun este mai presus și mai destoinic decât un episcop“.

Dar odată cu moartea lui începe ceea ce numim „a doua viață a lui Hus“, răspândirea convingerilor lui în cercuri tot mai largi ale populației. Între anii 1419-1466 au fost organizate cinci cruciade împotriva cehilor (1420, 1421, 1427, 1431, 1468). Cehii nu au fost înfrânți și a apărut pentru prima dată în Europa o țară în care trăiau oameni de două credințe: catolici și husiți. Luptele religioase au luat sfârșit definitiv abia în 1485 prin încheierea păcii de la Kutná Hora, prin care ambele credințe erau recunoscute drept egale și legitime.

Jan Hus a folosit în scrierile sale două limbi, latina și ceha. În limba latină, așa cum era obiceiul vremii, se adresa intelectualității din toată Europa, în cehă conaționalilor, cei mai mulți necunoscători ai limbii latine. Și-a scris lucrările principale după anul 1412, când i s-a interzis să mai predice și a fost silit să plece din Praga.

Scrierile în limba latină se remarcă prin-

Locul de detenție de la Konstanz al lui Hus și miniatură înfățișând lucrările Conciliului

tr-un stil mai elevat și o problemă teologică mai subtilă, fiind destinate unui public intelectual de specialitate. Cea mai importantă este *Despre biserică* (*De ecclesia*, 1413), structurată în 23 de capitole în care sunt expuse ideile „eretice“, majoritatea enumerate în actul de acuzare al Conciliului de la Konstanz. Tot în latină au fost concepute *Chestiunea indulgențelor* (*Questio de indulgentiis*, 1412), *Contra bulei papale* (*Contra bullam papae*, 1413), *Contra celor opt doctori* (*Contra octo doctores*, 1413) etc.

Scrierile în limba cehă sunt considerate mai importante

decât cele în latină, deoarece se adresează unui număr mai mare de receptori și sunt elaborate într-o formă mai atrăgătoare, care să-l capteze pe cititor și să-l convingă. Dintre acestea, cele mai apreciate sunt *Despre simonie, adică neguțătoria cu cele sfinte*, o critică vehementă cu argumente logice și religioase a vânzării de obiecte sfinte de orice fel, *Despre cunoașterea căii drepte spre mântuire*, *Despre căsnicie*, *Despre cele șapte păcate de moarte* etc. Un loc aparte îl ocupă *Postilele*, adică predicile pentru zilele de duminică și de sărbători, în care Hus își putea expune părerile proprii în mod liber, și *Scrierile*, concepute în perioada de detenție.

Lucrarea teologică cea mai importantă a lui Hus, *Despre biserică* (*De ecclesia*), a fost tipărită prima dată în Germania în 1520 (în 2.000 de exemplare!) Una dintre aceste ediții i se datorează chiar lui Martin Luther (*Magazin istoric*, nr. 2/1976, 11/1983), care a recunoscut că propovăduia exact ceea ce spusese și Hus, iar în Prefața la ediția din 1537 a scrierilor acestuia spune: „Dacă bărbatul care, în agonia morții, a

invocat cu inima atât de vitează pe Iisus Fiul lui Dumnezeu, care și-a dat trupul flăcărilor pentru cauza lui cu o credință atât de puternică, cu atâta statornicie și neclintire, repet, dacă un astfel de bărbat nu merită să fie considerat un martir generos și viteaz și adevărat adept al lui Cristos, va fi greu să găsim pe cineva care să fie mântuit.“ ■

Monumentul lui Jan Hus din Praga

Miniatură cu chipul regelui Václav al IV-lea (1378-1419)

tut ca al celor trei limbi considerate sacre (ebraica, greaca și latina), ceea ce a permis oficierea slujbei religioase în limba populației locale.

Hus era adept al propovăduirii cuvântului Domnului în limba maternă, pentru ca tot creștinul să înțeleagă în ce crede. Era deci firesc să fie preocupat de traducere, cu atât mai mult cu cât era conștient de două probleme: pe de o parte, clerul mărunț nu avea suficiente cunoștințe de limba latină ca să poată recurge la *Vulgata* (traducerea Sfintei Scripturi în limba latină), pe de altă parte, Biblia era un text de prestigiu și de autoritate, deci traducerea trebuia să fie impecabilă. Nu se poate delimita foarte clar aportul lui la traducerea textului, dar se presupune că a lucrat pe textul primei redacții cehe vechi, contribuind la apariția celei de-a doua, cunoscută ca *Biblia de la Boskovice*, care, spre deosebire de cele precedente, folosește scrierea cu diacritice, încă un argument în favoarea participării lui Hus.

Hus predica de multă vreme cu vehemență împotriva vânzării de indulgențe, încercând fără succes să-l convingă pe regele Václav al IV-lea să nu

permită comercializarea lor pe teritoriul Cehiei. Dar în duminica de 22 mai 1412 (Sărbătoarea Cincizecimii, Rusalile), la Praga s-a inaugurat în mod festiv vânzarea indulgențelor papale. În ziua de 17 iunie 1412 Hus a participat la disputa pe tema: *Dacă, după legea lui Iisus Cristos, este permis credincioșilor lui și se cuvine să se consimtă întru cinstea Domnului, mântuirea oamenilor și prosperitatea*

Filă de manuscris ceh (1490): Satana vânzând indulgențe

regatului bula papală despre ridicarea crucii împotriva regelui de Neapole Ladislav și a aliaților săi. Drept urmare, a fost excomunicat și exilat din Praga.

Așadar, anul 1412 a marcat un moment de cotitură în viața lui Hus, și aceasta în două planuri: acela al carierei universitare și de predicator și acela al elaborării principalelor lucrări care au ajuns până la noi. Nu a mai putut să predice și s-a concentrat asupra elaborării scrierilor. Dar a fost curând acuzat de erezie și invitat să se prezinte la Conciliul de la Konstanz (Germania), pentru a se dezvinovăți de rechiuzitoriul care cuprindea 47 de

capete de acuzare, unele dintre ele extrem de grave (respingea infailibilitatea Papei, susținând că Papa este om și supus păcatului; respingea ascultarea absolută față de superiorii lumești și bisericești, atunci când ceea ce poruncesc ei nu este în conformitate cu cuvântul Domnului; susținea că fiecare om trebuie să judece cu mintea lui dacă se cuvine sau nu să facă ceea ce i se poruncește; considera comerțul cu indulgențe drept simonie, adică vânzarea pe bani a harului sfânt, primit de la Dumnezeu fără plată etc.).

Tipărit de Luther

În mai 1414 Hus a primit din partea regelui Sigismund garanția că nu i se va întâmpla nimic, dar odată ajuns la Konstanz, a fost aruncat în închisoare. I s-a refuzat cererea de a primi o Biblie ca să se pregătească pentru procesul la care nu a fost lăsat să-și expună părerile, ci i s-a cerut să răspundă numai cu da și nu. A

Scenă din Cronica Conciliului de la Konstanz (cca 1440), de Ulrich von Richental, înfățișându-i pe regele Sigismund și pe regina Barbara

este disperată". Câteva luni mai târziu, în depeșa din 7 martie 1888, Herbertte afirma că „prințul este atât de bolnav”, încât „nu mai are șanse de vindecare”. El invoca necesitatea „unei extirpări a laringelui”, operație ce se dovedea „mai mereu mortală”. Întâmplarea a făcut ca, în acele zile, aflat la tratament la San Remo, prințul de coroană să cunoască o ameliorare a stării generale. Faptul i-a permis să revină la Berlin și, la 19 martie, să fie încoronat împărat cu numele de Frederic al III-lea.

Fiul lui Wilhelm I părea un novator. După cum ne spune același Herbertte, el „avea gustul ideilor liberale”, fiind „idolul și speranța liberalilor [germani]”. O asemenea orientare venea în contradicție cu politica pur conservatoare a lui Bismarck. De aceea, presa rusă, extrem de ostilă „Cancelarului de fier”, se grăbea să anticipeze că „el va avea mai puțină influență sub împăratul Frederic”. Nu a fost așa, deoarece, măcinat de boală, Frederic al III-lea s-a stins după 99 de zile (la 15 iunie 1888).

Deranjat de insinuările rusești, Bismarck se destăinuia lui Herbertte: „de fapt, în timpul acestor trei luni, eu am fost dictator absolut”. Apoi, „mănat de temperamentul său iritabil”, spune Herbertte, Bismarck se dovedea nemilos cu amintirea „suveranului muribund”, căzut sub influența „englezoaicei” (soția sa, prințesa Victoria, fiica reginei Angliei) și a „consilierilor mediocri”: „împăratul Fre-

*Cei trei împărați contemporani cu Bismarck:
Wilhelm I, Frederic al III-lea
și Wilhelm al II-lea (Kronprinz)*

deric își asculta mai mult inima decât rațiunea [...] Ar fi fost un foarte rău împărat german”, conchidea el. Răchiuna tenace a bătrânului cancelar ne sugerează că, în ciuda aparențelor, s-a simțit marginalizat. Totuși, moartea lui Frederic al III-lea nu l-a salvat. Din contră, tendința s-a accentuat după urcarea pe

*„Englezoaica”,
adică prințesa Victoria,
fiica reginei Angliei
și impunătoarea soție
a lui Frederic al III-lea
(pictură de Franz Winterhalter,
1867)*

tron, la 15 iunie 1888, a lui Wilhelm al II-lea, fiul celui răposat.

Cine este stăpânul

Noul kaizer era total diferit de tatăl său. Așa cum îi comunica Herbertte lui Flourens, „era obsedat de ambiția de a deveni un al doilea Frederic cel Mare”, regele Prusiei în perioada 1740-1786. Flourens primea date alarmante și de la ministrul Franței la Stockholm, Camille Barrère. Acesta îi prezenta superiorului său o descriere făcută de soția însărcinatăului cu afaceri al Angliei în capitala Suediei, o apropiată a lui Wilhelm al II-lea. În textul depeșei lui Barrère se spunea: „doamna Napier îl consideră pe prințul Wilhelm drept dușmanul cel mai amarnic și mai convins al Franței. El ne urăște ca german, dar și ca un conservator retrograd [...] Are o vie antipatie și pentru Rusia, însă într-un grad mai redus decât pentru Franța. [Wilhelm] se consideră soldat și va domni ca soldat și împărat feudal [subl. ns.]. Hotărât să nu admită niciun compromis cu liberalismul, este dominat de ideea unei mari domnii”. Or, o „mare domnie” nu se putea realiza în umbra lui Bismarck.

Realitatea era plastic redată, ceva mai târziu (depeșa din 5 iulie 1897), de ambasadorul francez de atunci la Berlin, Emmanuel Henri Victorien de Noailles, către noul ministru de Externe, Gabriel Hanotaux: „Wilhelm al II-lea înțelege foarte bine situația. El nu succede tatălui său și

Otto von Bismarck, primul cancelar german, la vârsta de 75 de ani (pictură de Franz von Lenbach); o reprezentare a patriei germane unificate, de pictorul Philipp Veit (1793-1877) și kaizerul Wilhelm al II-lea, al cărui dinamism juvenil îl îngrijora pe cancelar

Anul 1888 s-a scurs în liniște, fără convulsii majore, pentru principalele puteri europene. Excepția o reprezenta Germania care, în primele șase luni, a cunoscut două succesiuni la tronul imperial. Dubla schimbare a avut semnificația sa: a marcat începutul sfârșitului pentru cariera politică a lui Otto von Bismarck, de la a cărui naștere se împlinesc în această lună 200 de ani. „Criza cancelarului” a acoperit perioada 1888-1890 și a fost urmărită cu intensitate de cabinetele diplomatice europene, în special de Quai d’Orsay (sediul Ministerului francez de Externe). În acest sens, date interesante ne sunt furnizate de colecția Documents Diplomatiques Français, 1871-1914 – DDF.

„CRIZA CANCELARULUI”

VIOREL CRUCEANU

Primăvara a debutat sub semnul agoniei kaizerului Wilhelm I. Acreditat la Berlin de mai mulți ani, ambasadorul Franței Jules Gabriel Herbet se dovedea foarte bine informat. În telegrama din 8 martie 1888, adresată ministrului său de Externe, Émile Flourens, ambasadorul afirma că „starea împăratului s-a agravat”. El sublinia că „îngrijorarea este extremă: o catastrofă pare iminentă”. Diplomatul francez nu s-a înșelat: în dimineața zilei de 9 martie 1888

(orele 08.30), Wilhelm I și-a dat ultima suflare, cu cinci săptămâni înainte de a împlini 91 de ani.

Frederic al III-lea, un muribund

Din cauza vârstei înaintate, sfârșitul lui Wilhelm I nu a reprezentat o surpriză. În schimb, clasa politică germană era obsedată de sănătatea precară a prințului moștenitor (*Kronprinz*), Frederic Wilhelm. Există chiar temerea ca succesorul de drept să nu

moară înaintea tatălui. Încă din primăvara lui 1887, Herbette pomenea de o afecțiune a gâtului, care pentru unii era „o simplă răceală”, iar pentru alții „o boală canceroasă”. Starea lui Frederic s-a agravat în cursul toamnei. Astfel, în depeșa din 18 octombrie 1887, însărcinatul cu afaceri al Franței la Petersburg, Olivier d’Ormesson, îi comunica ministrului Flourens că „la Ambada Germaniei [din Rusia – *n. ns.*] se recunoaște că starea prințului imperial

favoriza dezvoltarea legislației noastre în sensul dat de răposatul meu bunic [Wilhelm I – *n.ns.*], cel care și-a asumat sarcina protejării claselor defavorizate, inspirându-se din morală creștină”. Inițiativa monarhului, „în opoziție cu vederile cancelarului”, era semnalul unei confruntări iminente. Un asemenea deznodământ i se părea inevitabil și lui Herbertte, căruia Bismarck îi declara, cu amărăciune, la 11 februarie 1890: „El crede că știe totul și nu ține cont de experiență”. Idee reluată și în cadrul audienței din 1 martie, când cancelarul accentua: „La ce-mi folosește că mă iubește, dacă nu mă ascultă”. În cele din urmă, demersul kaizerului s-a dovedit o acțiune ipocrită. De altfel, în preajma celor apropiați, el nu ezita să-și exprime adevăratele sentimente: „măsurile pe care le susțin nu au ca obiectiv satisfacerea democrației sociale; eu îmi propun doar să-i închid drumul [lui Bismarck – *n.ns.*], atunci când va veni momentul”.

Hârțile zboară care-ncotro

Relațiile cu membrii cabinetului au reprezentat un alt teren de confruntare. Conform cutumei, kaizerul nu participa la ședințele guvernului. Ambasadorul Herbertte a aflat de la un ministru că împăratului „nu-i place

să citească note și memorandumuri”, fiind „adeptul limbajului direct și clar”. De aceea, ocolindu-l pe Bismarck, a provocat, în repetate rânduri, contacte directe cu miniștrii. A fost picătura ce a umplut paharul!

Ruptura finală s-a consumat în cursul audienței din 15 martie 1890. Amănunte ne parvin din depeșa ambasadorului Herbertte, expediată la 23 martie noului ministru de Externe, Alexandre Ribot (din enumerarea locatarilor de la Quai d’Orsay se poate constata că, pe parcursul „Crizei cancelarului”, Franța a schimbat patru guverne). Tonul discuției a fost reverențios, până în momentul în care Wilhelm al II-lea, protestantul!, i-a cerut lui Bismarck un raport despre întâlnirea cu șeful centrului-catolic, Ludwig Windthorst. Iritat, cancelarul a reacționat visceral, provocând o scenă suprarrealistă: Bismarck „și-a pierdut cumpătul” și „a bătut cu pumnul în masa imperială, hârțiile zburând care-ncotro”, scrie Herbertte. Fără a reacționa, împăratul

a pus capăt audienței. După două zile, el și-a trimis aghiotantul, Hahnke, să-i ceară lui Bismarck „raportul” privind întrevvedere cu Windthorst.

Cancelarul nu a mai suportat „insolența” tânărului său suveran: a răspuns „printr-o scrisoare de 20 de pagini”, înaintată în seara de 19 martie, în care își anunța demisia. Ambasadorul francez ne avertizează asupra aspectului strategic al mișcării: Bismarck urmărea „să se retragă pentru un timp”, dar spera „să fie rechemat și să revină mai puternic decât oricând”. A fost o eroare de calcul. Kaizerul abia aștepta demisia, pe care a aprobat-o a doua zi. Simultan, a fost acceptată și plecarea ministrului de Externe, Herbert von Bismarck, care-și vedea astfel năruite speranțele să succeadă, cândva, eminentului său tată. Ambasadorul Herbertte s-a dovedit un fin psiholog: el a înțeles perfect cauza rupturii dintre Wilhelm al II-lea și Bismarck, regăsită în „incompatibilitatea dintre doi oameni, imperativi și convingși, unul de drepturile

sale de suveran, celălalt de respectul datorat ilustrelor sale servicii”.

Obsedat de pace

Herbertte a discutat chiar cu Bismarck despre demisie, la 22 martie. El a fost surprins să constate că fostul cancelar afișa „o mare seninătate”

Familia lui Bismarck, la 1890

nici bunicului său; el trebuie să-i succedă lui Bismarck“. În același registru, și tot mai târziu (în memoriile din 1909), prințul Clovis de Hohenlohe (cancelar în perioada 1894-1900) evidențiază marea provocare a lui Wilhelm: să emancipeze „dinastia de Hohenzollern de sub [tutela] dinastiei de Bismarck“.

Inspirat, Wilhelm al II-lea a purces la această emancipare printr-o politică de „înținerire a armatei“: în august 1888, bătrânul mareșal Helmuth von Moltke a fost înlocuit la șefia Statului Major de generalul Alfred von Waldersee, mai tânăr cu 32 de ani (este drept, format în preajma gloriosului Moltke). La fel, toți generalii în vârstă au îngroșat rândurile cadrelor trecute în rezervă, fiind înlocuiți cu ofițeri mai tineri. De acum înainte, Waldersee va reprezenta pionul împins la atac de împărat, inclusiv în problemele de politică externă (domeniu rezervat, până atunci, cancelarului). De altfel, într-o depeșă din 26 iunie 1889, ambasadorul Herbertte îi vorbea noului ministru francez de Externe, Eugène Spuller, despre „divergențele destul de însemnate“ dintre împărat și cancelar, evidențind înclinarea lui Wilhelm al II-lea către „influențele belicoase ale unor personaje din anturajul său“. Ceva mai târziu, Spuller primea semnale asemănătoare și de la ambasadorul francez la Londra, William Henry Waddington (depeșă din 19 noiembrie 1889). Bazându-se pe „spusele unui prieten, la

Otto von Bismarck, la 22 de ani

curent cu tot ce se petrece la Curtea lui Wilhelm al II-lea“, Waddington preciza că, deși are „cea mai mare admirație pentru prințul Bismarck“, împăratul nu ezită niciodată să-i arate „cine este stăpânul“! Sursa lui Waddington conchidea că, mai devreme sau mai târziu, Wilhelm „va dori să fie propriul său cancelar [subl.ns.]“.

În 1888, Bismarck (dreapta), alături de proaspătul kaiser Wilhelm al II-lea, ultimul al Imperiului German

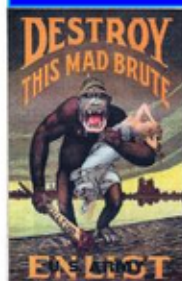
Măsuri doar pentru a-i opri ascensiunea

Reforma armatei și disensiunile din politica externă nu au fost suficiente pentru debarcarea lui Bismarck. Însă, așa cum îi scria Herbertte lui Spuller, kaiserul „continua liniștit realizarea planurilor sale“. Așa se face că, în scurtă vreme, Wilhelm al II-lea va găsi două domenii ce vor submina dramatic raporturile cu Bismarck: problema muncitorească și chestiunea raporturilor suveranului cu membrii cabinetului.

Problema muncitorească a evidențiat capacitatea de metamorfoză a monarhului. Pe fondul unor persistente dificultăți economice, el și-a descoperit, brusc, vocația de „rege al muncitorilor“. Presa germană reliefa pozițiile sale paternaliste, iar ziarul *Reichsanzeiger*, din 5 februarie 1890, devenea tribuna a două scrisori deschise ale împăratului. Textul lor ne parvine din telegramele trimise, a doua zi, de ambasadorul Herbertte ministrului Spuller. În prima scrisoare, adresată cancelarului, se spunea: „Sunt hotărât să contribui la ameliorarea soartei muncitorilor germani“ și la „menținerea industriei germane într-o stare care să-i permită susținerea concurenței pe piața internațională“. A doua misivă avea ca destinatar pe ministrul Lucrărilor Publice și începea cu o formulare de bune intenții: „Urcând pe tron, mi-am afirmat hotărârea de a

EXCLUSIVITATE

Continuăm cu partea a doua a analizei celor doi profesori americani, scrisă pentru revista Magazin istoric, în care sunt înfățișate curente existente în interpretarea primei conflagrații mondiale.

America s-a deșteptat (dreapta, afiș de propagandă) și a plecat să distrugă bestia germană (stânga), cu toată forța sa militară

ISTORIOGRAFIA AMERICANĂ ȘI MARELE RĂZBOI

Prof. univ. dr. BERNARD COOK,
Prof. univ. dr. ROBERT GERLICH
(Universitatea Loyola, New Orleans, S.U.A.)

Rolul cheie deținut de Statele Unite ale Americii în câștigarea războiului a fost creionat mult mai devreme de Harry Elmer Barnes, în lucrarea *The Genesis of the World War* (Originile Războiului Mondial), publicată în 1927. Barnes a pus la îndoială neutralitatea reală a Statelor Unite, înainte de declarația de război, ca și justificarea și consecințele nedorite ale intrării.

Într-o lucrare mult mai recentă, John Mosier a înfuriat mulți istorici britanici argumentând, în *The Myth of the Great War: A New Military History of World War I* (Mitul Marelui Război: O nouă istorie militară a Primului Război Mondial) apărută în 2001, că Germania era pe punctul de a câștiga războiul, până când au intervenit Statele Unite. Intrarea

acestora a condus la înfrângerea Germaniei și impunerea unei păci dure.

Iar Barnes nu este singurul reprezentant al comunității științifice care a evaluat în acest mod rolul jucat de intrarea S.U.A. în conflict. Câțiva dintre cei mai reputați specialiști și-au pus, la rândul lor, numeroase întrebări. În deja clasică *The American Political Tradition*

și se exprima fără urmă de „acuzatii meschine“. Un singur regret manifesta bătrânul politician: „modul dezinvolt în care împăratul s-a debarasat de un *mentor* incomod“. Cuvințele fostului cancelar se potriveau foarte bine cu analiza făcută de ambasadorul francez la Petersburg, Edouard de Laboulaye. Astfel, în depeșa din 19 aprilie 1890, el îi scria lui Ribot că „marele actor“ (Bismarck) a fost „exclus de pe scenă“ de „graba juvenilă“ a lui Wilhelm al II-lea. Apoi, diplomatul francez încheia printr-o comparație foarte inspirată: „Wilhelm al II-lea a făcut [cu Bismarck] ceea ce Ludovic al XIV-lea nu a îndrăznit să facă cu Mazarin“. De la Petersburg venea și cea mai elegantă reacție la retragerea „marelui german“. Ea aparținea ministrului rus de Externe, Nikolai Karlovici Giers, care nu pregeta să-l considere pe fostul cancelar „cel mai faimos dintre contemporani“.

După 28 de ani de carieră politică, Bismarck era conștient, dar și obsedat, de rolul său istoric. El, care-și clădise, inițial, această carieră „prin

Cancelarul, în primul său an în funcție, 1871

fier și sânge“, se considera, spre final, întruchiparea păcii: „Bismarck este pacea“, repeta adesea cancelarul! Însă, pe măsura accentuării contradicțiilor cu Wilhelm al II-lea, Bismarck se lăsa copleșit de pesimism. Un fost ministru liberal englez îi mărturisea însărcinătului cu afaceri francez la Londra, Jean Jules Jusserand, că Bismarck „se teme ca după moartea lui să nu se producă zguduiri europene, care să compromită întreaga operă a vieții sale“. El era îngrijorat, mai ales, de „acțiunile și cuvintele intempestive ale tânărului șef al imperiului“. Politicianul englez (căruia

Jusserand nu-i dezvăluie identitatea) vedea în preocuparea lui Bismarck pentru pace o tendință specifică „celor mai mari oameni“, neezitând să-l califice drept „pivotalul lucrurilor umane“ din epocă.

Bismarck a supraviețuit opt ani dizgrației sale, timp în care Wilhelm al II-lea l-a ignorat constant. S-a stins din viață, la 30 iulie 1898, la venerabila vârstă de 83 de ani. Interesant este faptul că și francezii l-au ignorat: niciun document diplomatic, dintre cele inserate în colecția DDF, nu face referire la dispariția sa. O asemenea amnezie evita redeschiderea rănilor trecutului. Cu atât mai mult, cu cât impresia finală fusese exprimată, anterior, tot de Herbertte: „prezența [lui Bismarck] în fruntea afacerilor era pentru noi un pericol permanent, deoarece prin abilitatea sa surprinzătoare, prin imensa lui autoritate față de toate cabinetele [europene] și prin mijloacele sale de acțiune asupra presei, el excela în a ne izola și a ne face rău în orice împrejurare“. ■

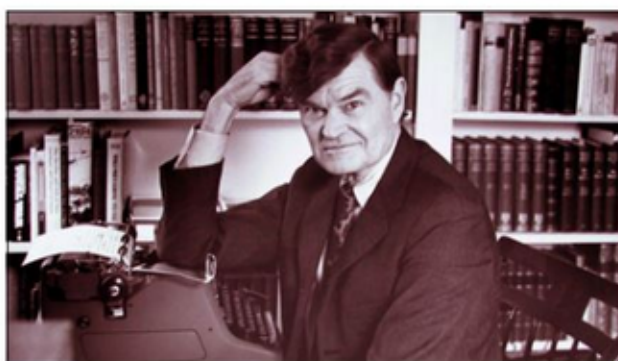

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

fel s-a petrecut și cu tratatul care a pus capăt conflagrației. Samuel William Halperin, în a sa *Germany Tried Democracy* (Încercata democrație germană), apărută în 1947, a împărtășit dezaprobară arătată, la rândul lor, și de Fay și de Mayer față de Tratatul de la Versailles.

Printre istoricii americani care au evaluat pozitiv eforturile lui Wilson de a construi pacea se înscrie atât mai veche lucrare a lui Arthur Link, *Wilson the Diplomat* (Wilson, diplomatul) din 1957, cât și mai recenta *Legacy of Woodrow Wilson* (Moștenirea lui Woodrow Wilson) din 1996, purtând semnătura lui David M. Esposito.

Unele dintre cele mai valoroase contribuții americane la istoriografia Primului Război Mondial au subliniat impactul intelectual și cultural al conflictului. Pentru Paul Fussell (1924-2012), care a publicat, în 1975, *The Great War and Modern Memory* (Marele război și memoria modernă), războiul a reprezentat elementul definitoriu al modernității. În opinia sa, experiența soldaților de pe frontul de Vest a condus la un pesimism în literatură, deșertăciunea și nebunia războiului fiind transferate în viața de zi cu zi. Mulți dintre confracții săi de istorie culturală i-au criticat însă ideile, afirmând că unele dintre concluziile la care a ajuns au fost generate de exemple limitate, aduse toate doar pentru a susține și confirma ipotezele de lucru *a priori*. Au existat însă și voci care i-au preluat și susținut unele teze. Este cazul lui Eric J. Leed, în *No Man's Land: Combat and Identity in World War I* (Țara nimănui: Luptă și identitate în Primul Război Mondial), 1979. Ima-

Paul Fussell

renunțare și umilire“.

În 1995, Jay Winter (n. 1945) a publicat ceea ce a fost considerată una dintre cele mai importante lucrări de istorie culturală a memoriei războiului, *Sites of Memory, Sites of Mourning: The Great War in European Cultural History* (Locurile amintirii, locurile jelației: Marele Război în istoria culturală a Europei). Subiectul Primului Război Mondial a reprezentat, de altfel, pentru Winter unul intens dezbătut: *The Great War and the Shaping of the 20th Century* (Marele Război și conturarea secolului al XX-lea), 1996, sau, în 2009, *Legacy of the Great War: Ninety Years On* (Moștenirea Marelui Război: 90 de ani după), scrisă împreună cu Blaine Baggett.

Perspectiva lui Winter caracterizează foarte mult gândirea istorică americană de astăzi. Astfel, războiul este perceput ca rezultatul eșecului colectiv al Marilor Puteri. Conform lui Winter, oricare dintre ele ar fi putut opri marșul spre conflict, un conflict pe care îl denușește „război civil european“. Mai mult chiar, consideră că este total greșit că Germania a fost etichetată la Versailles ca unic agresor. Această greșală, în opinia sa, a produs consecințe dezastruoase. Nu numai că războiul nu s-a încheiat astfel, după cum a prezis Wilson; el nu s-a sfârșit la 11 noiembrie 1918; ci, ca „Marele Război Global“, el a durat până în 1945 sau chiar poate până în 1991.

Barbara Tuchman

(Tradiția politică americană) din 1948, Richard Hofstadter (1916-1970) a contestat justificarea dată de președintele W. Wilson pentru intrarea S.U.A. în război. Hofstadter, care încă nu se transformase dintr-un istoric de stânga, într-unul liberal prin excelență, a deplâns motivul mărturisit de Wilson, că nu a putut fi de acord cu nicio „reducere a drepturilor cetățenilor americani în nicio privință”. Potrivit lui Hofstadter, Wilson a fost „nevoit să găsească rațiuni juridice pentru politicile sale bazate nu pe lege, ci pe echilibrul de putere și pe necesitățile economice”.

De aceeași părere a fost și istoricul radical Howard Zinn (1922-2010). În lucrarea *The People's History of the United States* (Istoria Statelor Unite pe înțelesul tuturor) din 1980 nu numai că a condamnat intrarea S.U.A. în război, ci chiar a afirmat că niciodată nu s-ar putea găsi o justificare pentru recurgerea la război! „Nimeni nu a mai fost în stare, din acea zi, să demonstreze că războiul a adus vreun câștig pentru umanitate care să valoare cât o viață”. Intrarea Statelor Unite ale Americii în conflict ar fi fost generată, în opinia sa, de cauze economice; astfel, ea nu a fost în interesul mării majorități a americanilor, iar declarația de război a condus la nejustificabile reprimări ale drepturilor civile în S.U.A.

Afirmația lui Zinn, conform căreia războiul ar fi fost cu totul inutil, a fost precedată de devastatoare evaluări ale unui alt istoric, Jack J. Roth (1920-2003), care, într-o lucrare publicată în 1968 *World War I: A Turning Point in Modern History* (Primul Război Mondial: un punct

John Mosier

de cotitură al istoriei moderne), a considerat că acceptarea de sacrificii la un asemenea nivel a devenit un precedent teribil, cu tragice consecințe. „Dacă europenii au putut accepta pierderi de asemenea anvergură, pot accepta aproape orice tip de sacrificiu. Cea mai mare tragedie a timpului nostru: violența monstruoasă a început în tranșeele Primului Război Mondial. Verdun și Somme au deschis calea spre Auschwitz și Hiroshima”.

În ciuda întrebărilor cu privire la neutralitatea reală a Statelor Unite și poziția lui Wilson, cele mai multe studii de istorie a primei conflagrații mondiale din America insistă pe responsabilitatea germană pentru scufundarea navelor americane și încercarea provocatoare a Germaniei de a atrage Mexicul într-o alianță împotriva Americii (Telegrama Zimmermann, trimisă de ministrul de Externe german Arthur Zimmermann, la 16 ianuarie 1917, ambasadurului său din Mexic, Heinrich von Eckardt, prin care îl instruia să înainteze guvernului mexican o propunere de alianță secretă; ea a fost interceptată și decodată de englezi, Statele Unite fiind practic împinse să intre în război, *Magazin istoric*, nr. 11/1970).

Pe linia susținerii deciziei lui Wilson se înscriu două importante lucrări din istoriografia americană, apărute în 1954: *Wilson and the Progressive Era* (Wilson și Era progresului), aparținând lui Arthur S. Link (1920-1998), și *The World War and American Isolation* (Războiul mondial și izolarea americană), scrisă de Ernest May (1928-2009). Dacă intrarea Statelor Unite în conflict a rămas constant o problemă oarecum controversată, la

Soldați americani în tranșee, în Franța

PRUNCUCIDERE ȘI INFANTICID ÎN CLUJUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Gravură reprezentând Clujul medieval, de Georg Houfnagel (1617)

înstărite, arareori găsim cazuri în care cuplurile ar fi preferat un număr mic de urmași. Cu atât mai mult, cu cât sursele (corespondență, autobiografii, memorii) dovedesc faptul că, după naștere, femeile din familiile bogate nu aveau grija creșterii copiilor. Familiile angajau întotdeauna dădace pentru alăptarea non-născuților, apoi, după înfărcare, solicitau serviciile bonelor.

În percepția tradițională, viața conjugală era de neconceput fără nașterea copiilor, considerați binecuvântarea lui Dumnezeu. A rămâne gravidă însemna totodată îndeplinirea rolului femeii, copiii fiind priviți ca darul lui Dumnezeu, totodată dovada iubirii și devotamentului soției față de soț. Fertilitatea marca utilitatea femeii în cadrul comunității. În ceea ce privește familiile nobiliare ori burgheze

ANDREA FEHÉR

Situația era însă diferită pentru femeile care aveau relații extraconjugale sau proveneau din categorii sociale mai modeste. A da naștere era o datorie creștină în totală consonanță cu voința divină, a evita procrearea era deja un păcat. Astfel, dacă pentru unele femei a naște era un motiv de bucurie, altele se simțeau nenorocite tocmai din cauza prea frecvențelor „revărsări de grație”. Legislația ardeleană dovedește faptul că nu doar voința divină influența ritmul nașterilor, ci și femeile.

Orașul Cluj, la fel ca toate orașele cu privilegii regale, avea un tribunal laic care dezbătea probleme legate de viața cotidiană a orașului. Aici se soluționau conflicte cu privire la moșteniri, terenuri comune, dar mai cu seamă se judecau chestiuni penale, cum ar fi furtul, tâlhăria, omuciderea, ba chiar și adulterul sau vrăjitoria. Cei doi judecători și cei 12 senatori erau ajutați în acest demers juridic de avocați, moașe și chirurgi, dar îndeosebi de cetățenii vigilenți. Majoritatea anchetelor penale porneau la solicitarea orășenilor curioși, care

bănuiau ori suspectau indivizi de nerespectarea normelor de comportament.

În registrele judiciare ale Clujului secolului al XVIII-lea întâlnim 11 cazuri (în perioada 1723-1798) care fac trimitere la pruncucidere și infanticid. Cinci se referă la anchetele pornite împotriva unor femei suspecte de infanticid, trei la cazuri în care infanticidul a fost recunoscut și urmat de sentința de condamnare la moarte. Există două cazuri de abandon soldate cu moartea copilului și un caz de pruncucidere comis din neglijență. De regulă, acuzațiile de infanticid se aduc doar femeilor, așadar infanticidul este considerat a fi o crimă specifică doar lor. Execuțiile în cazurile de infanticid erau pedepse aplicate în exclusivitate femeilor. Un alt element comun părea statutul social al inculpatelor, majoritatea erau nemăritate. Toate femeile – în special cele sărace – acuzate de infanticid au fost suspectate și de conduită nepotrivită. În ciuda faptului că în majoritatea cazurilor furnizate de arhivele judiciare ancheta nu le putea dovedi vinovăția,

Iar pe măsură ce lumea a comemorat centenarul izbucnirii primei conflagrații mondiale, opiniile lui Fay nu au mai putut fi respinse ca simpliste și învechite. Autoarea uneia dintre cele mai citate lucrări de istorie americană, *Guns of August* (Tunurile din August), 1962, Barbara Tuchman (1912-1989), este mai simplistă și are o abordare mai învechită decât oricare dintre tezele lui Fay.

Analiza lui Fay nu este foarte diferită de cea a istoricului australian Christopher Clark. Acesta respinge, în mod explicit, ideea căutării unui singur vinovat, deoarece au fost multe părți implicate. După cum a demonstrat, extrem de convingător, în lucrarea din 2013 *The Sleepwalkers: How Europe went to War in 1914* (Somnambulii: Drumul Europei spre război în 1914), liderii britanici, francezi, ruși s-au dovedit mai belicoși au susținut războiul în mai mare măsură decât cei germani.

Iar primirea entuziastă și pozitivă a tezelor sale a oferit o alternativă binevenită la punctele de vedere lansate de Fritz Fischer înainte. Ideea a fost, de altfel, susținută în mod clar și de Sean McMeekin, atât în 2011, prin *The Russian Origins of the First World War* (Originile rusești ale Primului Război Mondial), cât și în 2013, prin *Countdown to War* (Numărătoare inversă până la război).

Capitularea necondiționată a Germaniei într-o imagine sugestivă

Opiniile lui Clark și McMeekin ar trebui, considerăm noi, să reconfigureze scena istoriografiei americane cu privire la originile Primului Război Mondial.

Luând în calcul perspectiva oferită de trecerea vremii și, mai ales, schimbările dramatice aduse de momentele 1989-1991, majori-

tatea istoricilor americani par a fi de acord cu spusele lui Jay Winter, pentru care Primul Război Mondial a devenit factorul dominant în ceea ce mulți numesc „scurtul veac XX”. Nu numai că nu a rezolvat problemele, ci chiar a pus bazele viitoarelor conflicte. Boris Pasternak, în al său *Doctor Zhivago* din 1957, prin vocea personajului Lara, a găsit formula aproape perfectă: „Războiul este de vină pentru tot”!

În ciuda optimismului facil demonstrat de Francis Fukuyama, în *The End of History* (Sfârșitul istoriei), 1992, începutul veacului al XXI-lea se confruntă cu o parte dintre aceleași fenomene devastatoare – ultranaționalism, xenofobie, insecuritate, rivalitate – care au condus la dezastrul din 1914. După cum a scris la un moment dat William Faulkner: „Trecutul nu moare niciodată, el nici măcar nu este trecut”.

**În românește de
Theo STĂNESCU-STANCIU**

GEANTA LUI NAPOLEON

O geantă din piele a fost pusă în vânzare de o casă de licitații din Londra, cu prețul de pornire de 12.000 de lire sterline. Proprietarul ei a fost împăratul Napoleon al Franței. În ea a trimis împăratul, în anul 1812, de la Moscova, ordinele de luptă pentru trupele franceze din Spania, conduse de mareșalul Soult și care luptau împotriva celor anglo-portugheze, comandate de ducele de Wellington. Geanta și prețiosul ei conținut au fost capturate de căpitanul britanic John Crowder. Conform cotidianului britanic *Daily Express*, se pare că tocmai aceste documente capturate ar fi cauzat înfrângerea armatei franceze din Spania.

O infanticidă mânată de Diavol

Erzsébet Sztalmári a fost condamnată la moarte pentru infanticid în anul 1723. Aceasta, conform relatărilor notarului, a rămas gravidă, deși nu era căsătorită, a născut „un băiat, frumos și sănătos, sosit la timp”, fapt mărturisit și de către Erzsébet, însă „și-a ucis copilul împotriva obligațiilor sale naturale materne”. Nu a negat crima, deși căuta din răsuferință să scape de consecințele sale, afirmând ba că și-a ucis copilul pentru că a fost speriată, ba pentru că fusese mânată de diavol. Femeile care o suspectau pe fată de travaliu au urmărit-o, pentru că aceasta dispăruse mai mult timp din gospodărie. Erzsébet a fost găsită cu mâinile însângerate, cu copilul mort, sugrumat. Judecătorii au condamnat-o inițial la moarte prin îngropare de vie într-o groapă cu spini, dar au „îndulcit” sentința, astfel că mai întâi au decapitat-o și ulterior au aruncat corpul în spini.

În mai anul 1728 Ilona Kosztin ceruse adăpost pe timp de noapte. După lăsarea nopții fata a ieșit în taină, a stins focul, ca să nu fie zărită de nimeni, și s-a ascuns în cotețul de găini, unde a dat naștere unui copil. După ce s-a asigurat că copilul nu mai respiră, s-a strecurat din nou în odaie și s-a culcat la loc. Dimineața, gazda a observat urmele de sânge din curte și a descoperit un corp ascuns în balegă. Cum toate semnele trimiteau spre Ilona, aceasta a fost nevoită să mărturisească nașterea unui copil viu, care a și plâns când venise pe lume, dovadă a faptului că era viu și puternic. Corpul copilului a fost examinat de mai multe persoane, iar verdictul final a fost dat de moașă, care a menționat că a găsit semne pe gâtul copilului, ce indicau

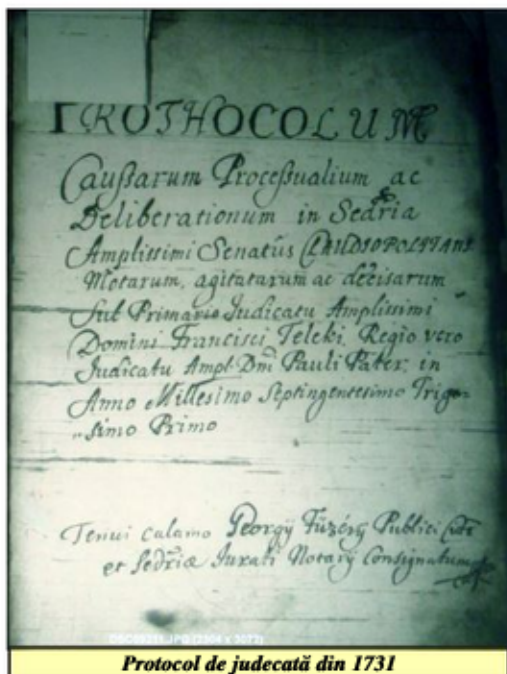
moarte violentă. Textul deliberării precizează că mama și-a omorât copilul intenționat. Legea a condamnat-o la moarte.

Ultimul caz de infanticid dovedit datează din 1750 și se referă la infanticida Măria Ștefan. Povestea începuse de fapt într-o zi de mai, când câțiva cetățeni au găsit un cadavru ascuns într-o grotă. Ancheta s-a prelungit mult, având în vedere că sentința finală a fost dată abia în noiembrie. Copilul găsit la 17 mai a avut o moarte cumplită: a fost sugrumat și lovit în repetate rânduri. Conform descrierii, sfoara cu care a fost sugrumat era atât de strâns înfășurată în jurul gâtului, încât a penetrat stratul subțire de piele. Ancheta s-a rezumat într-un final la persoana Máriei, care însă își susținea nevinovăția. Pentru a-i dovedi vinovăția, juzii au confruntat infanticida cu cadavrul examinat. Femeia nu a rezistat presiunii și cu „ochii în lacrimi” a mărturisit uciderea fetei. S-a scuzat, afirmând că i s-a părut copilul prea slab, deși când l-a îngropat acesta mai respira. Pentru fapta ei Măria Ștefan a primit inițial sentința de îngropare în spini, dar juzii au modificat sentința în execuție prin decapitare.

Toate cele trei cazuri prezentate au ca protagoniste fete, care au încercat să-și ascundă sarcina până în ultimul moment, mai apoi au căutat un loc izolat, unde și-au adus pe lume copiii în taină. Ascunderea sarcinii și nașterea în taină erau toate conjuncturi agravante, care în concepția juridică a vremii dovedeau existența intențiilor criminale. Moartea copiilor în toate cazurile menționate a fost una violentă. Nicio mamă nu s-a dezvinovățit prin faptul că ar fi născut un copil mort.

Execuția unei adulterine

Protocol de judecată din 1731

au fost totuși acuzate și ulterior condamnate pentru desfrâu sau destrăbălare.

Ancheta

Dar cum decurgea ancheta propriu-zisă? În cazul în care s-a găsit vreun copil abandonat sau mort, magistrații demarau îndată investigațiile. Mai întâi era examinat corpul copilului găsit, apoi toate fetele sau văduvele din oraș. Corpul copilului era examinat de moașele orașului, iar spre sfârșitul secolului și de chirurgii urbei. Cadrele medicale erau indispensabile pentru anchetă, deoarece decideau dacă copilul s-a născut viu sau mort, dacă era născut prematur, dacă moartea a survenit în mod natural sau violent. Moașele examinau poziția mâinilor, dacă copilul avea pumnii încleștați sau nu, urmele de violență de pe corpul său.

Pentru examinarea acuzatelor, cel mai important rol îi revenea moașei, care examina toate fetele suspecte, apoi toate văduvele suspecte. Mariajul constituia un alibi perfect. O femeie care avea un statut social asigurat prin mariaj, în ochii legii, nu avea niciun motiv real pentru crimă, în antiteză cu femeile care nu aveau un venit sigur și nici un soț care să le susțină. Orice investigație de infanticid pornea de la examinarea sânilor. În cazul în care o femeie avea lapte, dar nu avea copil, era

automat citată în fața instanței pentru infanticid. Femeile suspecte au fost deseori supuse torturii, câteodată în repetate rânduri. Dacă nu mărturiseau nici sub presiunea durerii, atunci erau eliberate. În lipsa dovezilor evidente, a mărturiilor sau a martorilor oculari, femeile scăpau de sentința de condamnare la moarte. În schimb, erau condamnate pentru o serie de alte acuzații, precum furt, desfrâu, adulter. Pentru a dovedi abaterea de la normă s-a intentat un demers judiciar din care să reiasă caracterul inculpatei, adunând o serie de martori care aveau datoria de a schița portretul moral al acuzatei. După audierea martorilor se formula o pedeapsă echitabilă, dar fără o bază juridică. Persoanele care se aflau la prima abatere de la normă erau scutite de pedepse grave fizice, achitau doar o amendă. Cele care aveau deja reputația pătată primeau pedepse corporale – lovituri cu biciul: 30-50 lovituri. Femeile recidiviste erau aspru pedepsite prin mutilare – tăierea nasului, stigmatizare – și alungate în afara spațiului social comunitar. Deznodământul era unul dramatic în cazurile în care ancheta putea dovedi crima.

Povestea a trei mame

Dintre cele 11 cazuri de infanticid din Cluj, doar în trei s-a putut dovedi crima. Pornind de la deliberările și concluziile notate în Protocoalele de judecată de către notarul orașului, vom reda povestea acuzatelor.

Infanticide aruncându-și copilul în apă

Porecla în renume

„Toată lumea la Paris”, afiş al Expoziției Universale din 1900; pavilioanele Expoziției, vedere aeriană, și stația de metrou L'Étoile, în 1900

DOMNUL CÂRTIȚĂ

FLORENTINA DOLGHIN

„Nu vă supărați, ca să ajung la «Charles-de-Gaulle»?“ „E ușor. Schimbați la «Franklin-Roosevelt»“, „«Charles-de-Gaulle» este prima după «George al V-lea»“. Acest dialog poate fi adesea auzit pe liniile de metrou ale Parisului. Mai ales de când edilii au hotărât să boteze stațiile cu nume de rezonanță istorică. Ceea ce a trezit destule obiecții – vocale sau doar murmure înăbușite –, pentru că parizienii erau de acord ca o stradă, un bulevard să evoce personalități sau momente din trecutul Franței sau al Europei, dar o stație de metrou li se părea prea mult.

Astăzi metrourile orașului de pe Sena este un adevărat compendiu de istorie a Franței, dar... cu lacune. Denumirile celor 302 stații sunt date de: victorii, de la Tolbiac la Bir-Hakeim, trecând prin Jena, Wagram, Crimeea, Alma sau Solferino (dar lipsesc, de pildă, Valmy sau Marna); sfinți, cu trimitere la trecutul creștin al locului (Saint Denis, Saint Augustin); mari scriitori (Voltaire, Hugo, Zola, Ségur, Anatole France, Dumas, Diderot (nu se știe de ce, dar Corneille, Racine, Molière, Lamartine, Balzac n-au fost preferați); oameni de știință (Pasteur, Pierre et Marie Curie), monarhi (ce-i drept, numai unul, Philippe-Auguste, dintre cei 40; o stație Napoleon nu există); generali ai primei republici (Kléber, Duroc, Daumesnil, Cambronne etc.); eroi ai Rezistenței (Colonel Fabien, Guy Môquet, Colonel Rol-Tanguy); oameni politici (Jaurès, Clemenceau, Gambetta, Gallieni, Bolivar, Félix Faure, Richelieu, Léon Blum, Robespierre, Gabriel Péri etc.).

Războaiele mondiale au adus și ele modificări în toponimia metroului parizian. În 1914 stația „Germania“ a devenit „Jean Jaurès“, iar „Viena“ s-a transformat în „Liège“, orașul care a rezistat eroic primelor asalturi ale trupelor lui Wilhelm al II-lea; după Al Doilea Război Mondial stația „Aubervilliers“ a fost rebotezată „Stalingrad“, alături de multe altele care imortalizau figuri eroice ale Rezistenței.

Legislația Imperiului Habsburgic

Cazurile de infanticid au fost în Transilvania soluționate în mod similar. Execuții precum cea menționată în procesele clujene (îngropare de vie în groapă cu spini) se cunosc în Transilvania începând cu secolul al XVII-lea, exemple fiind condamnările din scaunele Arieșului, Sepsi, Mureș, precum și orașul Alba Iulia. Deși condamnările la moarte sunt date fără menționarea vreunei legi concrete, ci evocând doar obiceiul, exista o singură culegere juridică care prevedea acest tip de execuție pentru cazurile de infanticid, anume *Constitutio Criminalis Carolina* din 1532. Metoda de execuție era răspândită în întreaga Europă Centrală și de Est. Descrierea propriu-zisă a acestei înfricoșătoare metode am găsit-o într-un jurnal de călătorie ce aparținea lui Simplicissimus, un aventurier german părtaș la evenimentele din timpul Războiului de 30 de ani. El a fost martor la execuția unei infanticide în orașul Kosice, în Slovacia: „Călăul săpase o groapă în care nefericita asta [infanticida] fusese întinsă cu mâinile și picioarele fixate de sol și cu fața acoperită cu spini. Călăul și ajutorul său au așezat o bară de lemn deasupra inimii sale, după care au început să astupe groapa, lăsând capul femeii la vedere, ca aceasta să poată auzi consolarea părintelui. Când a sosit timpul, călăul a luat fierul încins și l-a așezat lângă bara ce indica inima femeii. La semnul călăului, un băiat a lovit bara cu un ciocan, astfel încât fierul încins să ajungă și să străpungă inima femeii. Între timp, doi feciori așteptau să arunce pământ peste chipul ei. Era înfricoșător, am putut-o auzi urlând și observam cu groază cum i se zbatea corpul sub pământ.”

Gravură de epocă ce înfățișează o rusoaică aruncându-și copilul la lupi

Stâlpul infamiei: biciuirea fetelor acuzate de desfrâu; era cea mai întâlnită pedeapsă corporală în epocă

Tipul acesta de execuție, cu mare impact emoțional pentru cetățeanul obișnuit cu execuțiile publice, denotă dorința autorităților de a șoca și a induce frică tocmai pentru evitarea cazurilor similare. Cu toate că obiceiul era de a îngropa infanticida de vie, în toate cele trei cazuri de la Cluj sentința a fost modificată, iar moartea a survenit rapid prin decapitare.

În secolul al XVIII-lea se produce o schimbare de mentalitate, vizibilă și în legislație. Fetele gravide sunt percepute ca fiind victime, și nu criminale. Pedeapsa capitală în cazurile de pruncucidere și infanticid comise de mame a fost interzisă printr-un decret din 1769. Dispozițiile Mariei Tereza și ale lui Iosif al II-lea încercau să preîntâmpine crima, conștientizând faptul că motivul tragediei se afla tocmai în răspunsul agresiv al societății la orice abatere de la normă și că la baza infanticidului stătea de fapt rușinea celor rămase gravide, crimele fiind comise dintr-o încercare disperată de supraviețuire socială.

Nu toate femeile care au încălcat normele etice au recurs la asemenea acte violente. Am identificat în arhivele judiciare ale orașului Cluj zeci de cazuri de copii din flori, pe care mamele, în ciuda reproșurilor la care se expuneau, au ales să îi păstreze. ■

oameni, uluiți de posibilitatea de a se deplasa pe sub pământ. Bineînțeles că părintele metroului, domnul Bienvenüe, curând poreclit „Domnul Cârțiță”, nu s-a mulțumit cu acești primi kilometri, ci a deschis și alte linii, dând Parisului aspectul unui șantier perpetuu. În 1914 rețeaua de metrou a orașului a transportat 467 milioane de călători în 12 luni, în vreme ce cu 13 ani în urmă ea nu transportase decât 55 milioane. Astăzi metrourul Parisului are 16 linii.

Pentru a nu se uita cine a fost părintele acestui gigantic și labirintic regat subteran, Primăria capitalei franceze a dat stației Montparnasse numele inginerului Fulgence-Marie-Auguste Bienvenüe (1852-1936), inspector general de poduri și șosele, al 13-lea copil al familiei unui notar din Bretania, înrudită cu mareșalul Foch.

După un bacalaureat în filosofie, pentru că moștenea pasiunea tatălui pentru antichitatea greacă și autorii latini, Fulgence a mai obținut și unul în științe, ceea ce avea să-i îndrume destinul spre inginerie și construcții. Curând a absolvit Școala națională de poduri și șosele. În 1875, la numai 23 de ani, a rămas

Intrarea în stația ce poartă numele constructorului

singur, mama îi murise când avea doar 16, tatăl în acel an. În februarie 1881, în timpul unei „vizite de expropriere” pentru construcția unor kilometri de cale ferată, tocmai când se îngrijea de securitatea lucrătorilor, și-a pierdut într-un accident brațul stâng, moment depășit cu mult stoicism. Atunci „am fost expropriat de braț”, spunea adesea pe un ton ironico-amar. Câteva zile mai târziu, în martie, primea Legiunea de Onoare. Linia ferată Paris-Strasbourg, până la Epernay, alte sute de kilometri de cale ferată care brăzdează Franța,

tramvaiul-funicular din Paris, inaugurat în septembrie 1890, îl au ca inginer constructor tot pe Fulgence Bienvenüe.

Proiectul unui metrou în capitală nu-i dădea pace. Mai ales că primul fusese înaintat consiliului municipal încă din 1851 când el nici nu se născuse, urmat de altele, în 1871, 1877, 1883. Abia iminența Expoziției din 1900 avea să concretizeze visul. Propunerea lui va fi aprobată în vara lui 1897, iar o lege din primăvara anului următor declară Calea Ferată Metropolitană de utilitate publică. Inginerul Bienvenüe este cel care inaugura prima linie, Port de Vincennes – Porte Maillot, la 19 iulie 1900, supravegherea construcția următorilor 42 de km ai liniilor 2 și 3 și, provocare tehnică maximă, traseul sub-fluvial, de sub Sena, al liniei 4 (Londra, sub Tamisa, înregistrase deja acest succes).

In 1909, la 57 de ani, inginerul francez va găsi puțin timp să se... căsătorească. O anume Jeanne Loret îi va deveni soție, iar la 3 august 1914, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, se oferea voluntar pentru front. Numai pentru trei săptămâni însă, fiind rechemat urgent, la intervenția prefectului Parisului, la construcția metropolitaneului parizian. Orașul l-a răsplătit cu generozitate pentru devotamentul lui profesional: în 1929 i-a decernat Marea Cruce a Legiunii de Onoare pentru serviciile aduse municipalității. Până la retragerea din activitate, la 80 de ani, Fulgence Bienvenüe va rămâne inginer consilier al orașului, în 1933 primind „cadou” și botezul unei stații de metrou cu numele său. Se va stinge din viață a doua zi după moartea unui alt nume de rezonanță al Franței, aviatorul Louis Blériot, la 3 august 1936, fiind înmormântat în cimitirul Père-Lachaise. ■

1930. Béarn, în Grădina Luxembourg

Ritmul cotidian monoton de viață al parizienilor sau, la modul general, al tuturor orașenilor a rămas întipărit într-o cunoscută expresie din anii 1950-1960: „Métro, boulot, dodo” (adică traseul de dimineață cu metroul, ziua de muncă, slujba, întoarcerea acasă, noaptea și somnul), un slogan inspirat dintr-un vers scris de Pierre Béarn (1902-2004), scriitor și jurnalist de renume, născut la București din părinți francezi (numele lui real era Louis-Gabriel Besnard). De fapt, versul reținut de memoria colectivă este amputat, pentru că la Béarn sună și mai deprimant: „Métro, boulot, bistro, mégots [mucuri de țigaretă], dodo, zéro”.

Mai 1899.
Pe Rue Rivoli se lucrează la metrou

La sfârșitul secolului al XIX-lea numărul celor care locuiau sau doar vizitau Parisul crescuse într-un ritm vertiginos. Practic, se dublase la fiecare 30 de ani, în urma nașterilor, dar și a aflului de turiști din lumea întreagă, căzuți pradă farmecului orașului de pe Sena, mai ales după Expoziția Universală din 1889, care a coincis cu centenarul Revoluției Franceze și a atras 33 milioane de vizitatori. Capitala Franței era 11 ani mai târziu din nou sediul acestei expoziții grandioase. De fapt, în veacul al XIX-lea Parisul a găzduit cinci expoziții universale: în 1855, 1867, 1878, 1889 și 1900, și numai una în veacul următor, în 1937.

Lucrările de reconstrucție a Parisului realizate sub al doilea Imperiu (1852-1870), în principal operă a baronului Georges-Eugène Haussmann, prefectul Senei din 1853 până în 1870, degajaseră orașul: sursele de apă la domiciliu, extinderea canalelor de scurgere,

„Artistul imprimă operei amprenta

personalității sale, în vreme ce inginerul este sortit să se considere artizanul unei opere impersonale. Căci dacă, sub aspect tehnic, orice operă exactă și concretă este fructul meditației individuale, forma pe care o imaginează aceasta rezultă din sinteza unui număr mare de diferite eforturi”

(Fulgence Bienvenüe)

„Domnul Cârță”
(într-o fotografie
ce-i lasă la vedere
infirmitatea)

tăierea de străzi largi, de grădini și scuaruri, construcția de biserici, primării, teatre, spitale, cazărmi, toate acestea schimbaseră contextura urbană, aerisind-o și facilitând circulația. Dar se căuta urgent o soluție pentru a face față milioanele de vizitatori așteptați la Expoziția din 1900. Plus că trebuia legat centrul Parisului de periferie, pentru a face mai lesnicioasă apro-

vizionarea Halebilor, terminate în 1874 (și demolate în 1971).

Cu cei patru milioane de locuitori, marele Paris suferea de pe atunci de ambute-

Linia 4, care trece pe sub Sena, este în construcție

Inaugurarea oficială a Liniei 9, între stațiile
„Richelieu-Drouot” și „Rue Oberkampf”
(25 februarie 1932);
Fulgence Bienvenüe este în centrul imaginii

iaje: trăsurile trase de cai și, în curând, automobilele se împiedicau unele de altele. În sfârșit, după 40 de ani de planuri abandonate, tergiversări și conflicte între Primărie și Stat, a venit și momentul de grație: în 1897, proiectul metroului a primit girul autorităților. „Este vorba despre o cale ferată cu tracțiune electrică [...] lungă de 75 km”. Șantierul a fost încredințat lui Fulgence Bienvenüe, inginer-șef al orașului.

În ciuda multor dificultăți întâmpinate la săpăturile din subsolul capitalei, lucrările au fost realizate la timp, în vara lui 1900 având loc deschiderea oficială a traseului de zece kilometri ce despărțeau poarta Maillot de poarta Vincennes. Era nevoie atunci de 30 de minute pentru a parcurge distanța celor șase stații. „Garniturile de trei vagoane se succed la șase minute... Un loc costă 25 de centime la clasa întâi, 15 la a doua, iar un tarif dus-întors de 20 centime este acordat lucrătorilor de la metrou.”

Metroul a reprezentat o mare atracție a orașului în timpul Expoziției Universale din 1900, care a adus în capitală milioane de

doar dacă în ea vor fi zidiți și astfel jertfiți gemenii Stojan și Stojanka.

În consecință, primul dintre cei trei, regele Vukașin, își trimite sluga, pe Desimir, să-i răpească sau să-i cumpere pe gemeni, însă după încă trei ani acesta se întoarce fără să-și fi îndeplinit porunca primită.

Atunci zâna îl anunță pe Vukașin că cetatea se va clădi doar dacă va fi zidită prima dintre soțiile celor trei frați care a doua zi va veni să le aducă meșterilor mâncarea de prânz. Cei trei frați acceptă și își dau cuvântul în fața lui Dumnezeu că nu-și vor pune la curent soțiile.

Însă în timpul nopții doi dintre Mrnjavcevići, regele Vukașin și voievodul Uglješa, își calcă cuvântul dat și își anunță consoartele să nu vină a doua zi la șantier, căci își vor pierde viața. Doar al treilea, Gojko, respectă promisiunea tăcerii și nu-și anunță soția.

A doua zi, soția lui Vukașin nu vine, pretinzând că o doare capul, iar cea a lui Uglješa că o doare mâna, astfel că doar soția lui Gojko sosește cu merindele.

Momentul de tensiune este sugestiv exprimat când Gojko îi spune acesteia: „Am avut un măr de aur/ Care astăzi cade în apa râului Bojana“.

În timp ce meșterii conduși de Rade Neimar (ro. Rade Zidarul) o zidesc, aceasta crede inițial că este o glumă, la fel ca în balada românească. Pe măsură ce zidul se înalță în jurul ei, ea îl roagă pe meșterul Rade să lase un loc neacoperit în dreptul pieptului, astfel încât atunci când va veni la ea fiul său nevârstnic Jovo, să îl poată

Erzsébet Szilagy, reprezentare târzie

alăpta. De asemenea, îl roagă pe Rade să îi lase nezidită o fereastră în dreptul ochilor, să îl poată vedea pe feciorașul său Jovo. Rade acceptă, astfel că se poate realiza zidirea cetății, iar Jovo este alăptat în continuare. În final, venirea la Skodra va fi un leac vindecător pentru femeile care nu puteau alăpta.

Spre deosebire de *Mănăstirea Argeșului*, jertfa din *Zidirea Skodrei* devine un factor necesar nu doar pentru împlinirea destinului creator artistic, ci și pentru perpetuarea vieții tinerelor generații.

Motivul zidirii gemenilor ca jertfă necesară pentru finalizarea unei construcții a fost folosit și de scriitorul iugoslav Ivo Andrić, laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1961, în romanul *Podul peste Drina*, povestea construirii de către otomani a podului din Vișegrad (oraș situat în prezent în Bosnia și Herțegovina), în secolul al XVI-lea, la inițiativa marelui vizir Mehmed Pașa Sokolovici.

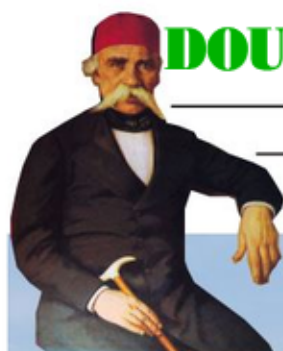
Un alt motiv de confluență este reprezentat de Ali Bey Mihaloglu, cunoscut în folclorul din spațiul ex-iugoslav, în special în cel al boșniacilor, ca Djerzelez Alija (pentru albanezi Gjergj Elez Alia), comandant militar otoman care s-a remarcat prin victoriile anticreștine din Balcani. Ali Bey Mihaloglu a devenit în 1459, după cucerirea de otomani a cetății Smederevo (ro. Semendria), ultima capitală a Serbiei medievale, primul sandjak bey de Smederevo. Erou al epicii boșniacilor și albanezilor kosovari, Djerzelez Alija se confruntă cu Iancu de Hunedoara în poemul

Bătălia de la Kosovo Polje, tablou pictat în 1870 de Adam Stefanovici

DOUĂ BALADE GEMENE

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Cetatea Skodrei, pe care frații Mrnjavcevići o zideau fără spor (în dreapta, fratele mijlociu Uglješa), subiectul unei balade similare cu cea a Meșterului Manole, culeasă de Vuk Stefanovici Karadžić (în stânga)

Întrepătrunderile și similitudinile în plan istoric dintre români, sârbi și celelalte popoare din fosta Iugoslavie s-au evidențiat și în domeniul creației literare, încă din perioada Evului Mediu.

Cel mai elocvent exemplu de confluențe se întâlnește în baladele Mănăstirea Argeșului și Zidirea Skodrei (srb. Skadar), culese de Vasile Alecsandri, la mijlocul secolului al XIX-lea, respectiv de reformatorul limbii literare sârbe moderne, filologul Vuk Stefanovici Karadžić, în 1845.

Zidirea Skodrei aparține ciclului pre-kosovar al literaturii populare orale sârbe, adică perioadei medievale anterioare victoriei otomane de la Kosovopolje (Câmpia Mierlei), din 28 iunie 1389, care a deschis calea căderii Serbiei sub stăpânirea Sublimei Porți.

Cetatea Skodrei, în prezent situată în nordul Albaniei, nu putea fi construită pentru că, timp de trei ani, tot ce clădeau ziua cei trei frați Mrnjavcevići cu 300 de meșteri, noaptea o zână distrugea.

Vukașin, Uglješa și Gojko au fost personaje reale. Primul a stăpânit pe teritoriul actual al Republicii Macedonia, al doilea pe cel al estului Macedoniei Egee (Grecia) în perioada de destrămare a statului sârb, după moartea țarului Ștefan Dušan în 1355, iar mezinul a fost logofăt al Serbiei. Vukașin și Uglješa și-au pierdut viața în bătălia antiotomană de pe râul Marița, în 1371, fapt considerat o pedeapsă

pentru uzurparea de către Vukașin a puterii țarului Uroș cel Nevolnic (srb. Uroš Nežak), fiul și moștenitorul tronului țarului Ștefan Dušan. Calitățile morale uneori îndoielnice ale lui Vukașin au fost moștenite parțial și de fiul său, Marko Kraljević, care își ucide dușmanii fie în luptă dreaptă, bărbătească, precum pe Arabul cel Negru (srb. Crni Arapin), în *Marko Kraljević desființează birul de căsătorie*, fie prin vicleșug, precum pe tâlharul Musa Kesedzija. Marko Kraljević, erou al baladelor populare sârbe și macedonene, a stăpânit în zona Prilep din actuala Republică Macedonia și și-a pierdut viața în lupta de la Rovine din 1395, când a luptat, ca vasal, alături de armata sultanului otoman Baiazid I împotriva domnului Țării Românești, Mircea cel Bătrân.

In al patrulea an, însăși zâna îi prezice primului dintre cei trei Mrnjavcevići, regele Vukașin, că cetatea va putea fi construită

tirea sa nu piere, căci călătorilor li se spune că „nu se mai găsește un astfel de viteaz precum Djerdj Elez Alija“.

Nu în ultimul rând, interferențele se întâlnesc și în datinile populare. Astfel, în Serbia, în poezia lirică, genul datinilor ritualice (srb. obredne pesme), se încadrează subgenurile: paparudelor (srb. Dodolske), înverzirii naturii de primăvară (srb.cro. Jurjevske), reginelor duhurilor (srb. Kraljicke – fete bogat îmbrăcate, care poartă cununi și săbii și fac gazdelor urări de sănătate și bogăție), colindelor de la cumpăna anilor (srb. Koledarske) și ale sfântului patron al casei (srb. Slava).

In cadrul acestor obiceiuri se întâlnesc atât similitudini, cât și diferențieri în raport cu cele românești. Astfel, colindătorii – copii sau tineri – fac urări de bogăție în domeniul agricol și de fericire.

În colinda *Când vin colindătorii-n casă*, sunt menționate atât motive ale rodniciei agricole, cât și cel al curtării fetei de către băiat. La început, gazdei, care bea vin seara la masa din sufragerie, i se urează ca vacile, iepele și oile să fete, boii să aibă coarne împletite, călușii să fie dibaci, oițele să aibă lâna mătăsoasă, văcarul să aibă grijă de cireadă. Ulterior, se trece direct la motivul jocului iubirii: ciobănița s-a proptit într-o crenguță de nuc și atunci vine un tânăr băiat să rupă crenguța și-i zice: „fetiță cu față albă, cine-ți croiește fustița cutată, pluurile îndreptate ale poalelor și brăul încrețit?“, la care ciobănița se apără și îi răspunde că are un frate meșter croitor (srb. baș-terzija), care-i face respectivele veșminte, adică o apără de preadornicii tineri ca el.

Genul paparudelor precede creștinismul, fiind legat de rodnicia divinităților care determină rodnicia pământului și animalelor. Atât cultivatorul pământului, cât și păstorul depind de capriciile vremii, astfel că au nevoie

de o ploaie care să înceapă și să se oprească la timp.

Vuk Stefanovici Karadzici descrie astfel datina paparudelor: „În perioadele de secetă, câteva fete merg prin sat din casă-n casă și cântă și presimt că va veni ploaia. Una dintre fete se dezbracă până la cămașă, după care se înfășoară în iarbă și flori, astfel încât nu i se mai vede pielea, aceasta numindu-se paparuda, care merge din casă-n casă. Când ajunge în fața casei, paparuda joacă singură, iar celelalte fete stau în rând și cântă. Atunci gazda sau oricine altcineva ia un ceain sau căldare pline cu apă și le varsă peste paparudă (srb. Dodola), iar aceasta joacă și se învârte. Paparuda este acompaniată la sfârșitul fiecărui vers cu formula: «oj, dodo! oj dodo le!» [care practic este similară formulei românești „paparudă-rudă“ – I.G.A.]. În cântecul *Când joacă paparuda*, fetele se roagă să vină ploaia: «Paparuda noastră îl roagă pe Dumnezeu/ Să cadă ploaia mărunță/ Să se ude de ploaie toți plugarii/ Toți plugarii și prășitorii/ Și lucrătorii din case/ Pornește, pornește ploaie/ Să cadă ploaia mărunță pe grâne și vii/ Și peste trei pănuși de porumb/ Și inul să dăruiască/ Și cânepa să fie subțire»“.

Vuk Stefanovici Karadzici recunoștea că obiceiul începea să se piardă, fiind practicat mai ales de țigănci, iar în Vojvodina „preoții cei noi interziceau datinile paparudelor și ale reginelor duhurilor, care însă se mai puteau vedea pe ici-colo“. Ca ironie a sorții, tocmai dezvoltarea agriculturii în Provincia Autonomă Vojvodina, prin mecanizare și irigații, în timpul Iugoslaviei titoiste, a făcut

ca aici în anii 1980 obiceiul paparudelor să dispară.

Literatura populară este o dovadă elocventă a întrepătrunderilor existente între poporul român și cele din spațiul ex-iugoslav, popoare învecinate, apropiate și asemănătoare în multe privințe. ■

Obiceiul colindatului, numit la ei Koledarske

Djerzelez Alija împarte locul de luptă cu Janko Sibirjanin (varianta iugoslavă a numelui eroului român). Potrivit *Cărții despre războaiele sfinte ale lui Ali Bey Mihaloglu*, scrisă la începutul secolului al XVI-lea de dervişul Suzi Çelebi din Prizren, oraș situat actualmente în Kosovo, de el se îndrăgostește Maria, fiica unui ban din Valahia, după ce-i văzuse portretul. Și Ali Bey Mihaloglu se îndrăgostește de Maria când îi vede portretul, apoi cei doi se întâlnesc și se căsătoresc. În 1459-1460, Ali Bey Mihaloglu se confruntă cu regentul Ungariei, Mihaly Szilagyi, a cărui soră, Erzsebet Szilagyi, a fost soția lui Iancu de Hunedoara și mama lui Matia Corvin, iar fiica Ilona a fost căsătorită cu Vlad Țepeș. Ali Bey Mihaloglu l-a învins și capturat pe Mihaly Szekelyi în Banat, la Clisura Dunării, în 1460. În 1474, Ali Bey Mihaloglu a ocupat temporar Oradea. Unele surse îl creditează ca participant în 1479 la raidul militar otoman contra Transilvaniei, pe direcția Sebeș-Alba Iulia. Această ofensivă a fost stopată de Pavel Chinezul prin victoria antiotomană de la Câmpul Pâinii (Șibot, județul Alba), din 13 octombrie 1479, bătălie în care românii din Țara Românească au luptat în ambele tabere: Basarab cel Bătrân Laiotă de partea creștinilor, iar Basarab cel Tânăr Țepeluș de partea otomanilor.

În balada *Djerzelez Alija*, acesta este „un viteaz mai presus de alți viteji”, care a fost îngrijit „nouă ani de nouă răni” de sora sa, care i le-a curățat „cu apă de izvor”. Însă se ivește un luptător (srb.cro. Megdan-djija) „de la mare”, care jefuiește „Fiecare casă de berbecul fript/ Fiecare casă, noaptea, de câte o fată” și

Paparudele noastre, dodolske la sârbi

„în fiecare zi taie câte un om la graniță”. Djerzelez Alija se trezește din lacrimile surorii și o întreabă: „Aman, soro, de ce plângi/ N-ai avut de mâncat și de băut?/ Nu te-am îmbrăcat și încălțat bine?/ Nu m-am purtat bine cu tine?”. Când află că luptătorul străin îi va lua sora, Djerzelez Alija își revine ca să o protejeze, iar „Sora sa se duce la oraș/ La fierar, adevărat frate de cruce” și îi transmite „Salutări de la Djerdj/ Să-i potcovească bine calul bălan/ Cu potcove de oțel/ Bate-i caiele de oțel/ Căci vrea să se înfățișeze la locul luptei”.

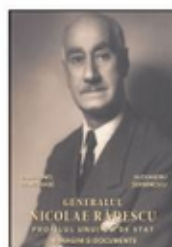
Astfel pregătit, Djerzelez Alija se arată în fața luptătorului străin și-i spune: „Nu pot să ți-o dau pe soră-mea/ Căci nu voi mai avea pe nimeni să-mi lege rănilor!”. Plin de sine, văzându-i rănilor, luptătorul străin îl întreabă: „Nu cumva te-ai sculat din mormânt, Djerdj/ Și ce cauți aici la locul luptei?”. Djerzelez Alija îi răspunde plin de curaj: „Bine ziseși, negrule luptător/ Sunt la jumatea drumului spre moarte/ Ai venit la mine/ Ai cerut sora prin duel/ Ai cerut turme de la ciobani/ Am venit întâi să-ți spun/ Canonul vechi hotărăște/ Întâi să vorbească armele, și mai apoi birul să-l dăm/ Nu dăm surorile luptătorilor/ Până nu încrucișăm săbiile/ Pregătește-te luptătorule astăzi/ Pe mine mă cheamă Djerdj Elez Alija.

În luptă, Djerzelez Alija se ferește de lovitura de buzdugan a luptătorului străin și-i taie capul acestuia cu sabia, iar în fântână „Apa de sânge se-nroșește/ Trei ani tot în jur duhnește”. Revenit acasă, Djerzelez Alija „Sora vrea să-și îmbrățișeze/ Dar pe loc li se oprește răsuflarea”, însă amin-

Motivul Arabului cel Negru este răspândit în spațiul fost iugoslav

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

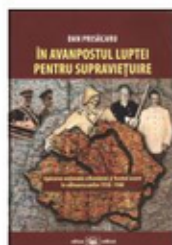
● Oana Ionel Demetriade, Alexandru Șerbănescu – **GENERALUL NICOLAE RĂDESCU. PROFILUL UNUI OM DE STAT ÎN IMAGINI ȘI DOCUMENTE**
Editura Oscar Print, București, 2014, 304 pp.

● Ioan Scurtu – **TEZAURUL ROMÂNIEI DE LA MOSCOVA**
Editura Enciclopedică, București, 2014, 368 pp.

● Vasile Rotaru – **THE EASTERN PARTNERSHIP. A TURNING POINT IN EU-RUSSIA RELATIONS** (sub egida Center for European and Asian Studies Association)
Military publishing House, București, 2014, 220 pp.

● Dan Prisăcaru – **ÎN AVANPOSTUL LUPTEI PENTRU SUPRAVIEȚUIRE. APĂRAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ȘI FRONTALA SECRET ÎN VĂLTOAREA ANILOR 1938-1940**
Editura Militară, București, 2014, 452 pp.

● **DRAGOMIRNA ȘI CTITORII EI. ACTELE COLOCVIULUI DIN 20-23 IULIE 2009** (carte tipărită cu binecuvântarea Înalt-preasfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților)
Editura Mănăstire Dragomirna, Sfânta Mănăstire Dragomirna, 2014, 464 pp.

● Constantin Rezachevici – **CONSTANTIN BRÂNCOVEANU. ZĂRNEȘTI 1690**
Editura Andreas, București, 2014, 365 pp.

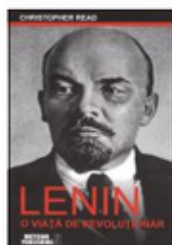
● **ROMÂNII LA ÎNCEPUTUL „MARELUI RĂZBOI”. DE LA ATENTATUL DE LA SARAJEVO LA MOARTEA REGELUI CAROL I** (sub egida Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară; coord. General-maior (r.) dr. Mihail E. Ionescu)
Editura Militară, București, 2014, 379 pp.

● Sorin Liviu Damean, Dan Claudiu Dănișor, Mihai Ghițulescu, Alexandru Oșca – **EVOLUȚIA INSTITUȚIILOR POLITICE ALE STATULUI ROMÂN DIN 1859 PÂNĂ ASTĂZI** (sub egida Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989)
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, 306 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**
Vol. XXIII, No. 4, Winter 2014, 159 pp.

● Christopher Read – **LENIN. O VIAȚĂ DE REVOLUȚIONAR**
Editura Meteor Publishing, București, 2014, 359 pp.

● Maurice Druon – **REGII BLESTEMAȚI**
Editura Litera, București, 2014, vol. I-VII, 2031 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)
Serie nouă, Anul XI, Nr. 1 (121), ianuarie 2014, 48 pp.

Din Bucureștiul dispărut

Strada Șelari, imagine din lucrarea lui Frédéric Damé, București în 1906 și reclame ale magazinului „Cavalerul de mode” apărute în Vocea Dreptății, 1891 și în Calendarul Lumii Ilustrate, 1923

ANCA TUDORANCEA

Am întâlnit pentru prima oară imaginea magazinului „Cavalerul de mode” din strada Șelari în lucrarea lui Frédéric Damé, București în 1906. A fost una dintre fotografiile care mi-au vorbit, arătând o stradă vie, cu firmele pictate și vitrinele largi, departe de strada de astăzi. Furnicarul de lume era neobișnuit chiar și pentru alte cadre din aceeași carte. Părea că marfa magazinelor avea mare căutare.

Într-o încercare de arheologie ocupațională evreiască a unor artere comerciale din Bucureștiul anului 1925 (în capitolul special al cărții *Coduri vizuale. Evreii din București 1881-1941*, București, Editura Hasefer, 2013) am folosit ca marker istoric (imaginea etalon a unui moment anume) reclame vechi și adrese din *Anuarul Socec* din 1925, pentru analiza unor artere elitiste, precum Calea Victoriei (unde se afla și majoritatea comercianților evrei *Furnizori ai Curții Regale*), Centrul Vechi comercial (străzile Bărăției, Carol, Șelari și Lipșcani), unele căi de acces în oraș (Calea Moșilor, Calea Griviței, Calea Rahovei) și cartiere sărace (Văcărești-Dudești).

Zona Victoriei – Carol – Lipșcani – Bărăției forma un lanț al comerțului cu stoffe, de la ateliere și magazine de *haute-couture* până la galanterie pentru toate buzunarele, la începutul Căii Văcărești și în apropierea infamantei străzi Lazăr, cu comerțul de haine vechi. Croitorii și comercianții evrei dictau la propriu moda în vechiul București.

Deși numele străzii Șelari te duce cu gândul la vechii negustori de pielărie, specificul ei, influențat de apropierea Lipșcaniului, era legat la începutul secolului XX de comerțul cu haine și galanterie masculină.

Găsim aici în 1925 magazine de galanterie masculină ca „La Belle Rose” (S. Bereșteanu & Herman Elias) sau „Progresul”, de galanterie pentru bărbați și femei (Rosman, Heller, Tauber & Schachter), ateliere și magazine de croitorie masculină, precum „Cavalerul de mode” (I. Ischovisch),

„Fabrica Vieneză” (I. Goldstein), ateliere de cravate cum erau „Aero-Club” (Mișu & Jean Fichman), „Jaco” (Isac Aizicovici) sau magazine de pălării pentru bărbați: „Bazarul Aliaților” (Iancu Rosenberg), „La Ghiță” (Isidor Goldstein), „Carnaval” (Herșcovici & Bernștein) etc.

Ce era „Cavalerul de mode”? Astăzi pe locul lui se află un hotel construit recent. Arhivele prezintă povestea unei croitorii de lux pentru bărbați, deschisă în 1832 sub numele de „Frații Ischovitsch”, funcționând din 1900 sub numele S.M. Iscovitsch.

Puținele informații provin din dosarul pe care Marcel S.M. Iscovitsch îl depune pentru a obține titlul de *Furnizor al Curții Regale a României* (1915).

În piesele acestui puzzle istoric reclamele rămân un indiciu important, așa cum este reclama magazinului găsită în *Vocea Dreptății* în 1891, care preciza că hainele sunt producția atelierului propriu „cu cea mai mare eleganță și perfecțiune”, sau cea din *Calendarul Lumii Ilustrate* din 1923, unde reapare numele lui S.M. Iscovitsch.

Ne imaginăm experiența vizitei într-un astfel de magazin prin reclama din *Lumea Ilustrată* din 1922, care preciza și vechimea afacerii, o adevărată carte de vizită în branșă.

Din păcate, în *Anuarul Socec* din 1925 apare sec numele unui succesor: I. Ischovisch. Poate că acesta să fi dus existența magazinului la 100 de ani (1932), tradiție pierdută astăzi.

În definitiv, și magazinele au istoria lor... ■

PENTRU PROPAGANDA NAȚIONALĂ

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNEȘTI
(ETIMOLOGIE, ÎNȚELESURI, EXEMPLE, CITĂȚIRI,
ARHAIZME, NEOLOGIZME, PROVINCIALIZME)

de
AUGUST SCRIBAN
Începător la Filologie din București și doctor din Halle a. S. (Germania), fost
profesor de limba latină la Școala Normală (Ierusalim)
și la liceu militar din Iași

EDIȚIUNEA ÎNȚEIA

— IASI —
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „PRESA BUNĂ”

*Filologul și dicționarul său,
la care a lucrat, cum mărturisește, „vreo 20 de ani”*

PROFESORI DE ALTĂDATĂ

Generații întregi au avut norocul să fie modelate de dascăli începutului de secol XX: buni profesioniști, buni psihologi, oameni dârzi, care nu se lăsau striviți de adversități și, mai presus de toate, buni români. Nu de puține ori, învățătorii, dar și profesorii erau mutați din județ în județ, adesea din meschine interese de partid.

Ajunși uneori, după periple umilitoare, chiar universitari sau ră-

mași în licee, acești dascăli nu osteneau să se perfecționeze continuu: la cursuri de vară în țară sau străinătate, adăugând alte specializări formației de bază, plecând cu burse la facultăți europene de renume și întorcându-se mereu acasă. Acasă, unde simțeau datoria morală să-și ajute semenii, să-i ridice spre lumină. Din banii puțini și, câteodată, sosiți cu întârziere, își cumpărau cărți care abia apăruseră la Paris, Berlin, Viena, încercau să-și tipărească propriile lucrări destinate elevilor. Și li se părea absolut firesc să declare, atunci când li se ivea ocazia, că-și închină viața și știința nu pentru a agonisi averi, ci pentru a asigura generațiilor de pe băncile școlii un viitor mai sigur, mai bun, mai demn. De aceea au fost stimați, iubiți, ascultați, nu o dată temuți pentru intransigența lor, dar considerați mereu adevărate modele demne de urmat. Fără asemenea modele, cum s-a văzut, scara valorilor a încetat să funcționeze, mai cu seamă după război, dar și în nesfârșita noastră perioadă de tranziție, iar diplomele au devenit, în prea multe cazuri, lucruri derizorii, simple obiecte de troc.

AUGUST SCRIBAN

MĂDĂLINA NICOLAU

Din fericire, August Scriban (12 noiembrie 1872-2 august 1950) nu a făcut parte din categoria profesorilor hărțuiți, destituiți sau detașați, după criterii subiective. Dar viața lui de necurmată muncă, perseverența cu care și-a urmat țelul, dorința de a fi la zi cu informația în domeniul lingvistic fac din el un exponent al celor pe care i-am numit generic „profesori de altădată”.

Nu sunt bani!

Provenit dintr-o familie de intelectuali cu tradiție, își face de mic din tată un model. Chiar pentru opera fundamentală a vieții, *Dicționarul limbii românești*, spune Scriban, pregătirea i-a asigurat-o tatăl, prin „învățătura” pe care i-a transmis-o, dar și prin „iubirea fanatică de limbă românească, înclinarea spre

PRIER

13

1990. Mihail Gorbaciov și președintele Poloniei, Wojciech Jaruzelski, aflat în vizită la Moscova, vorbesc în mod public despre listele și materialele de arhivă ale Direcției Generale pentru Prizonierii de Război și din Lagăre a NKVD, descoperite de istoricii sovietici și în care se aflau nume de familie ale unor cetățeni polonezi din lagărele de la Kozielsk, Ostaszków, Starobilsk ale NKVD, în anii 1939-1940. Într-un comunicat oficial al TASS din aceeași zi de 13, partea sovietică, exprimându-și regretul profund pentru cele petrecute la Katyn, anunță că „tragedia de la Katyn reprezintă una dintre crimele cele mai oribile ale stalinismului”. Se inițiază tot atunci un proces penal, preluat de Procuratura Militară, afirmă liderul sovietic în *Amintiri*. La sfârșitul anului următor, scrie mai departe Gorbaciov, dosarul special Katyn este predat lui Boris Elțin, pentru a ajunge la polonezi. Dar mai trece aproape un an (octombrie 1992) până când documentele, „găsite întâmplător” și „ascunse de polonezi” de către Gorbaciov, pretinde Elțin, să fie predate Varșoviei.

19

1770. La Biserica Augustinilor din Viena, Habsburgii și Bourbonii, dușmani tradiționali, se leagă prin sânge în această zi. Se celebrează o căsătorie diplomatică, de fapt, o căsătorie prin procură (*per procuracionem*), practic dintre doi copii, fiica împărătesei Mariei Tereza, Maria Antoaneta (15 ani neîmpliniți), și nepotul lui Ludovic al XV-lea, Louis Auguste, tânărul *Dauphin*, viitorul Ludovic al XVI-lea (16 ani neîmpliniți). Ea, frumoasă, prezentabilă, cinstită, el mărginit la minte, necioplit, cu totul nesimțitor. 48 de trăsuri cu câte șase cai, minunate cizelate, au defilat lent și grav, pe străzile ce duceau la Hofburg. Era cortegiul de intrare al ambasadorului francez Durfort (care a costat 350.000 de ducăți), venit să ia în primire mireasa. Serbările se țin lanț: recepție oficială, renunțarea Mariei Antoaneta la drepturile de moștenitoare austriacă, felicitările Curții și ale Universității, parada armatei, teatru de gală, primire și bal pentru 3.000 de persoane la Palatul Belvedere, contraprimire și supeu în Palatul Lichtenstein. La serbările de la Versailles însă, din luna următoare, focurile de artificii fac 132 de victime. Ceea ce nu e de bun augur pentru aceste două viitoare victime ale Revoluției franceze din 1789.

21

1967. Atena se trezește în zgomotul sinistru al motoarelor și șenilelor de blindate. Pretextând că vrea să preîntâmpine un puci al extremei stângi, coloneii Georgios Papadopoulos, Stefanos Pattakos și Nikolaos Makarezos iau inițiativa unei lovitură de stat, pentru a întrerupe procesul constituțional. Șeful guvernului și șeful opoziției, Papandreu, sute de responsabili politici sunt arestați și deportați în insule. Pus în fața faptului împlinit, regele Constantin, văzând că poporul nu reacționează, încearcă să salveze aparențele numind un consilier de la Curtea de Casație în fruntea guvernului, apoi se retrage în palatul de la Tatoi, la câțiva kilometri de Atena. El crede că lucrurile vor reveni de la sine la normal și că militarii se vor întoarce în cazărmi. Nu este deloc așa. Junta suspendă libertățile publice, epurează armata, magistratura, universitatea. În decembrie încearcă și regele o contralovitură de stat, pentru a restabili democrația. Eșec. Din cauza lipsei de putere a emițătorului de la palat, discursul suveranului nu este auzit. A doua zi Constantin, cu soția și doi copii mici, se exilează în Italia. Colonelul Papadopoulos devine președintele guvernului (până în 1973, când este răsturnat de un general).

29

1836. La 27 de ani ai săi, scriitorul Nikolai Gogol se plânge unui anume Șcepkin, actor care joacă în piesa sa *Revizorul*, satiră tăioasă la adresa corupției și trivialității omului: „Toți sunt contra mea. Funcționari mai în vârstă și respectabili strigă că n-am nimic sfânt dacă am putut spune asemenea impertinențe despre slujbași ai statului. Polițiștii sunt contra mea, negustorii sunt contra mea, oamenii de litere sunt contra mea. Ocărăsc și pleacă de la piesă”.

cesar document al limbii române. Prin apelul publicat în *Arhiva* de la Iași, 1923, autorul cere sprijinul „oamenilor de bine” din Galați, dar nu numai, pentru susținerea financiară a dicționarului în care „intelectualul va găsi tot ce-i trebuie: la cuvintele polisilabice se dă și accentul, la feminine și neutre se dă și pluralul [...] cu cred că dicționarul meu, deși mic (vreo 1.500 de pagini), va aduce limbii românești serviciul pe care un plugar îl aduce unui câmp.”

Unii editori i-au cerut „monstruoșitatea de a scoate din dicționar etimologiile și de a-l reduce la 600-700 de pagini”. Pe drept cuvânt, autorul este revoltat, pentru că etimologiile reprezintă partea originală a dicționarului și circa 60% dintre ele vor fi preluate de dicționarul Academiei.

Abia în 1939, la Institutul de Arte Grafice „Presa Bună” din Iași apare „Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme) de August Scriban, licențiat din București și doctor din Halle a. S. [Halle an der Saale] (Germania), fost profesor de limba latină la liceu Negruzzi (internat) și la liceu militar din Iași.”

Am copiat întocmai o parte din foaia de titlu din respect pentru cercetătorul ce și-a descris dicționarul și a menționat ce i s-a părut mai relevant din activitatea sa profesională.

Greșeli boacăn

Nu putem încheia „povestirea” despre dicționarul lui Scriban fără a aminti cine anume, totuși, a contribuit la apariția lui. Surpriza sponsorizării o aflăm din cuvântul de „Mulțămire”, scris de autor în dulcele grai moldovelesc și plasat la sfârșitul tomu-

lui. După un sfert de secol de tribulații, dicționarul a putut fi tipărit „cu ajutorul onoratei biserici catolice din Iași” [...], al fratelui său Iuliu, arhimandrit ortodox, profesor universitar, unul dintre marii predicatori ai Bisericii Ortodoxe Române, cu specializări multiple în străinătate și stagii de pregătire și la Facultatea de teologie catolică și protestantă din Strasbourg. Lista donatorilor e lungă. Mai spicuim doar câteva instituții și nume și, bineînțeles, în ordinea enumerată de beneficiar: Banca Națională a României, Ministerul Educației Naționale, domnul medic și profesor universitar Ion Tănăsescu. Nu sunt uitați nici „conducătorul tehnic al tipografiei” și nici lucrătorii tipografiei. Profesorul, aproape în stilul militar al elevilor lui prea iubiți, dă onorul sponsorului principal. „Onoare bisericii catolice că a contribuit la întărirea patriei noastre.”

Orice comentariu e de prisos.

Preocuparea pentru dicționar, dar și pentru elevii lui (mai ales cei de la liceul militar) o dovedesc scrisorile adresate lui Simion Mehedinți, directorul *Convorbirilor literare*, unde colaborează cu recenzii, articole, etimologii. Spirit critic prin excelență, Scriban amenda „greșelile boacăn” ale corectorului, propunea introducerea unei cronici pe două coloane (recenzii, bibliografii, informații) și cerea stăruitor să se publice sumarele tuturor revistelor științifice din România și din străinătate. „Mie, ca filolog, mi-ar prinde foarte bine asta. Și n-ar trebui uitată nici milităria (de exemplu, măcar publicarea sumarelor principalelor reviste militare din

țară). Informațiunile-s mare lucru!”. Insista pentru schimbarea ortografiei revistei conform sistemului său ortografic fonetic, publicat în broșură, unde propunea 32 de litere, introducea pe „ñ”, nu-l recunoștea pe „â” – a

Iacob Negruzzi (x) împreună cu soția, la Roma, în 1901

studiul limbilor străine și voința irezistibilă de a da patriei o lucrare pe care eu o cred folositoare“. Tatăl său, fost seminarist la Socola și elev la Academia Mihăileană din Iași, doctor în drept la Torino, magistrat, avocat și profesor de istorie și economie politică la Școala comercială din Galați, știa latina și greaca veche, vorbea curent italiană, franceză și greacă modernă, cunoștea ceva germană și rusă și avea pasiunea de a „scormoli“ prin dicționare și a descoperi etimologii.

Istoria apariției *Dicționarului limbii românești* scoate în evidență nu doar excepționalele calități ale profesorului August Scriban, ci și mentalitatea unei epoci cu realizări remarcabile, dar și cu scăderi pe măsură.

Devenit profesor la Buzău – după studii liceale la Galați, licență în filologie la București și studii de specializare la Berlin și la Halle, unde își ia doctoratul –, având ghid, de ani buni, dicționarul

Larousse, a început să lucreze, în seara zilei de 28 decembrie 1903, la un dicționar propriu, de care să profite toți românii. Și-a notat cu mare precizie toate etapele parcurse, subliniind că nimic nu l-ar fi putut abate de la această hotărâre. „Am avut răbdarea de a ședea ținut la masa de lucru vreo 20 de ani, și anume: în zece ani (cât asediul Troiei!) am terminat dicționarul (28 decembrie 1913); apoi l-am reluat de la început și l-am revizuit până la cuvântul «post», la care ajunsesem în noaptea declarării mobilizării noastre, 15/28 1916. Atunci, cu gradul de căpitan, am plecat la regimentul meu [...], iar, după demobilizarea mea (1 aprilie 1918), am năpădit din nou pe dicționar, terminând revizuirea“.

Între timp a publicat în *Arhiva* părți din dicționar, iar în noiembrie 1913 îl oferă spre publicare Academiei, prin scrisoarea ce i-o adresează lui Iacob Negruzzi. Răspunsul Academiei? Ne-am fi mirat să sune altfel, doar tot în România se petreceau lucrurile: nu sunt bani! Autorul să se adreseze Ministerului

Instrucțiunii. Ceea ce autorul a și făcut în 1914. Referatul, semnat după un an de Ion Nădejde, era elogios: „lucrarea e de foarte mare valoare și tipărirea ei n-ar trebui să întârzie prea mult“. În 1916 însă vine sentința nemiloasă: nu se poate publica pentru că... nu există fonduri.

Scriban va comenta mai târziu, pe bună dreptate: „oricât ar fi costat, statul trebuia să scoată banii necesari, căci era pentru cultura națională, era o armă de luptă!“

Tocilescu este refuzat

A. Scriban reproduce, cu fin umor, împrejurarea în care, în 1904, istoricul Grigore

Tocilescu (1850-1909) i-a propus să devină colaborator la dicționarul

Academiei. „Tocilescu, venind să ție o conferință la Buzău, unde mă aflam eu atunci, profesorii liceului i-au oferit, la cercul di-

dactic, un ospăț care s-a

prelungit până la 4 dimineața, când el a plecat la București. Eu, care atunci trecusem de litera B, i-am adus manuscrisul și i l-am arătat. Surprins de această descoperire, Tocilescu, care tocmai căuta lucrători pentru dicționarul Academiei, îmi propuse să lucrez la dicționar.“

Propunerea i-a fost refuzată cu mândrie și siguranță de sine, care dau măsura caracterului dărz și a voinței de fier ce-l caracterizau pe profesor. „După cum nu există intelectual român care să nu-și aibă Larousse-ul lui pe masă, tot așa vreau să nu existe intelectual român care să nu-și aibă Scribanu lui pe masă. De aceea, întâi să termin dicționarul meu, apoi vom vedea!“

Deși practic îl terminase după 1918, Scriban continuă să intercaleze în dicționar o mulțime de cuvinte auzite sau luate din cărți și, chiar când se afla sub tipar sau la corectură, adaugă mereu termeni noi. Dar va trece mult timp până când se vor găsi resurse pentru publicarea acestui atât de ne-

Tatălui meu, care ne vorbea
cu venerație
despre profesorii lui
și neconținut
despre Țară

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Războiul face parte din viața oamenilor. Această realitate a fost resimțită de români în nenumărate rânduri. În epoca modernă, Războiul pentru independență din 1877-1878, cu urmări benefice pentru dezvoltarea ulterioară a țării, a însemnat o însumare de fapte individuale consumate în tranșeele din Bulgaria. Unul dintre participanți a fost și Constantin Odobescu, fratele scriitorului, care îi scrie soției de undeva din preajma Plevnei. Curierul, purtătorul misivei, îl zorește, așa că înșiră în grabă povestea, stăruind că e teafăr și perfect sănătos, chiar dacă nu și-a schimbat lenjeria de ceva vreme...

În Primul Război Mondial, după scurta euforie a trecerii Carpaților pentru eliberarea Transilvaniei, românii au cunoscut amarnice înfrângeri. În decembrie 1916, nemții ocupă Bucureștii și internează în Hotelul „Imperial” câteva sute de români, „personalități”, cum precizează unul dintre ei, arhitectul Ion Berindei. Acesta reușește să-i trimită mamei lui, Anna Berindei, două bilete, a căror ortografie, în mod surprinzător, e pe alocurea neglijentă. Vorbește nemțește, așa că e primit cu amabilitate de temniceri și rămâne încrezător în intervenția făcută pe lângă Alexandru Marghiloman, omul ocupanților, că va fi eliberat. Până atunci, își roagă mama să dea „un bacșiș mare” aducătoarei, deoarece lui, până una alta, i s-au confiscat banii și ceasul.

Refugiați la Iași, românii își rodeau frâul. Civili și militari, toți se simțeau frustrați. În februarie 1917, sublocotenentul Richard Georgescu folosește o ocazie dobândită în pripă – o simplă vizită – ca să ceară sprijin spre a intra în aviație, o armă tot mai râvnită de tinerii militari.

Sfârșitul războiului și realizarea României mari a însemnat o piatră de hotar în istoria noastră. Dar lucrurile erau departe de a fi limpezi. O dovedește scrisoarea lui Octavian Goga către Take Ionescu. Consiliul Dirigent din Transilvania se străduia să găsească un limbaj comun cu politicienii de la București, dar efortul rămâne anevoios.

Scrisoarea lui R. Georgescu provine dintr-o arhivă particulară; restul se păstrează în Fondul „St. Georges” de la Biblioteca Națională. Scrisoarea lui C. Odobescu a fost tradusă de noi din limba franceză.

Constantin Odobescu către soție

Gorni Etropol, în fața Plevnei

2 septembrie 1877

Amorașul meu drag,

Am primit scrisorile tale și mi-au făcut mare plăcere văzând că puișorii noștri scumpi sunt mai bine.

Mă mir că n-ai primit biletul pe care ți l-am trimis

de la Corabia, depeșa pe care am trimis-o la Turnu Măgurele, o scrisoare din Gulențo și, în fine, depeșa prin care te anunțam că sunt la Riben.

De atunci m-am dus să fac ceia ce se numește un rond, adică o incursiune în armata dușmană; n-am întâlnit decât o coloană cu muniții care, din nefericire, era păzită de infanterie și n-am pu-

Asaltul Griviței, 30 august 1877

făcut „o concesiune patriotică“ doar pentru România, român... și elimina articolul masculin: „dicționarul“, nu „dicționarul“.

Se mai interesa în corespondența cu Mehedinți de concursul de limbă bulgară și rusă de la Școala de Război și făcea recenzii nefavorabile dicționarului bulgar-român de Zamfir C. Arbore, recomandând ofițerilor, dar și filologilor să se folosească de un alt dicționar, caracterizat a fi foarte bun.

Aspru, dar corect, neîndurător cu greșelile și cu lipsa de informații la elevii săi, August Scriban era respectat și chiar iubit de ei. Avea simțul umorului și, după spusele celor ce și-l aminteau la catedră, își agrementa prelegerile cu glume, iar răspunsurile incorecte le amenda cu ironii, de care făceau mare haz cu toții.

A fost un excelent magister, deși el se declara doar „un modest apostol și un înverșunat străjer al limbii române“. Și, am

*Gara din Buzău, orașul unde August Scriban
a fost profesor*

adăuga noi, un patriot ce nu se temea că ar putea fi persiflat pentru patosul cu care vorbea și scria despre țară și despre rolul școlii. „Românii trebuie să se consolideze puternic în hotarele vechii Dacii. Această consolidare nu se poate face decât prin muncă și ordine. Școala românească să fie o cetate! Fiecare român [...] să știe că face parte din marele neam al romanilor și că nu se poate arăta demn de acest nume decât prin muncă temeinică, ordine, disciplină, economie și seriozitate“. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 mai 2015, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine a fost primul consul general al S.U.A. în Rusia?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna februarie 2015 este:
Căpitanul Traian Roman

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Dumitru Popa, din municipiul Slobozia**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București**

fericită de a vă cunoaște și de a profita de ospitalitatea pe care cu toată bunăvoința și cu o prea mare gentileță ne-ați oferit-o aseară, mie și camaradului meu.

Captivat de gentileța și bunătațea Dumneavoastră, îndrăznesc a vă ruga a interveni prin numeroasele D-voastră cunoștințe, spre a fi mutat în Școala de aviație.

Am o mare dorință de a urma această școală pentru ca, devenit pilot, să dau țarei acestia tributul meu de muncă și de reale servicii în fața inamicului.

Am avut intențiunea aceasta încă demult, dar am cedat rugămintilor mamei mele, care s-a opus cu totul. Acum, dacă familia a rămas în teritoriul ocupat, nu mai am ce să mă rețină. Nu v-aș deranja, stimate Domnule Lungeanu, dar dacă aș interveni pe cale directă, nimeni nu ar da curs acestei cereri; astfel alerg la D-voastră, de a cărui bunătațe am fost captivat, cu ocaziunea puținelor clipe ce am petrecut împreună, rugându-vă a-mi da un mic, dar prețios concurs, pe care numai D-voastră, prin cunoștințele ce le aveți în Ministerul de Război, sunteți în măsură a mi-l da.

Din toată inima vă rog a nu lua în nume de rău această cerere, pe care îndrăznesc să o fac nu oricui, ci D-voastră, care vă bucurați de perfecte cunoștințe și prietenești relațiuni cu persoane din lumea înaltă conducătoare.

În speranța că-mi veți da acest prețios concurs, punând câteva vorbe influente pentru mine, vă mulțumesc respec-

Octavian Goga

tuos de atențiunea ce mi-ați dat, rugându-vă a primi, pe lângă sincerele mele mulțumiri, și asigurarea celor mai sincere sentimente de recunoștință.

Sublocotenent Richard Georgescu, Comuna Ionești Gorun. Regim. Vâlcea 2
Iași, 27 II 1917

Octavian Goga către Take Ionescu

Regatul România
Consiliul Dirigent Român
Resortul de Propagandă
Sibiu, 15 sept.[embrie] 1919

Mult stimat domnule Take Ionescu,

Am primit astăzi scrisoarea D-voastră și mă grăbesc să răspund. N-am venit la București, fiindcă nu vreau să mă abat de la linia de conduită ce mi-am impus. Am crezut, anume, că nu trebuie să-mi arăt părerea atunci când nu mi se cere. Dacă regele, arbitru situației, crede că poate des-cifra situația din Ardeal numai din informațiile pe care le are, eu nu găsesc că trebuie să mă

îmbulzesc cu informațiile mele. Îmi dau bine seama că am ajuns cu politica noastră la un punct hotărâtor, care angajează conștiința și răspunderea noastră, a tuturor.

Eu, consecvent părerilor ce v-am arătat la Sinaia, păstrez și astăzi credința mea care în pripă s-ar putea formula în următoarele: Politica noastră trebuie să tragă cele mai mari beneficii pentru țară în timpul cel mai scurt, fiind situația internă grea și încurcată. Ne trebuie deci un guvern alcătuit din personalități de mână întâi, reprezentând serioase formațiuni politice, un guvern cu rădăcini în țară și deci cu prestigiu în străinătate. Acest guvern va relua legăturile cu Aliații, alături de care va trebui să mergem și mai departe, va căuta să exploateze noua situație favorabilă ce ni s-a creat prin recente evenimente militare și se va năzui să modifice actualele condiții din tratatul de pace. Concesiunile ce va câștiga ca rezultat al demersurilor sale, acest guvern le va examina la timpul său și va hotărî atunci dacă iscălește tratatul sau ba. Ca ultimă consecință eu cred în necesitatea iscăririi, fiindcă, din o mie de motive, nu văd posibilitatea și utilitatea unei politici de rezistență. Nu cred însă că e necesar să se facă de către noul guvern nicio declarație publică, într-un sens sau altul, pentru a-și lăsa mână liberă în acțiunea diplomatică.

În acest chip v-am vorbit la Sinaia, astfel am vorbit și la Sibiu, în ședința Consiliului [Dirigent]. Mai mulți colegi

tut-o ataca, iar seara ne-am întors teferi la Riben.

Peste trei zile ne-am întors cu trei regimente ruse de cavalerie ca să tăiem legăturile cu Plevna, am încasat ceva obuze care nu ne-au făcut niciun rău. Ne-am instalat acolo în câmp deschis; în fine, duminică 28 august i-am atacat pe turci care ne-au trimis o ploaie de obuze, total fără efect, doar cavaleria turcă a putut înainta și, ascunsă în porumbiște, a deschis focul. Atunci noi am șarjat, iar rușii au tras în stânga lor, ceea ce i-a silit să se retragă. Am avut șapte răniți și un mort escadronul meu a avut trei, din care unul abia a fost atins. De atunci suntem tot aici. Să-ți spun că de șase zile nu mi-am schimbat rufăria?

Nu mai pot continua scri-soarea fiindcă curierul pe care îl trimitem la Rusciuk îmi dă un zor [în limba română] teribil.

Te îmbrățișez pe tine și pe pui-sori, vă iubesc,

Al tău, C. Odobescu

Sănătatea mea e perfectă.

Arhitectul Ion Berindei către mama sa, Anna Berindei

3 decembrie 1916
Camera 416, mutat la 408

A venit și doctorul Cantacuzino, Cio-

cârdia, Crăsnaru, în fine tot oameni bine.

Scumpă Mamă,

Nu ai crede, și totuși așa este. Sunt la Hotel „Imperial”, nu știu cât voi sta aici, totuși nu trebuie să vă sperie, e un vis urât din care voi ieși. Din fericire știu limba germană, am fost luat cu multă politețe. Sper însă că nu voi fi ținut indefinit, căci fac demersuri necesare, am prevenit și pe dl. Marghiloman. Am fost invitat chiar de la Crucea Roșie și am mers imediat. Sărută pe Dumi și să nu fiți îngrijorați. Vă voi mai scri diseară.

Al tău, cu dragoste, John

Nu e niciun pericol, voi vedea mâine de bagaj.

Același către aceeași

3 decembrie 1916

Nu te speria, căci suntem mai mulți: dr. Cantacuzino, dn. Crăsnaru Ciocărdia și tot felu de personalități reținute la Hotelul „Imperial”, cu la camera 408, ca otagi [ostateci] până ce se vor

Arhitectul Ion Berindei și locul detenției, Hotel „Imperial”

libera cei luați de noi, foști la Ialomița. Îți trimit acest cuvânt, însoțit de unu pentru Marghiloman, eu voi face tot posibilu să văd pe locotenent Radek și sper să fie liber. S-a ales personalități din oraș. Avem hrană, însă va fi nevoie de rufe, contez să es cu locotenentul spre a îmi lua necesaru. Voesc numai să fii liniștită și să săruti pe Dumi, care să nu se sperie. Poate când vor vedea că sunt Inspectoru general al Crucii Roșii, să fiu mai liber. Nițică rebdare și sânge rece. Te îmbrățișez cu dragoste, fă să parvie lui Marghiloman cuvântu meu. Ear fetei care aduce biletu dă-i un bacșiș mare. Nouă ni s-a luat ceasu și banii în păstrare. Îngerii mei iubiți cât și Pupi mă vor veghea. Curaj.

John

Sublocotenentul Richard Georgescu către un domn Lungeanu

Stimate domnule Lungeanu,

Îmi iau îndrăzneala de a vă adresa câteva cuvinte pe cari aş fi voit să vi le spun, dacă v-aş fi găsit acasă. Nu v-am găsit acasă și fiind forțat să plec la regiment chiar astăzi, respectuos vă rog a mă scuza, dacă vă voi importuna cu o cerere.

Domnule Lungeanu, nu conosc pe nimeni aici în Iași. Am avut ocaziunea

Pastila de cuvinte

Prezint, în continuare, în ordine alfabetică, alte cuvinte din această categorie, termeni a căror „poveste” este adesea interesantă.

ALTE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Gabroven este numit un „locuitor din Gabrovo (oraș din Bulgaria, unde se lucrează cuțite)”. De aceea, cuvântul a căpătat și sensul „cuțitar”, iar prin specializare semantică „meșter de cuțite de fier, de calitate proastă”. Cu sensul acesta apare încă la I. Ghica: „croitori... ceaprazari, tabaci, brașoveni, gabroveni”.

Galé este un „vas de flori, ornat după stilul Liberty de la începutul secolului al XX-lea”. Cuvântul este absent din dicționarul-tezaur al limbii române (volumul *F-I* a apărut în 1934), dar și din *Micul dicționar academic* (2002); este atestat în *Marele dicționar de neologisme* al lui Florin Marcu (2002) și în *Dicționar de cuvinte recente* al Floricăi Dimitrescu (ediția a III-a, 2013), unde se arată că apare scris și *gallé* sau *galeu*. Cuvântul provine de la numele propriu Emile *Gallé* (1846-1904), sticlă și ebenist francez născut la Nancy, care a pus

bazele unei școli celebre pentru prelucrarea sticlei prin gravare în relief.

Galiu, denumirea unui „metal alb-cenușiu asemănător zincului, maleabil, folosit la fabricarea termometrelor de temperaturi mari”, provine din traducerea în latină a numelui inventatorului *Lecoq* de Boissabaudan (1838-1912), zis François *Gallus* (lat. *gallus* și fr. *le coq* înseamnă „cocoș”). Pe lângă *galiu*, pe care l-a descoperit și l-a izolat în stare pură (1875), François *Gallus* a mai descoperit samariul (1879) și disprosiul (1886).

Gallup este un cuvânt întrebuințat inițial în S.U.A. în

expresia *Gallup poll* „sondaj Gallup”. Are la origine numele propriu *Gallup*, jurnalist și statistician american care a inventat acest tip de sondaj.

Galvanic este un adjectiv împrumutat în română din fr. *galvanique*. La originea termenului se află numele lui Luigi *Galvani* (1737-1798), fizician și medic italian. A descoperit curentul electric continuu de joasă tensiune.

Gambetă se numește o „pălărie bărbătească de fetru tare, cu calotă ovală și borurile răsfrânte pe margine; melon”. Cuvântul, împrumutat din franceză, are la origine, după unele păreri, numele propriu Léon *Gambetta* (1838-1882), avocat și om politic francez, adversar declarat al Celui de-al Doilea Imperiu (al lui Napoleon al III-lea), personaj care purta o astfel de pălărie.

Gaullism „doctrina generalului Charles de Gaulle” prin care

Ghilotina, un instrument eficient

de ai mei cred la fel. Nu este exact deci că ar fi lumea de aici solidară pentru continuarea unei politici de rezistență. N-am făcut declarații publice încă, fiindcă nu mi se pare oportun să ne descoperim în fața Aliaților, de la care trebuie să stocăm maximul de concesii, însă în conștiința noastră, a multora, e clar că a rezista la infinit însemnează a ne lua răspunderi cu urmări grave.

Astăzi seara vine Maniu de la București; de la lămuririle ce voi primi depinde atitudinea ce voi lua. Solidaritatea noastră de până acum, justificată de multe împrejurări interne, voi judeca într-un cât se mai menține în cazul când

*Reginald Leeper,
pe când era ambasador la Atena*

intervine o deosebire de păreri. În orice caz, o discuție cu dânsul mă va lămurii.

Nu știu dacă voi putea veni la București, cum aș dori.

M-ar bucura însă foarte mult să-l văd pe Leeper [Sir Reginald, 1888-1968, diplomat britanic; în perioada Primului Război Mondial a activat în cadrul Departamentului pentru Informații], care mi-ar aduce noi contribuții de apreciere a situației. N-ar putea el să treacă pe aici?

Socot că în câteva zile, deodată cu lămurirea în marea politică a țării, voi putea limpezi și politica noastră internă de aici. Vă rog să credeți că și stările din Ardeal sunt destul de tulburi și asupra guvernării noastre sunt multe de zis.

Primiți, vă rog, respectuoase salutări de la devotatul d-voastră, Octavian Goga. ■

EXPOZIȚIE CHURCHILL - DE GAULLE

În acest an, o dublă comemorare – 70 de ani de la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial și 50 de ani de la moartea lui Winston Churchill – prilejuiește o expoziție aparte, organizată la Musée de l'Armée din Paris.

De ce sunt Winston Churchill și Charles de Gaulle subiecții expoziției?

Deoarece în memoriile sale din război, generalul de Gaulle povestește că prim-ministrul britanic a avut un rol decisiv în susținerea sa și a Franței din momentul în care a ajuns la Londra, 17 iunie 1940; și până la eliberarea Franței; iar Winston Churchill, impresionat de voința și patriotismul generalului, trecând peste reticențele guvernului său, i-a permis accesul la BBC, a ajutat financiar organizarea rezistenței armate și politice franceze.

Ulterior relația celor doi oameni de stat a fost

marcată de numeroase neînțelegeri, depășite în final.

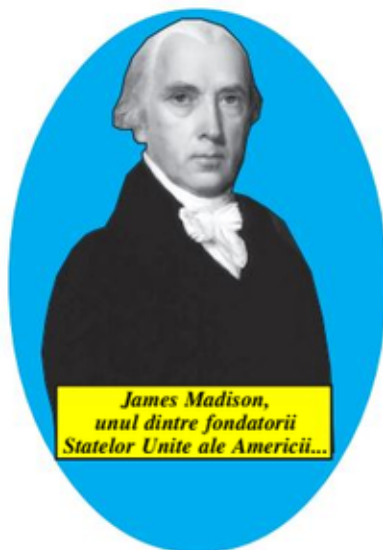
Expoziția prezintă viața celor două personalități, de la naștere și până la dispariție. Sunt expuse: obiecte personale – precum invitația la bal primită de Charles de Gaulle cu ocazia terminării promoției 1911 a Școlii Saint-Cyr – și documente de arhivă.

La intrarea în expoziție vor fi amplasate două tancuri: francezul B1 Bis și britanicul „Matilda” Mk II, ambele folosite în campania din Franța.

Inaugurarea expoziției are loc la 10 aprilie 2015, în prezența reginei Elisabeta a II-a și a președintelui Franței, François Hollande,

iar afișul expoziției îi înfățișează pe generalul de Gaulle și Winston Churchill defilând pe Champs-Élysées, la 11 noiembrie 1944, atunci când premierul britanic a devenit cetățean de onoare al Parisului. ■

James Madison,
unul dintre fondatorii
Statelor Unite ale Americii...

Dolley (Dolly) Payne Todd a fost soția președintelui James Madison, cea care a promovat pentru prima dată în istoria Statelor Unite ale Americii ideea de First Lady (Prima Doamnă), partea grațioasă, maternă, dar și înzestrată cu tact și diplomatie a familiei prezidențiale. Timp de generații Lady Dolley a rămas un etalon, iar poveștile din jurul vieții ei s-au înmulțit, devenind un mit.

... și soția sa Dolley

DOLLEY MADISON PRIMA DOAMNĂ A AMERICII

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

● O familie de quakeri care eliberează sclavii ● Febra galbenă aduce văduvia ● Politician anost, soț bun ● O doamnă pentru liniștea Casei Albe

Dar cine a fost Dolley Madison? S-a născut în 1768 într-o familie de quakeri, în New Garden, Carolina de Nord, și a primit o educație simplă pe plantația din estul Virginiei unde a copilărit. A fost primul dintre cei opt copii ai familiei Payne. Tatăl, John Payne, a devenit adept al ideilor aboliționiste, fiind printre primii quakeri care și-a eliberat sclavii și a militat până la sfârșitul vieții pentru abolirea sclaviei.

După eliberarea sclavilor și vânzarea plantației, familia Payne s-a mutat în 1789 în Philadelphia, unde au pus bazele unei negustorii.

Frumoasa Dolley s-a căsătorit în 1790 cu John Todd, un avocat din Philadelphia. Au avut doi fii: John și William Temple. Dar viața familiei Todd a fost lovită de epidemia de febră galbenă din 1793.

Dolley și-a pierdut fiul de trei luni, soțul și socrii. La 25 de ani a rămas văduvă, cu un copil de doi ani și fără o situație financiară care să-i asigure existența.

Soarta i-a surâs un an mai târziu, în 1794, când l-a cunoscut pe James Madison prin intermediul unui prieten comun. Mai în vârstă cu aproape două decenii, James Madison era un politician consacrat, cu o impresionantă carieră, membru al Camerei Reprezentanților, unul dintre părinții Constituției americane și al altor legi fundamentale. Madison fusese inițiatorul și susținătorul lui United States Bill of Rights (primele zece amendamente aprobate la Constituția Statelor Unite) și cel care, alături de George Washington și Thomas Jefferson, clădise confederația americană.

francezii erau chemați să se opună ocupației germane devine, după 1945, doctrina politică prezidențială a lui de Gaulle. Cuvântul provine din fr. *gaullisme*.

Gauss, denumirea unei unități de măsură a inducției magnetice, are la bază numele lui Karl Friedrich Gauss, matematician, fizician și astronom german (1777-1855). A rămas în istoria științei, alături de W.E. Weber, ca inventator al heliotropului, al magnetometrului și al telegrafului electromagnetic.

Gaz se numește o țesătură foarte fină din mătase, în sau lână, un fel de voal; cuvântul este un împrumut din fr. *gaze*. La originea sa îndepărtată stă numele regiunii de proveniență a respectivei țesături, și anume *Gaza* (ebr. *Gazeh*, arab. *Ghazzah*), oraș-teritoriu (cunoscut actualmente sub numele *Fâșia Gaza*) situat în Palestina, între Egipt (sud-vest), Israel (nord-est) și Marea Mediterană.

Gențiană este un cuvânt care denumește o „plantă erbacee montană, cu flori mari, albastre sau galbene”, popular numită și *ghințură*. A fost cunoscută din Antichitate, ca plantă medicinală folosită în diverse preparate farmaceutice. După unele păreri, cuvântul are la originea îndepărtată numele propriu *Gentius*, rege al ilirilor, care i-ar fi cunoscut calitățile curative și ar fi folosit-o, conform mărturiei istoricului latin Plinius cel Bătrân. *Gentius* s-a aliat cu Perseu, regele Macedoniei, și a luptat contra romanilor. Învins în 168

Portretul domnului Lavoisier, împreună cu soția (pictură de Jacques Louis David, contemporan cu creatorul chimiei moderne)

î.H., s-a predat și a fost dus la Roma, unde a împodobit carul triumfal al pretorului Aniceus. Sinonimul *ghințură* este explicat de Al. Ciorănescu, în dicționarul său etimologic, prin germ. *Gentiana*.

Ghilotină are la origine numele lui Joseph Ignace Guillotin, medic și om politic francez (1738-1814); acesta a propus, într-un discurs ținut la 10 octombrie 1789, ca pedeapsa cu moartea să fie executată cu ajutorul unui instrument simplu, care să suprimă chinurile condamnatului, indiferent de poziția sa socială (înainte, decapitarea era rezervată nobilimii, iar ceilalți erau trimiși la spânzurațoare). Chirurgul Antoine Louis a creat instrumentul respectiv, împreună cu un constructor german de pian, Tobias Schmidt, după modelul unei mașinării similare existente în Italia (*manina* „lamă lată de ghilotină” provine din lat. *manuaria*, derivat de la *manus* „mână”).

La început, noul instrument a fost denumit cu un termen creat de la numele

inventatorului său, și anume *louisson* sau *louisette*. Nu se știe de ce a fost înlocuit cu *guillotine*, în ciuda protestelor lui Guillotin. Este sigur însă că spectacolul ghilotinării era gustat de popor, dacă ținem seama și de numărul mare de termeni francezi echivalenți: *Madame guillotine* „Doamna ghilotină”, *petite châtière* „ușiță pentru pisici” (*châtière* însemna „deschizătură în ușă pentru accesul pisicii”), *colierul lui Charlotte Corday* (revoluționară franceză, ghilotinată după ce l-a asasinat în baie pe deputatul iacobin Jean-Paul Marat), *couperet national* „cuțit național”, *rasoir national* „brici național”, *fauteuil révolutionnaire* „fotoliu revoluționar”, *la faux de l'égalité* „secera egalității”, *petite fenêtre* „ferestruică” cu sinonimul *vasistas*, o adaptare în franceză a întrebării germane *was ist das?* „ce e asta”.

Este tulburător cazul lui A.L. de Lavoisier, creatorul chimiei moderne. În perioada Teroarei din timpul Revoluției Franceze a fost condamnat la moarte. Președintele tribunalului, un oarecare Coffenhal, a rămas în istorie doar prin faptul că a respins cererea lui Lavoisier de a i se prelungi viața cu 15 zile, necesare pentru a termina o cercetare asupra oxigenului. Răspunsul ne cutremură și azi: „Republica n-are nevoie de savanți, mersul justiției nu poate fi oprit.” Ultima execuție publică a avut loc în 1939; pedeapsa cu moartea a fost abolită în Franța la 9 octombrie 1981. ■

James Madison i-a urmat lui Jefferson la Casa Albă, pentru două mandate (1809-1817). El a continuat drumul reformator și formator al primilor trei președinți americani: George Washington, J. Adams, Th. Jefferson. Admiratorii lui susțin peste veacuri că activitatea legislativă și politică a lui Madison

a fost fundamentală pentru S.U.A., iar Capitala trebuia să se numească Madison D.C., și nu Washington D.C.

Drumul de la gazda Casei Albe la Prima Doamnă a fost lin pentru Dolley, femeia echilibrată și mereu cu zâmbetul pe buze, devenită foarte populară în toată țara încă din timpul mandatelor lui Jefferson. Charismatica Dolley a contribuit decisiv la nominalizarea, alegerea soțului său și apoi la realegerea lui în anul 1812.

Războiul cu Marea Britanie, început în 1812, i-a adus primei doamne aura de eroină. După mai multe înfrângeri, într-o perioadă dificilă pentru tânărul stat american, în 1814, armatele britanice înaintau spre Washington, iar Dolley Madison trebuia să evacueze de urgență Casa Albă cuprinsă de flăcări. Ea a refuzat să plece până în momentul în care portretul lui George Washington, scos din ramă și rulat, a părăsit Casa Albă și Capitala împreună cu ea. Ocupația engleză a fost de scurtă durată, dar Casa Albă a fost distrusă în mare parte în acel incendiu, fiind reconstruită pe același loc și terminată abia în anul 1817.

Curajul lui Dolley a salvat un vestigiu istoric al Statelor Unite, fiind un exemplu peste secole. A fost admirată și privită ca o mamă a națiunii americane abia înfi-

Dolley Madison în 1848 cu nepoata sa, Anna Payne

ripare. Voința, tactul și umorul său au transformat-o într-un model feminin.

Marea încercare a vieții sale a fost singurul fiu, ajuns alcoolic și incapabil să administreze afacerile familiei; acesta și-a adus mama în pragul falimentului.

După încheierea anilor petrecuți la Casa

Albă, familia Madison s-a întors în Virginia, unde a trăit până în 1836, la moartea președintelui Madison. Apoi, Dolley a fost nevoită să vândă o parte a plantației din Virginia, ipotecată de marile datorii făcute de fiul său, și s-a întors la Washington.

Dar necazurile nu i-au cruțat anii bătrâneții. Și-a salvat fiul din închi-soarea datornicilor, vânzând documentele soțului, documente tipărite în șapte volume, cu sprijinul Senatului american. Vechi prieteni și admiratori au ajutat-o până la sfârșitul vieții pentru a nu se zbate în sărăcie. S-a stins la 81 de ani, lăsând în urmă povestea primei doamne din istoria Statelor Unite ale Americii. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13:15

După o viață de muncă și burlăcie, Madison dorea să-și întemeieze o familie, iar tânăra văduvă cu un copil i-a fost aleasa. Căsătoria cu James Madison i-a oferit siguranță materială și un statut social, soțul având o bună reputație și o plantație mare în Virginia, la Montpelier. Căsnicia lor a fost una fericită, completându-se reciproc și devenind rapid prototipul familiei americane înstărite. James Madison a fost un tată bun și înțelept pentru John, fiul lui Dolley, pe care l-a adoptat.

După mai multe mandate în Camera Reprezentanților, în 1797, James Madison s-a retras din politică, plecând în Virginia cu soția și fiul. Dar viața tihnită de la Montpelier a fost întreruptă de alegerile prezidențiale. Thomas Jefferson – cel de-al treilea președinte al S.U.A. – a fost ales în 1800. Iar președintele și-a chemat colaboratorul și bunul prieten, pe James Madison, pentru a fi secretar de Stat, mâna sa dreaptă.

Întreaga familie Madison s-a stabilit în Capitală. Cu inteligență și naturalețe, Dolley a devenit cea mai populară soție de politician. Ținutele sale erau impresionante, cronicile mondene ale vremii afirmând că se îmbracă și se poartă ca o regină. Simpatia publică a însoțit-o întreaga viață și a ajutat-o să cucerească și posteritatea.

Dolley Madison a fost cea mai influentă femeie din federație timp de câteva decenii. Având o fire veselă, amabilă și sociabilă, ea

și-a transformat casa în centrul politic al Capitalei și al S.U.A. Aici luau cina președintele Jefferson, prieten apropiat și văduv, alături de politicieni și mari proprietari din întreaga Americă. Soția „anostului” secretar de Stat a organizat nu doar viața politică, ci și viața mondenă a clasei politice americane, fiind primitoare și apropiată de soțiile oamenilor politici, ale proprietarilor de plantații și marilor negustori.

Schiță a Casei Albe realizată în anul 1800 și pictură de epocă a Casei Albe incendiate de către britanici

A tunci când a fost ales președinte pentru primul mandat, în 1809, presa americană l-a caracterizat pe James Madison ca „un bărbat mic și uscățiv, ce părea îmbătrânit înainte de vreme, fără charismă”. Dolley a fost întotdeauna partea charis-

matică a familiei Madison, opiniile sale politice fiind la fel de apreciate precum cele ale experimentatului soț.

Casa Albă, prima reședință oficială a președintelui american, fusese clădită de curând (1792-1800) și trebuia amenajată pentru Thomas Jefferson. Iar Jefferson i-a încredințat misiunea decorării și mobilării acesteia arhitectului Benjamin Henry Latrobe și soției secretarului de Stat – Dolley.

Dolley Madison a fost gazda Casei Albe în timpul celor două mandate ale lui Thomas Jefferson (1801-1809). Deviza vieții sale a fost: „Unul dintre motivele mele de fericire e că niciodată nu m-au interesat treburile altora”.

Prima Doamnă Dolley Madison salvând portretul lui George Washington din Casa Albă cuprinsă de flăcări

vorbea de „însurățire“). După rostirea legământului fetele aveau să se adreseze între ele doar cu apelativul „surată“.

In continuarea ceremonialului urma jocul suratelor. Fetele, asistate de pe margini de feciorii, femeile și copiii din sat, se prindeau de mâini, formând un cerc. În timpul jocului cântau: „Hai să jucăm iară/ Jocul de Lioară/ Fată negricioasă/ Mândră filimină/ Ruja din grădină/ Rază de lumină/ Nostu-i joc/ Amu stăm pe loc/ Jocu-i cu noroc“. Fetele

repetau legământul încă o dată: „Ne-am prins de surate/ Cu ouă vârstate/ Și cu cheșcheneaua/ Do-ua câte două“. După prinderea ca surate rămăneau legate pe viață una de cealaltă și chiar aveau îndatoriri foarte bine stabilite: erau socotite ca rudele de sânge; luau parte alături de întreaga familie la toate momentele importante din viața membrilor acesteia,

fie la bucurii, fie la necaz. La moartea unuia dintre ele purtau doliu, ajutau și contribuiau la pregătirea „petrecaniei“; o jeleau ca pe o rudă; se apărau una pe alta în fața celorlalți de bârfe, își apărau cinstea, nu țineau secrete una față de cealaltă. Toate acestea confereau obiceiului semnificații sociale profunde și influențau pozitiv moravurile în colectivitate.

Obiceiul este o mărturie a faptului că în satul tradițional manifestările spirituale contribuiau la afirmarea legăturilor între membrii comunității, aveau un rol important în situațiile „de criză“, în momentele legate de nașterea unui prunc, căsătoria unor tineri sau moartea cuiva, ajutând la reinstaurarea echilibrului, a ordinii morale, a armoniei în viața întregii obști. Asemenea acte se întindeau dincolo de relațiile de rudenie, de neam, incluzând pe vecini sau chiar satul în totalitate.

Există și zone (Colinele Tutovei) în care Jocul pe morminte a fost „transferat“ la priveghiul mortului. Însă, de astă dată, cetele sunt alcătuite una din fete, alta din feciori. Fetele își aleg nume de floare, iar băieții le strigă, încheind cu numele de botez al decedatului, rostind în final versurile prin care evocau protecția colectivității și odihna celor trecuți în „lumea ailaltă“: „Tot la noi mai mulți/ Și la voi mai puțini/ Dați Merioarelor, surioarelor/ Vouă ce vă place/ Poștiți și v-alegeți/ Dați Merioarelor, surioarelor...“ ■

MEMBRU ÎN GUVERNUL SĂNĂTESCU,
1944
(Biverb: 4, II)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului EMINESCU, din nr. 3/2015

FLORESTI-TLA-RUDA-LACUL-V-AMICI-IONITA-GIN-LENAU-UT-EN-TICAN-IDA-DASCAL-AUTOR-A-CEDAT-MAR-FL-AT-NBC-M-AAAL-AMORASI-DIVAN-APE-TC-IMAGINAT-VAL-OA-EGALITATE

Soluția jocului Recunoștință, din nr. 3/2015

ÎN VECI NAȚIA CINSTEȘTE PE EROI
(INVECINATI-A/C-IN-S/T-ESTE-PE-ER/O-I)

A fost odată ca niciodată

JOCUL PE MORMINTE SAU LIOARA, MIOARA, MILIOARA...

Dr. GEORGETA ROȘU

„Lioară, Lioară/ Fată Milioară/ Vrei să-mi fii surată/ Soră apropiată?/ Ne-om prinde surate/ Cu ouă-nvărgate/ Cu feleagă nouă/ Două, câte două!“

Jocul pe morminte, Jurământul suratelor sau Jocul felegii, Lioara, Mioara sau Milioara este un obicei popular de primăvară, un dans funerar, la care iau parte fetele fie a doua zi de Paști (în unele zone), fie în Duminica Tomii (în Bihor) sau chiar de Rusalii, în alte părți. Ceremonialul pornește din cimitir; actanții ocolesc biserica de trei ori, apoi ies pe ulițele satului, antrenând și alți săteni, trecând peste câmpuri și chiar prin alte sate.

In timpul jocului are loc un dialog între cele două cete de fete care reprezintă lumea terană și „lumea de dincolo“ (acestea ținând ca semn distinctiv în mână buchetele de flori). Ceremonialul pornea de la morminte (de aici venind și unul dintre nume), deoarece acesta era momentul în care toată comunitatea trebuia să ia parte la „ospățul cu pomeni“. În desfășurarea jocului constatăm câteva secvențe: constituirea celor două cete, inegale ca număr; ceata fetelor, care reprezintă lumea pământeană, fiind mai numeroasă cu una; așezarea suratelor de-o parte și de alta a mormintelor; schimbarea locului între fetele din cele două cete, acțiunea simbolizând refacerea echilibrului între lumea terană și „cea de dincolo“; formarea unui tunel, prin ridicarea

În pp. 79-80: cete de feciori și fete, înainte de „legarea“ ca surate și fărtați, din Oltenia și Transilvania, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

brațelor suratelor peste morminte, ținând în mâini o batistă sau o năframă (feleagă), moment în care tinerele schimbă între ele daruri: colaci, ștergare. Fetele poartă pe cap coronițe din flori naturale, pe care le fac ajutate de băieții care le aduc ramuri dintr-un pom înflorit. Acum rostesc și legământul: „Să fim surate până la moarte“.

Pentru acest moment important din viața lor tinereții își alegeau cu grijă costumele. Fetele se găteau cu zgărzi scumpe, cu șiruri de mărgelă, își împleteau în cozi bani din argint și panglici colorate, își puneau cercei și inele, iar băieții își împodobeau pălăriile cu flori și panglici din mătase. Legământul se făcea pe viață și contribuia la dezvoltarea sentimentelor de solidaritate, de prietenie între membrii comunității (în cazul feciorilor se

dant, căpitan Rousselet). Ultima și-a luat zborul Escadrila 132 a căpitanului Jannekeyn. Sub combinezoanele îmblănite, fiecare aviator își purta uniforma armeei din care provenea, întrucât aviația franceză – la fel și cea română – nu avea o uniformă proprie.

Grupul de bombardiere era însoțit de două avioane triloc R.XI din Escadrila 46 Recunoaștere, având la bord echipajele formate din: sergentul pilot Bouglin și mitraliorii Bonfils și Rouet, respectiv caporalul pilot Dubuisson și mitraliorii Mantel și Vincent, care asigurau protecția. Fiecare avion triloc R.XI era dotat cu două turele de mitralieri pentru tirul înainte și înapoi.

Formația de bombardiere a urmat drumul cel mai scurt, pe la sud-est de Verdun, și și-a continuat zborul spre Pont-à-Mousson, Etourneau îndreptându-se spre obiectivul țintă: gara de la Conflans. La ora 08.45, bombardierele zburau la 3.000 m. Vântul din vest sufla în rafale, împingând avioanele spre liniile inamice. Au trecut râul Meuse care reprezenta linia frontului. Ghidați de sublocotenentul Paillard, bombardierele Breguet s-au strâns în formație compactă. Artileria AA germană i-a descoperit și exploziile obuzelor și șrapnelelor de toate calibrele împânzeau cerul.

Mai erau aproximativ zece minute de zbor până la obiectiv, când din față au apărut avioanele germane Halberstadt C.L., cu ciudatul lor eșapament în formă de coș de locomotivă. Aripile avioanelor Halberstadt C.L. erau camuflate pe

deasupra cu vopsea de un verde-cafeniu, iar pe dedesubt cu albastru-cenușiu, culoarea cerului. Capotele erau vopsite în roșu aprins de la elice până la panoul de închidere. Pe fuzelajul roșu brodat cu alb era înscris numărul de ordine, iar pe derivă, insigna escadrilei: un steguleț triunghiular negru cu un dragon auriu, cu fălcile deschise amenințător și ghearele mari desfăcute.

Ira 09.05. Avioanelor Halberstadt C.L. li se alătură Fokkere. De pe aerodromul de la Jarny se mai ridică o escadrilă de vânătoare dotată cu Fokkere D.VII, astfel că formația franceză avea de luptat cu 25-30 de avioane de vânătoare inamice, bombardierele franceze fiind prinse ca într-o menhină.

Dintr-o dată, triplanul de protecție R.XI, care zbura pe flancul stâng al Escadrilei 132, pilotat de sergentul Bouglin, coboară în picaj și atacă o formație de cinci-șase avioane de vânătoare inamice. Se încinge una dintre cele mai mari bătălii aeriene pe care istoria aviației a înregistrat-o în anii Primului Război Mondial. O luptă înversunată, crâncenă între bombardierele franceze și avioanele de vânătoare germane. Escadrila 131 Bombardament

comandată de căpitanul Mézergues a pierdut în primele minute de luptă două avioane Breguet XIV și un R.XI de protecție din Escadrila 46.

În fața Escadrilei 132 Bombardament apărură orașul Conflans. Echipajele aveau drumul barot de zece de avioane de vânătoare germane. Cercul se strângea în jurul avioanelor franceze din Escadrila 132; nimeni n-a deschis focul, trebuia făcută economie la muniția care se termina repede.

Deasupra gării Conflans plutea un fum roșiatic, adus de suflarea grea a locomotivelor. Pentru a nu strica formația, sublocotenentul Paillard a descris o curbă largă, abătându-se cu câteva grade la stânga. Fiecare avion îl urmă, strângând formația, păstrând intervalele standard de 150 m. Echipajele au zărit sclipirea lacului Lachaussée, un prețios reper pentru aviatori, cu forma lui caracteristică de mână deschisă.

Aflat în carlinga avionului cap de formație, sublocotenentul bombardier Hincelin face ochirea și pe sub el trec în goană pete roșii, galbene și verzi, apoi apare clădirea sobră a gării. Ridică brațul în sus, un gest sec și toți bombardierii de la bordul celor opt avioane ale escadrilei au tras cu putere de mânerle lansatoarelor. Cele 192 de „țigări” Michelin eliberate brusc se rostogolesc mai întâi dezordonat pe traiectorie, apoi se așază imediat cu vârful în jos, înfundându-se în vid cu acel șuierat sinistru de sirenă, coborând vertiginos spre pământ. Numaidecât, Hincelin a pus în

Militari germani în Conflans

BOMBARDIERE FRANCEZE CONTRA

*Imagine aeriană, surprinsă după lansarea bombelor deasupra gării din Conflans;
un avion Breguet XIV (stânga) și un Fokker D.VII efectuând un looping*

Prof. dr. VALERIU AVRAM

● O armă fără uniformă ● Avionul cu coș de locomotivă ● Una dintre cele mai mari bătălii aeriene din Primul Război Mondial ● În timp ce se prăbușesc, continuă să tragă ● Aruncă mitraliera peste bord și sare în gol ● O imagine care l-a obsedat toată viața

În anii Primului Război Mondial, aviația franceză a inițiat numeroase bombardamente aeriene în liniile inamice. Unele dintre ele au ajuns celebre, așa cum a fost raidul aerian de la Conflans, efectuat în ziua de 14 septembrie 1918 și care avea drept scop bombardarea gării, un nod de comunicații important pentru aprovizionarea armatei germane. Era punctul de trecere spre Metz și germanii au întărit apărarea zonei, aducând numeroase baterii de artilerie AA, iar două escadrile de Fokkere patrulau continuu în acea zonă.

In dimineața zilei de 14 septembrie 1918, escadrilele din Grupul de Bombardament nr. 4 comandate de maiorul Etourneau și-au luat

zborul de pe aerodromul din Saint-Dizier. Fiecare bombardier Breguet XIV avea în lansatoare 24 de bombe tip „Michelin” de câte 10 kg fiecare,

prinse sub aripile inferioare. Prima a decolat Escadrila 131 Bombardament, comandată de căpitanul Mézergues. A urmat Escadrila 134 (coman-

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● De ce era bine să citești presa sovietică ● Garda veche luptă să își apere „realizările” ● Un intelectual, pentru că citea cărți ● Un râu mult prea radioactiv ● Dezinformându-l pe dezinformator ● „Dumnezeu cu voi!” ● Suntem fraieri, dar nu idioți ● Enigmaticul rol jucat în eliminarea lui Beria

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Se ajunge de multe ori în situația ca nu ofițerul de informații să controleze o operațiune, ci operațiunea să îl controleze pe el. O spunea și Kim Philby, ofițerul MI6 care făcea parte din celebra rețea a spionilor recrutați de sovietici la Cambridge: începi operațiunea cu gândul că după primul pas, dacă nu merge, te oprești, dar faci și următorii pași, până când se ajunge la un asemenea nivel, încât, chiar dacă cineva își dă seama că se merge într-o direcție greșită, nu te mai poți opri pentru că scandalul ar fi prea mare.

Potrivit majorității istoricilor care s-au ocupat de operațiunile desfășurate de serviciile secrete britanice pe spațiul sovietic în deceniul al șaselea al veacului trecut, așa s-ar fi petrecut lucrurile. Sunt inventariate eșecurile, se scoate în evidență lipsa informațiilor vitale. O să amintim în continuare doar câteva cazuri de eșecuri înregistrate.

Deși infiltrările de agenți în Ucraina se dovediseră rareori încununate de succes, CIA a continuat să lanseze agenți, prin organizația fostului ofițer Abwehr Gehlen, care erau imediat capturați. Dar cum traficul radio dinspre acești agenți către Germania de Vest sporea, MI6 asigura oficialitățile că dispunea de o rețea sigură și productivă. Probabil că

nimeni nu citea presa sovietică, unde capturile de spioni occidentali erau mereu menționate. La 27 decembrie 1952, Radio Varșovia a început o serie de emisiuni care dezvăluiau că rețeaua de rezistență „Libertate și Independență” fusese creată și dirijată de securitatea poloneză. A rezultat că cele mai multe dintre rețele erau „fabrici de hârtie”, care furnizau informații din presă sau culese pe la cocktailuri sau din discuțiile cu cei scăpați de dincolo de Cortină. În mai 1953 *Pravda* a anunțat execuția a patru ucraineni care spionaseră pentru S.U.A., iar Radio Moscova a anunțat că patru ucraineni parașutați în U.R.S.S. au fost capturați și executați. Au dispărut apoi alți patru agenți care lucrau în Germania de Est, Polonia și Uniunea

funcțiune aparatul automat de fotografiat instalat cu obiectivul în jos, în partea dreaptă a fuzelajului, pentru a scoate clișeele regulamentare de după fiecare bombardament, permițând astfel verificarea rezultatelor obținute.

După lansarea bombelor, bombardierul pilotat de locotenentul Galbet a fost lovit în plin de o rafală și rezervorul de carburant a fost găurit de gloanțe. Benzina a început să curgă în valuri, spulberată de vânt. Ca să scape de un incendiu iminent, locotenentul

s-a rupt. La contactul cu solul, bucăți din fuzelaj se împrăștie în toate părțile. În huruitul motoarelor și în tunetul sacadat al rafalelor de mitraliere, un Fokker lovit în plin devine un glob de foc, prăbușindu-se în vid. Cei doi aviatori francezi au fost răzbunați!

Avioanele de vânătoare germane trec cu iuțea fulgerului, încercând să spargă formația bombardierelor. Dispersate, deveneau o pradă ușoară pentru vânătorii inamici. Deodată, o lumină orbitoare umple cerul. Încă un

cuprins de flăcări, abia mai rotea elicea. Caporalul Valant a desprins mitraliera jumelată, aruncând-o peste bord. Inamicul nu trebuia să afle secretul noului aparat de ochire, performant pentru acel timp. Apoi, cu combinezonul de zbor arzând, s-a aruncat în vid...

În drumul spre casă, la ora 09.50, avioanele de vânătoare Fokker au atacat formația de bombardiere de jos în sus, vizând două avioane aflate în coada formației nr. 9, pilotat de caporalul Fontaine, mitralior caporal Pillot, și nr. 14, pilotat de caporalul Mestre, observator aspirant Grand. Echipajele aflate la bordul avioanelor Breguet nr. 12 (locotenent pilot Pechine, mitralior sergent Bridelance) și nr. 15 (subofițer pilot Volet, mitralior caporal Malacrida) au deschis un foc ucigător, încercând să-și salveze camarazii. Un Fokker cu capota albastră și o banderolă galbenă pe fuzelaj, cu comenzile tăiate de gloanțele franceze, se prăbușește în vid și se înfige în sol, explodând. Dar și bombardierele nr. 9 și nr. 14 au fost lovite de gloanțe. Breguetul nr. 14 pilotat de caporalul Mestre a fost cuprins de flăcări și echipajul nu are scăpare, aparatul prăbușindu-se la sol. Nici echipajul bombardierului nr. 9 n-a avut șansa să scape. Echipajul a luptat până a terminat muniția. Căpitanul Jannekeyn l-a văzut pe mitraliorul Malacrida cum încă mai trăgea serii scurte în formația de Fokkere care ataca continuu bombardierul aflat în agonie. Imaginea aceasta i-a rămas întipărită în minte toată viața. ■

Un Breguet XIV cu tipurile de bombe pe care le transporta

Galbet a tăiat contactul și a dat drumul rezervorului, care cade ca un bloc negru în vid. Noile bombardiere Breguet 14 erau înzestrate cu un dispozitiv care permitea decuplarea și aruncarea rezervorului de benzină în timpul zborului, evitând astfel declanșarea focului la bord. Dar echipajul n-a avut noroc. O flacără lungă a țâșnit din avion, însoțită de un penaj de fum, devenit negru ca funinginea. Cei doi aviatori nu mai au scăpare. Avionul intră într-un picaj aproape vertical. Pilotul speră că forța curentului de aer va stinge focul. Fokkerele deschid focul asupra unui avion deja mort, o victorie ușoară. La 200 m de pământ aripa bombardierului

bombardier Breguet, cel cu nr. 2, pilotat de locotenentul Villèle (caporal observator Valant) a fost cuprins de flăcări. Aviatorii sunt doi „morți vii”, întrucât nu aveau parașute de salvare, iar rezervorul de benzină era fix, nu se putea decupla și arunca de la bord. Pilotul Villèle nu abandonează lupta și continuă să zboare în formație, în timp ce mitraliorul trage continuu cu mitraliera jumelată. Nu vor să moară fără să ducă cu ei măcar un avion inamic. Caporalul Valant a prins în vizor un Fokker pe care l-a secerat cu o rafală lungă. Triplanul a luat foc imediat, prăbușindu-se înaintea francezilor. Agonia bombardierului Breguet nr. 2 n-a mai durat mult. Motorul,

din dezastru, MI6 decisese orchestrarea propriei dezinformări destinate sovieticilor.

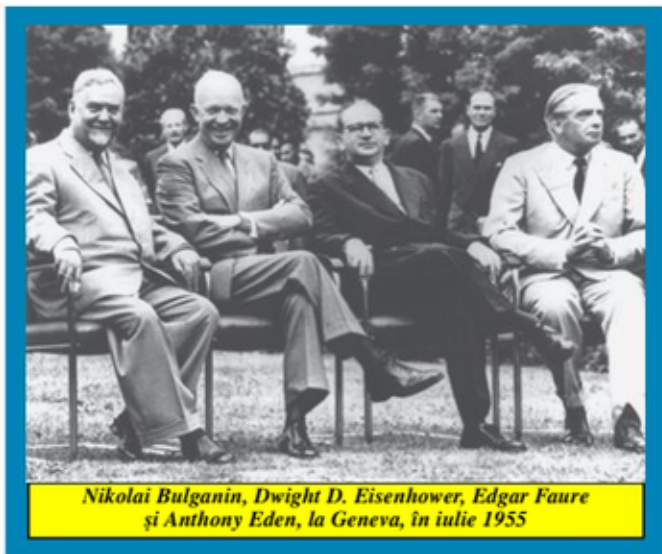
La sfârșitul lunii noiembrie 1954, MI6 a decis să testeze rețeaua estoniană. S-a decis infiltrarea unui important agent estonian, Boris Nelk, în U.R.S.S., pe mare. Abia au ajuns în zona în care Nelk s-a urcat într-o barcă de cauciuc pentru a vâsli către coasta sovietică și imediat au apărut două nave de patrulare sovietice, care au deschis focul. Britanicii au scăpat refugiindu-se în apele internaționale. A devenit evident că Nelk era agent dublu. Și rețelele din Caucaz erau penetrate, așa că s-a decis ca și ele să fie folosite pentru dezinformare. S-a hotărât infiltrarea pe mare, dintr-o barcă, prevăzută însă cu aparatură electronică, a unui fost agent sovietic, pe care britanicii credeau că l-au „întors”. Imediat ce s-au apropiat de coastă, au detectat o intensificare a acțiunilor de căutare electronică (radar etc.) din partea sovieticilor. În fapt, sovieticul îi păcălise pe britanici și rămăsese credincios Moscovei. Și în acest caz, echipa MI6 a evitat cu greu capturarea.

În aprilie 1955 Young a primit o nouă dovadă, când un agent estonian care s-a întors a povestit că toate rețelele erau penetrate de KGB. Vechea gardă a încercat să arunce vina pe un agent al CIA, bănuind că juca dublu. Până la urmă, Harry Carr a fost trimis la Copenhaga, iar Rudolph Silarajs a fost demis. La aceeași concluzie s-a ajuns și în privința operațiunilor desfășurate în Ucraina. MI6 a luat decizia să se retragă din aceste operațiuni, pe care le-a lăsat exclusiv în seama americanilor. La 28-29 februarie 1956 s-a ținut o conferință la Londra, la care britanicii le-au expus americanilor rațiunile gestului lor. De la 1 aprilie 1956

nu aveau să mai acorde niciun sprijin emigrației ucrainene. Și guvernul german a cerut Organizației Gehlen să înceteze operațiunile în U.R.S.S. În iunie 1956, Silarajs a transmis un mesaj radio final celor 11 agenți MI6 care mai operau încă în Țările Baltice: „Nu vă mai putem ajuta. Nu vă vom mai trimite vreun ajutor material. Toate locuințele sigure au fost expuse [...] Acesta este ultimul mesaj până la vremuri mai bune. Vă mai ascultăm până la 30 iunie. Apoi, Dumnezeu cu voi!”

În iulie 1956, creierul operațiunii din partea KGB, maiorul Janis Lukasevics, a trimis un ofițer sub acoperire, Janis Klimkans, în Suedia pentru a încerca să reia legătura cu MI6. În septembrie 1956 acesta a ajuns la Londra, unde a fost interogat de Young. După patru săptămâni, epuizat, Klimkans a făcut mărturisiri complete. A fost trimis la Ambasada sovietică din Stockholm cu următorul mesaj pentru

Lukasevics: „Spune-le șefilor tăi că le suntem recunoscători pentru lecțiile servite, dar nu suntem complet idioți. Și mai spune-le să îi trateze pe oamenii noștri la fel de bine cum te-am tratat noi pe tine.”

Nikolai Bulganin, Dwight D. Eisenhower, Edgar Faure și Anthony Eden, la Geneva, în iulie 1955

Așadar, în primii zece ani ai Războiului Rece, Occidentul (sau, ca să ne menținem strict la subiectul nostru, MI6) nu ar fi reușit să obțină informații importante despre U.R.S.S. și sateliții săi prin HUMINT, adică prin spioni. Asta ar trebui să știm, dacă ar fi să-i credem pe spioni. Aceiași spioni, care jucau pe degete serviciile de informații ale Axei în timpul războiului mondial, punând la cale cea mai vastă și de succes operațiune de „intoxicare”, deveniseră acum victimele „fabricilor de hârtie” (adică informărilor lipsite de valoare) montate de emigrațiile din țările din Est.

Sovietică. A fost un mic cutremur în cadrul stației MI6 care funcționa în clădirile Staționului Olympia din Berlin. A urmat o anchetă de securitate și în septembrie 1953 a fost descoperită „cârțița”. Șeful Biroului sovietic al CIA, Harry Rositzke, considera că trădătorul era un dezertor din Armata Roșie, care trecuse în Vest în noiembrie 1949, fiind îndrăgostit de o nemțoaică. Soția și copiii îi rămăseseră în U.R.S.S. și sovieticii l-au găsit și l-au presat să devină informatorul lor. Fusesse numit instructor la o școală de spionaj și devenise și consultant pentru serviciile de informații ale armatei americane.

Operațiunile de plasare a agenților în Polonia și Țările Baltice erau considerate „perla” Serviciului. Kenneth Cohen, cel care dirija operațiunile pentru Europa, trăsese un semnal de alarmă, dar presiunile din partea militarilor, care doreau să obțină informații cu orice preț, erau foarte mari. Și Stewart Menzies, șef al MI6 până în 1952, și John Sinclair, cel care i-a urmat, ambii militari de formație, se supuseseră acestor cerințe, transformând Serviciul într-o anexă a șefilor de stat-major. Unul dintre ofițerii care coordonau operațiunile pe spațiul baltic, John Liudzius, a atras atenția că lucrurile nu mergeau cum trebuie, dar a fost mutat la departamentul care se ocupa de Orientul Îndepărtat. Un alt ofițer, Young, considerat un intelectual pentru că citea cărți, a examinat îndeaproape operațiunile pe spațiul baltic, traficul radio și slabele rezultate concrete și a stabilit cu ușurință, pe baza experienței din timpul războiului, când conduseseră agenți dubli, că totul era sub controlul sovieticilor. Dar șeful MI6, Sinclair, a refuzat să accepte rezultatul, căci ar fi însemnat o recunoaștere jenantă a

eșecului în fața Foreign Office și a armatei. În schimb, l-a sprijinit în continuare pe Harry Carr, ofițerul care răspundea de operațiuni și care credea în viabilitatea lor.

Suspiciunile legate de rețeaua din Țările Baltice au crescut după ce Londra a cerut să i se aducă o mostră de apă din râul Tobol, din Urali, unde se bănuia că exista un reactor nuclear. Când litrul de apă recoltat de acolo a ajuns la Londra, analizele au dovedit că avea un asemenea nivel de radioactivitate, încât nu a mai existat niciun dubiu că era o făcătură furnizată de sovietici. Un nou semnal de alarmă în

privința operațiunilor din Țările Baltice a venit în urma analizei traficului radio. Louise Bedarfas, de la CIA, a tras concluzia că toți agenții din rețea erau capturați de sovietici, care dirijau traficul radio. Young a fost pus să facă o evaluare, dar nu se putea baza decât pe ceea ce îi spuneau ofițerii care

Eisenhower (stânga) și Churchill, în decembrie 1953

dirijau operațiunea, iar soarta acestora depindea de succesul sau insuccesul întregii povești.

La sfârșitul lui septembrie 1954, KGB a permis unui ofițer, Margers Vitolin, să călătorească la Londra ca să ofere explicații în privința gradului foarte mare de radioactivitate al mostrei de apă adusă din Urali. S-a întâlnit la Kiel cu Rudolph Silarajs, cel care conducea operațiunile pe spațiul leton, și cu Young. Vitolin a fost interogat vreme de două săptămâni. În final, el a mărturisit că era comunist și i-a confirmat suspiciunile lui Young. Pentru Young devenise evident de acum că informațiile furnizate de MI6 autorităților britanice fuseseră fie lipsite de valoare, fie dezinformări pregătite de sovietici. Pentru a evita un dezastru pentru credibilitatea sa, MI6 ascunsese acest aspect față de guvern. Pentru a mai salva ceva

Eveniment

175 DE ANI DE RELĂȚII ROMÂNNO-BELGIENE

A apărut al doilea volum din seria 175 de ani de relații diplomatice româno-belgiene. România și Belgia în perioada interbelică. O interacțiune bilaterală de la Tratatul de la Versailles până în întunecății anii 1940, **Bruxelles – București, coordonat de Excelența Sa Philippe Beke, ambasador al Regatului Belgiei la București, și de cercetătoarea Ana Ioana Iriciuc.**

Venit în continuarea primului volum, ce trata începuturile relațiilor româno-belgiene, atât economice, cât și politice și culturale, al doilea volum analizează anii Primului Război Mondial și perioada interbelică din perspectiva relațiilor bilaterale.

Volumul începe cu o prezentare a ceea ce au însemnat pentru Belgia și pentru România Primul Război Mondial și Tratatul de Pace, de la marile probleme cu care s-au confruntat cele două țări – implicarea într-un război de lungă durată, numărul mare de victime, ingerințe externe, foametea și lipsa asistenței medicale – până la exemplele de curaj și integritate morală date de cele două familii regale și mai ales de cei doi regi Albert I și Ferdinand I, care au rezistat presiunilor și amenințărilor ocupantului german.

Un capitol interesant și inedit este cel intitulat *Interesele belgiene în Transilvania și Basarabia înainte de Tratatul de la Versailles*, ce inventariază investițiile belgiene în cele două provincii ce aparțineau Imperiului Austro-Ungar, respectiv Imperiului Rus, soarta bunurilor belgiene în timpul războiului și compensațiile plătite de statul român după Unire.

Anii interbelici au fost anii masivelor investiții de capital străin în România. Companiile belgiene și-au mutat capitalurile salvate din Rusia cuprinsă de revoluție în statul român. Aceste companii erau interesate mai ales de investiții în extracția și prelucrarea petrolului, aurului și cărbunului.

Relațiile politico-diplomatice dintre România și Belgia sunt analizate cronologic, punân-

du-se accent pe paralelismul epocilor regilor Ferdinand I al României și Albert I al Belgiei, precum și ale succesorilor acestora, Carol al II-lea în România și Leopold al III-lea în Belgia. Acest capitol, ca întreaga carte de altfel, beneficiază de o ilustrație bogată și inedită, provenind din arhivele belgiene și române.

Al Doilea Război Mondial analizat în mai multe capitole – lovește deopotrivă cele două state. Belgia a fost ocupată, România mutilată prin rapturile teritoriale. Finalul războiului aruncă România în sfera comunistă, în vreme ce Belgia rămâne în lumea occidentală.

Secțiunea cea mai mare – ce cuprinde cele mai multe informații, ilustrație și documente de arhivă inedite este cea a relațiilor comerciale româno-belgiene, aspect puțin sau deloc studiat până în acest moment, fiind o istorie economică a două decenii de relații.

În ultimul capitol sunt prezentate participările României la expozițiile internaționale din Belgia, precum și evoluția arhitecturii românești și influențele belgiene.

Volumul a fost realizat prin contribuția unui număr semnificativ de specialiști din Belgia și România: Philippe Beke, Ana Ioana Iriciuc, Radu Ciubotea, Nicolas Coupain, Bertrand Herremans, Ionela Nițu, Dan Ovidiu Pintilie, Ștefana Pop-Curseu, Mircea Popa, Cristian Scăiceanu, Laurențiu Vlad, Cristina Woinaroski. El reușește să contureze o istorie a colaborării politice, economice și culturale între cele două state în perioada interbelică. ■

Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ

Vizita suveranilor români la Bruxelles, 1924: regina Maria a României în trăsură cu regina Elisabeta a Belgiei (foto din dreapta); regele Ferdinand I al României alături de regele Albert I al Belgiei

Este adevărat, serviciile britanice au fost ținute în frâu în această perioadă de Winston Churchill. Autorul formulei „Cortina de Fier” devenise adeptul teoriei posibilității înțelegerii cu Moscova, mai ales după moartea lui Stalin. În cel de al doilea mandat al său ca prim-ministru (1951-1955), el s-a opus constant inițierii de operațiuni contra U.R.S.S., intrând în conflict chiar cu americanii. Marea Britanie juca pe atunci cam același rol pe care îl joacă acum Germania, între americani și sovietici. În acea vreme, S.U.A. lansaseră deja ideea pe care aveau să o pună mai ferm în practică după 1960: la 26 august 1952, secretarul de Stat Dulles a spus că America trebuia să îndepărteze statele-satelit de Moscova. De altfel, la întâlnirea avută cu președintele Eisenhower, în Bermuda, la 8 decembrie 1953, premierul britanic a sperat, fără succes, să îl convingă să accepte tratative cu Moscova. La final s-a semnat o declara-

ție în care Dulles a inserat un pasaj care afirma că nu putea fi acceptată actuala divizare a Europei ca fiind justificată sau având un caracter permanent. „Speranța noastră este că într-un termen rezonabil se vor găsi metode pașnice care să permită țărilor din Europa de Est să joace din nou rolul lor ca națiuni libere într-o Europă liberă”.

La un an după moartea lui Stalin, Hugh Seton-Watson considera că se produsese schimbări în atitudinea liderilor din Europa de Est, care făceau concesii țăranilor obligați de situația economică. În politica externă însă, el nu sesiza modificări, dar aprecia că lucrul de care se temeau liderii de la Kremlin și cei din țările satelit era naționalismul. Peste doi ani, la sfârșitul lui martie 1955, britanicii

au considerat că reînarmarea Germaniei de Vest readusese un echilibru între Est și Vest și existau condițiile pentru o negociere la nivel înalt. În plus, britanicii au acceptat punctul de vedere anterior al americanilor, că Albania putea fi desprinsă din blocul estic, pentru că sovieticii o considerau o cantitate neglijabilă. Așa s-a ajuns la întâlnirea de la Geneva, din iulie 1955 (ale cărei rezultate au fost descrise atât de plastic în articolul semnat de Garcia Marquez, publicat în *Magazin istoric*, nr. 12/2013).

Dar dacă spionajul britanic a fost atât de lipsit de resurse pe spațiul sovietic, cum se explică cele două avertismente pe care i le-a dat lui Tito, atunci când a aflat de tentativele de asasinare a liderului iugoslav? Sau un alt exemplu. În ajunul Crăciunului 1953 s-a anunțat că Lavrenti Beria, fostul șef atât de temut al KGB, a fost executat, fiind acuzat de spionaj în favoarea Marii Britanii. Decizia venea după ce Beria

ordonase încetarea anchetării lui Ivan Maiski, fost ambasador la Londra, acuzat că spiona pentru MI6. Se spunea că Beria stabilise legături cu britanicii încă din 1919, din vremea Războiului Rece. Din 1946 Beria fusese obiectul unei campanii duse de Ministerul Securității din Georgia menită să îl compromită. Se făcuseră chiar planuri să fie răpite rude ale soției care se aflau la Paris, ca parte a unui complot pentru secesiunea Mingreliei (teritoriu din Georgia), ce implica legături și cu Liga Prometană, organizație sprijinită de MI6. La câteva zile după anunțul morții lui Beria, Kenneth de Courcy, care conducea publicația *Intelligence Digest*, s-a întâlnit cu prietenul lui, Stewart Menzies, care i-a făcut confidența că „a jucat un rol în acel eveniment”. Ce rol?

(Va urma)

În mijloc, cu căciulă, Nikita Hrușciiov
și alături, citind ziarul, Lavrentii Beria

că în România liberă din 13 martie fusese publicat un anunț de câteva rânduri, nesemnăat, a doua zi se revenea cu unul mult mai mare și semnat de câteva organizații profesionale.

La 14 martie murea prof. ing. Dimitrie Leonida, specialist în hidroenergetică. Subiectul lucrării de diplomă fusese barajul de la Bicaz. La 31 martie dispărea scriitorul Alexandru Șahighian, la 8 aprilie academicianul Marius Nasta, unul dintre elevii doctorului Ion Cantacuzino, la 23 aprilie arhitectul Petre Antonescu, iar la 30 aprilie Florica Jebeleanu Cordescu, artistă grafică. Așadar, o lungă listă de dispăruți.

Altfel, viața mergea înainte. La începutul lunii aprilie se naște un nou cartier, Militari, care trebuia să aibă 82 blocuri, adică aproape 7.000 apartamente. Urma ca în acest an să fie pusă în funcțiune o mare instalație de ceasuri publice. În peste 170 puncte de pe traseele I.T.B. vor fi instalate ceasuri electrice, care vor funcționa sincronizat. Se făceau pregătiri pentru primăvara care începea – se vor planta 300.000 arbori, arbuști și trandafiri și se vor răsa 14.000.000 flori –, dar și pentru vara care urma. Se va asigura o cantitate cu 26% mai mare de gheață față de anul trecut. S-au înșilozat deja 4.500 t de gheață. S-au contractat 47.000 bucăți de frigider. Întreprinderea „Zarea” va livra 11.000.000 sticle suc natural de fructe; Întreprinderea de Produse Alimentare va livra 9.000.000 sticle de citro. Pe lângă băuturile îmbuteliate, se vor adăuga 432.000 l de citronadă, oranjadă, mazagran, ape minerale, sifon și sirop la pahar, bragă, lapte bătut. Pentru cele trei luni de vară ale verii, se vor livra 1.185.000 kg înghețată.

De la 1 aprilie, citirea consumului de energie electrică se va face la 45 de zile, în loc de 30.

Victor Rebengiuc și Gina Patrichi, protagoniștii filmului *Pădurea spânzuraților*

De la 15 aprilie, se aplică tariful de vară: 6 kwh pentru o cameră la prețul de 0,50 lei 1 kwh, iar pentru restul consumului un tarif de 0,30 lei.

H. Catargi, artist al poporului, scrie despre noua generație de pictori, între care remarcă pe Ion Pacea, iar Radu Varia semnează în *Scânteia* un articol

intitulat *Secvențe plastice dobrogene*. Aurel Martin scrie despre afirmarea unui tânăr poet, Adrian Păunescu – avea 22 ani – cu ocazia debutului cu volumul *Ultrasunete*. „Nu știu dacă Adrian Păunescu e, cum zice undeva, «cel mai tânăr poet al acestei republici». Știu doar că e unul dintre cei mai talentați”. Institutul de Istorie al Academiei a început o acțiune de reconsiderare critică a operei lui Nicolae Iorga. Se va pune accentul pe teme precum: Nicolae Iorga, istoric al Imperiului Otoman și Concepția și metoda istorică a lui Nicolae Iorga. Se reia publicarea documentelor istoriei medievale românești, alături de traducere fiind inclusă și versiunea în limba originală a documentelor (slavonă, latină), în seria numită *Documenta Romaniae Historica*. A apărut în librării volumul I al *Tratatului de istoria limbii române*.

Coloane de ostași în marș. Noroi și ceață. Șiruri nenumărate de ranițe și căști, mișcându-se monoton, obsedant, în zgomotul unor pași dezordonați. Mersul oamenilor în uniformă are ceva fantastic, ireal; imaginea pare lipsită de perspectivă, de adâncime – totul e vag, nebulos, depersonalizat. Deodată, un soldat întoarce capul. Un chip anonim, o privire care tășnește din masa cenușie, amorfă de trupuri în uniformă, ca un strigăt patetic. Încotro? Pentru ce? Mișcarea încețoasă, fotografia încremenește pe ecran. Și urmează titlul filmului: «Pădurea spânzuraților»

Coloana de cetățeni care așteptau să îi aducă un ultim omagiu lui Gheorghe Gheorghiu-Dej

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„În a doua jumătate a lunii ianuarie 1965 tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a prezentat semnele unei afecțiuni pulmonare cu tuse și expectorații reduse sero-muco-sanghinolente. Examenul sputei nu a arătat nimic deosebit. La examenul radiologic s-a constatat un proces infiltrativ la nivelul hilului pulmonar drept. Controlul radiologic din prima decadă a lunii februarie a arătat persistența imaginii de infiltrații a hilului pulmonar drept. Examenul radiologic de control efectuat în a doua decadă a lunii februarie au arătat prezența unei formațiuni de aspect tumoral la nivelul hilului pulmonar drept. Tot în această decadă se observă clinic o mărire rapidă a ficatului, însoțită de subicter. Examenul clinic și de laborator au evidențiat prezența de formațiuni tumorale hepatice. La 2 martie 1965, examenul microscopic al sputei au arătat prezența de celule neoplazice. Pe baza datelor clinice și de laborator s-a stabilit diagnosticul de neoplasm pulmonar și hepatic. Având în vedere gravitatea bolii diagnosticate, a fost invitat în țară un grup de specialiști reputați din străinătate, hepatologi, pneumologi și oncologi, care au confirmat diagnosticul. În cursul bolii s-a aplicat tratamentul corespunzător evoluției acesteia. Datorită caracterului agresiv și de diseminare a neoplaziei, boala a continuat să progreseze determinând o evoluție gravă și rapidă, cu instalarea unui icter intens și a unei insuficiențe hepato-renale. În ziua de 19 martie, după ora 16.00, starea bolnavului s-a înrăutățit brusc; cu toate îngrijirile date bolnavul a intrat în comă și a încetat din viață la ora 17.43.“

Astfel suna buletinul medical publicat de presa din România în urmă cu 50 de ani, în ziua de 20 martie, care anunța decesul, la 19 martie, a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Dacă ne menținem în peisajul presei de atunci, anunțul venea relativ prin surprindere. Deși semne existaseră. Astfel, liderul comunist lipsise practic din campania electorală ce dominase viața politică a începutului de an. Rostise doar, la 6 martie, un discurs radio-televizat. În ziua alegerilor, 7 martie, a mers la vot în circumscripția electorală Grivița Roșie din Capitală. S-au publicat fotografii și reportaje în presă. Peste 12 zile înceta din viață, chiar în ziua în care era convocată noua Mare Adunare Națională. Nu putea fi prezent, așa că trimitea o scrisoare participanților, care îi răspundeau urându-i sănătate, la fel ca și membrii

Comitetului Central al partidului și întreaga populație a țării.

La 24 martie se publica un amplu text intitulat *Amintirea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, veșnic vie în inima partidului, a clasei muncitoare, a poporului*. A mai durat câteva zile, când s-a scris despre

atribuirea numelui lui Gheorghe Gheorghiu-Dej unui oraș, Institutului Politehnic din București etc., după care numele lui dispărea complet.

Au fost două luni în care au dispărut multe nume importante ale vieții culturale și științifice. La 12 martie murea George Călinescu. În aceeași zi dispărea și regizorul Ion Șahighian. Anunțul apărea în *Scântea și România liberă*, a doua zi, 13 martie, dar nu și în *Informația Bucureștiului*. În plus, pentru

Afișe electorale pentru alegerile din 7 martie

În noaptea de vineri 30 ianuarie 2015, la ora 22.09, la Moscova s-a declanșat un devastator incendiu la Biblioteca Institutului de Informații Științifice și Științe Sociale (prescurtat INION) al Academiei de Științe a Rusiei, din Bulevardul Nakhimovski nr. 51. A fost stins de cele 200 echipe de pompieri implicate, după 25 de ore de luptă cu flăcările. Clădirea a fost realizată în stil modern, în anii 1964-1967, după proiectul a trei cunoscuți arhitecți ruși.

Președintele Academiei, academicianul Vladimir Fortov, declara presei că INION a pierdut 15-20% din fondul de carte, deși clădirea este construită astfel încât să reziste căderii directe a unei bombe asupra ei. Apoi s-a spus că depozitul de carte este intact, deci nu mistuit de flăcări, dar apa pentru stingerea incendiului nu a crușat mare parte dintre comorile Institutului, culegeri de documente unicate în Rusia, privind Liga Națiunilor, O.N.U., UNESCO. Ca unicitate a valorilor ei, biblioteca INION este de talia Bibliotecii de Stat a Rusiei („Lenin”), din Moscova, Bibliotecii Naționale a Rusiei (Publică) și Bibliotecii Academiei de Științe a Rusiei din Petersburg. De mulți ani au fost mutate în clădirea bibliotecii INION biblioteca Institutului de Slavistică, iar mai recent o parte a Bibliotecii Institutului de Literatură Universală.

Pentru o vreme fondurile respective au fost scoase din circuitul cercetării. Multor doctoranzi, cercetători, colaboratori ai INION le sunt acum afectate carierele științifice, planurile de viață. De un an și jumătate, în urma reformei Academiei de Științe a Rusiei, INION nu mai aparține Academiei de Științe, ci Agenției Federale a Organizațiilor Științifice (AFON), care, de altfel, se va și ocupa de restaurarea integrală a clădirii.

Directorul instituției, academicianul Iuri Pivovarov, aflat la conducere din 1998, sublinia că mare parte dintre fondurile de carte nu sunt digitalizate, dar catalogul bibliotecii, cel aflat în dulapuri metalice, sub formă de

Clio anunță AU ARS CĂRȚI LA MOSCOVĂ

fișe, nu a avut de suferit. În ultimii șapte ani Institutul a scanat numai „documentele importante pentru Academia de Științe a Rusiei”, lucrări ale autorilor ruși din cadrul programului „Moștenirea științifică a Rusiei”, iar serverul programului păstrează aceste lucrări digitalizate. Pentru scanarea tuturor volumelor din depozitul de carte, este nevoie de efortul a mii de oameni, vreme de 12-13 ani, afirma codirectorul specializat în tehnologiile informației, Mark Șnaiderman, pentru că biblioteca Institutului păstrează sau păstra opere vechi, manuscrise din veacul al XVI-lea până în secolul al XX-lea, în total, 14 milioane de unități. Era o bibliotecă recunoscută a fi cea mai bună din Europa în domeniul științelor sociale, cu o bogăție de enciclopedii și dicționare, la care în sălile de lectură accesul cercetătorilor este liber.

INION a fost creat la 7 februarie 1969, pe baza Bibliotecii fundamentale de științe sociale a Academiei de Științe a U.R.S.S., întemeiată în 1918. În cadrul Institutului, care funcționează ca un adevărat centru cultural, activează nouă centre de cercetări.

La 14-15 februarie 1988 ardea, vreme de 20 de ore, la Petersburg, o altă mare bibliotecă, a Academiei de Științe. Aproape 300.000 de exemplare de cărți și periodice, inclusiv 150.000 datate înainte de 1930, au fost atunci mistuite de flăcări. Iernile nu prea priesc bibliotecilor din Rusia, comentează presa.

F.D.

lor». „Așa începe prezentarea ecranizării romanului lui Liviu Rebreanu. Premiera filmului a avut loc marți seara, 16 martie, la Sala Palatului. Ziarul *Informația Bucureștiului* reconstituie geneza romanului lui Liviu Rebreanu, ecranizat de Liviu Ciulei. Autorul povestește că romanul „s-a născut dintr-o fotografie pe care mi-a arătat-o un prieten la sfârșitul anului 1917 [o pădure plină de oameni spânzurați]. Fo-

tografia m-a impresionat puternic și m-a urmărit multă vreme”. Începuse lucrul la roman când îi vine vestea că un frate, combatant pe front, a fost executat. „Și atunci am pornit să caut și să găsesc negreșit, orice ar fi, mormântul fratelui spânzurat.” A reușit până la urmă să îl găsească, a întâlnit și oameni care trăiseră în preajma fratelui, reconstituind din poveștile lor ultimele clipe ale lui Emil. „Și de atunci am putut scrie liniștit la *Pădurea spânzuraților*. Fără de tragedia fratelui meu, *Pădurea spânzuraților* sau n-ar fi ieșit deloc sau ar fi avut o înfățișare anemică, livrescă, precum au toate cărțile ticluite din cap la birou, lipsite de seva vie și înviorătoare pe care numai experiența vieții o zămislește în sufletul creatorului”.

Liviu Ciulei, regizorul, povestește că a avut prima întâlnire cu Apostol Bologa în anii liceului, când a citit cartea pe nerăsuflăte. Întrebat dacă nu se teme că cititorii cărții vor fi dezamăgiți de eliminările impuse de necesitățile dramaturgiei cinematografice, amintește o glumă care circula în Studioul cinematografic de la Buftea: o găină ciugulește în curte dintr-un maldăr de peliculă. În timpul asta tot clatină din cap dezaprobat. Întrebată de ce, răspunde: „Cartea era mai bună!”. Sunt povestite și întâmplări de pe platoul de filmare. Victor Rebengiuc

și Emerich Schäffer discută în calcașca din magazia de bocanci. În timpul acesta, reflecțiile, lipite de coapse, frig precum grătarul. În ambulanța militară care gonește către comandament, Gina Patrichi și Victor Rebengiuc au un schimb de cuvinte, după care golesc o sticlă de coniac. A fost coniac autentic, pentru că temperatura era de -15°.

Abia reîntors ca laureat al festivalului de film de la Mar del Plata, regizorul Francisc

Munteanu a început turnarea noului film *Dincolo de barieră*, ecranizarea piesei *Domnișoara Nastasia*, de G.M. Zamfirescu. Protagonista filmului este o debutantă, Anca Irina Ionescu, studentă la Facultatea de Limba și Literatură Română. Mai joacă în film Ion Dichiseanu, Silviu Stănculescu și Ștefan Bănică.

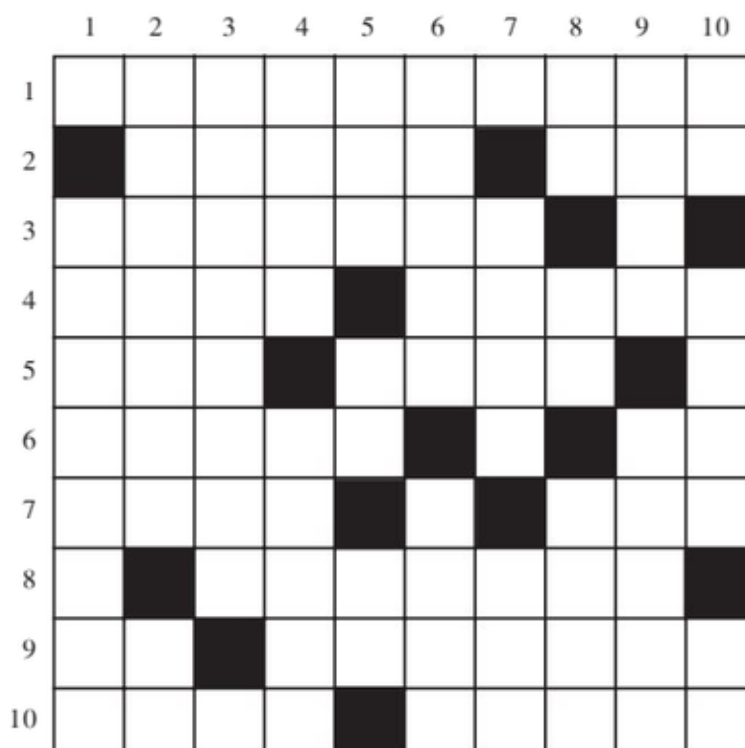
Si să încheiem cu o privire către viitor, de acum 50 ani. Cum vom trăi în anul 2000? – se întreba un autor în revista *Flacăra*. Bucureștenii vor locui în blocuri cu multe etaje, cu curte suspendată pe balcon, iar în jurul nostru se vor întinde mari spații verzi. Bucureștiul va fi un oraș al grădinilor. Vom avea două-trei-patru camere, după nevoi, cu pereții mai ales din sticlă. Nu vom suferi de căldură, pentru că între pereții de sticlă va curge apă. Aerul din casă va fi purificat și condiționat, chiar dacă va fi un oraș grădină. Nemaifiind praf în casă, nu va mai fi nevoie nici de

aspirator. Dacă va intra praf când deschidem geamul, va fi imediat aspirat de aspiratoare fixate în perete, ce vor atrage praful prin electrostaticism. Vom avea în locuință combine discotecă-filmo-tecă, videomagnetofone, micro-mașini de memorat, care vor acumula conținutul a sute de cărți favorite. Televizorul, în culori, va recepționa orice program de pe glob, grație sateliților. ■

În centrul imaginii, în stânga, Nicolae Dobrin, în dreapta, Ludovic Sătmăreanu

EPOCA FANARIOTĂ

ORIZONTAL: 1) ... Mavrocordat, domn fanariot, între 1733-1748, cu întreruperi, în Moldova. 2) Aliați tradiționali ai otomanilor, în timpul fanarioților (sing.) – Argintar ardelean, al lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714). 3) Radu... cronicar muntean, pus de Nicolae Mavrocordat să adune toate cronicile muntene într-o singură lucrare. 4) Zeul iubirii la romani – ... Ivireanul, mitropolit muntean, dușman declarat al lui Nicolae Mavrocordat. 5) Horcăit – Elen. 6) Primele căpetenii moldovene, înainte de descălecatul lui Dragoș (sing.) – Pene! 7) Alior (pop.) – Serviciu secret al armatei sovietice și ruse. 8) Prenumele a doi domnitori fanarioți, din Muntenia: ... Caragea (1782-1783) și ... Mavrogheni (1786-1790). 9) Leat – Declarați în acte țărani liberi de Constantin Mavrocordat în 1746, în Muntenia și 1749, în Moldova. 10) Cel mai mare dregător în Muntenia (pl.) – Puțin

VERTICAL: 1) Vechi dregători de județ, înlocuiți de Constantin Mavrocordat cu ispravnici (sing.). 2) Au impus regimul fanariot în Țările Române, în secolul al XVIII-lea – Enea! 3) Împărat al Franței pentru care familiile fanariote Suțu și Callimachi au avut o mare simpatie (1804-1814 și 1815). 4) Cub de lemne – Ghem de ace. 5) Căpetenie maghiară din secolul al X-lea, tatăl lui Lehel – Gelu Zamfir – Clor. 6) Vechi fabricant de arcuri de luptă – ... Caragea (1812-1818), cel care a rămas asociat cu ciuma bubonică ce a izbucnit în Muntenia, în 1813. 7) Unicel (reg.) – Abreviere militară engleză. 8) Teme! – Tec! – Râu în insula Borneo. 9) Capitală a Moldovei, unde s-a încheiat pacea dintre ruși și otomani (1792) – Dispozitiv cu care se execută operația de presare a unui material (pl.). 10) Ney! – Medic bucureștean din perioada fanariotă – Iele!

Dicționar: MAY, RAL, TAS, LCI, GAAT

Laurian BUTURE

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU, cărora le mulțumim și pe această cale, vă putem prezenta două scrisori adresate de Constantin Argetoianu lui Nicolae Titulescu și păstrate în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.

București, în 29 martie [1]923

Iubite amice,

Sunt un porc (încep, cum vezi, scrisoarea mea cu cuvintele unei persoane ilustre), sunt chiar un porc rușinat. Porc, fiind-că (sic!) de atâta vreme nu ți-am dat semn de viață și nu ți-am mulțumit pentru admirabila mașină de cafea. Rușinat, fiindcă (sic!) în loc să mă înjuri și tu pentru lipsa mea de politeță, mă copleșești cu regala ta munificență trimițându-mi prin cavalerul Raicoviceanu un dar splendid. Fii bine-cuvântat (sic!) pentru toate, pentru generozitatea ta, pentru indulgența ta față de un sălbatec.

Mi-a părut f[oaarte] rău că nu te-am văzut la Paris. Zilele mele, acolo, erau numărate, așa încât n-am putut nici să te aștept mai mult la Paris, nici să trec canalul spre a te întâlni la Londra.

Aș fi avut multe să-ți spun și aveam chiar o însărcinare din partea generalului Averescu. Prin scris, despre toate acestea, e cam greu de vorbit. Mă înțelegeți...

Când a venit guvernul tău la cârmă, am spus la toată lumea că mă bucur, fiindcă nu vor trece doi ani și falimentul „competențelor“ va fi definitiv, iar noi reabilitați. Proorocirea mea s-a adevărit, chiar după un singur an împlinit. Falimentul economic și financiar este cauza pentru care Ministerul Dv. va cădea, și cred în curând. Învrăjbirea internă nu va juca niciun rol în această schimbare de regim. Ea e la suprafață și dansul opoziției gălăgioase e condus de proști.

Azi, curentul pentru noi e formidabil. Toată opinia publică ne vrea. Noi însă ne lăsăm greu, căci nu e nicio perspectivă plăcută să iei o succesiune ca aceea pe care o va lăsa-o actualul guvern.

Întru cât (sic!) mă privește pe mine, eu n-aș putea primi răspunderea cea mai mică în guvern fără aceste două principii așezate la baza guvernării: sinceritatea monetară și libertatea completă a transacțiilor și comerțului. Aceste două lucruri au devenit, de altminteri, azi în țară sinonime cu numele meu.

Aș avea multe să-ți spun – dar nu pot să le scriu. Sper că tot vom izbuti să ne întâlnim și mă bucur din nainte (sic!) de plăcerea unui schimb de vederi cu un om ca tine. De felul tău sunt aici cam puțini.

Sărutări de mâini Doamnei Titulescu.

Al tău cu dragoste,

C.[onstantin] Argetoianu

Buc[urești], 21 februarie 1925

Scumpul meu amic,

Ne trebuie, și unuia și celuilalt, tot mai mult timp până ce ne răspundem. Ceea ce dovedește că suntem, și unul și celălalt, destul de ocupați ceea ce n-ar fi rău, dar și tot mai sic[tiriți] în franceză *emm...*, ceea ce este mult mai supărător.

Eu sunt copleșit, așa cum bine te aștepti, de politică. Și nu este ușor să înoți în noroiul în care se mișcă toți care, de la război încoace, nu se lasă duși.

Ai idee de efortul pe care îl depun pentru a pune pe picioare „Partidul Poporului“. În momentul în care speram că mi-am câștigat dreptul la repaus, acest gafeur deznădăduit care este generalul Averescu a dărâmat baraca și m-a obligat să mă arunc din nou în luptă. De un an a trebuit să muncesc precum un negru pentru a reface un organism politic viabil. A trebuit mai întâi să fuzionez cu Iorga și ai lui; acum, printr-o a doua fuziune cu Partidul Național, cred că am atins obiectivul pe care mi l-am propus.

Dar ce nu am îndurat ca să ajung până aici!

Nu poți să îți închipui cât doresc să trec frontiera, cât îmi doresc să mă odihnesc pentru câteva luni și să nu mai aud vorbindu-se de Dorohoi și de Mehedinți, de Buzău și de Careii Mari.

Dar nu se poate. *Mai am ceva de făcut* [în română, subliniat].

Am aflat cu multă durere că Doamna Titulescu a fost suferindă. Sperăm că s-a restabilit și îi urăm, și eu și soția, multă sănătate. Am aflat de la toți acești domni care vin de la Paris cât te-ai străduit pentru triumful, pentru cauza cea bună – întotdeauna cauza proprie este cea bună – și îmi închipui că trebuie să ai suferințe morale. Consolază-te cu ideea că este mai bine să lupți *pentru* [subliniat în original] ceva decât *contra* ceva: această fază negativă a luptelor noastre intestinale, căreia îi sunt destinat prin forța lucrurilor, este abominabilă.

Îți strâng cu afecțiune mâna, bătrâne, și te rog să depui omagii la picioarele Doamnei Titulescu.

Pe curând, sper,

C.[onstantin] Argetoianu ■

Contents (Romanian History) ● S. Mehedinti Why are becoming party glory those who talk without saying something ● I. Bulei Gheorghe Grigore Cantacuzino, the richest man from Romania, without a penny in his pocket ● C. Vasilescu Between press exaggerations and reality, about the victims of the Periprava communist gulag ● I. Bistoreanu A Romanian, the first general consul of USA in Petersburg: George Pomutz ● I.-A. Pop Historians I have met: Stefan Pascu ● A. Féher Infanticide cases in 18th century Cluj ● A. Tudorancea Jewish shops on the Shelari street ● M. Nicolau Teachers from former days: August Scriban ● G. Filitti Letters from former days: in front of Plevna, detainee in Hotel „Imperial“, in retreat at Jassy and about the Great Union of 1918 ● M. Sala Eponymous starting with the letter „g“ ● G. Roşu Dancing on the tombs ● C. Păiuşan-Nuică A new book about Romanian-Belgian relations ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLIX). Letters from Constantin Argetoianu to Nicolae Titulescu

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) С. Мехединци Почему становятся партийными звёздами те, которые много говорят и ничего не сообщают ● И. Булей Георг Григоре Кантакузино, богатейший человек страны, с пустыми карманами ● К. Василеску Жертвы коммунистического Гулага в Периправе – между журналистскими преувеличениями и действительностью ● И. Бистриану Румын Джордже Помутц, первый генеральный консул США в Петербурге ● И.-А. Поп Историки, с которыми я был знаком: Штефан Паску ● А. Феер Случаи детоубийства в Клузе XVIII-ого в. ● А. Тудоранча Еврейские магазины на улице Шеларь ● М. Николау Профессора других времён: Аугуст Скрибан ● Дж. Филитти Письма былых времён: из Плевны, из заключения в гостинице „Империял“, из убежища в Яссах и об объединении 1918 г. ● М. Сала Эпонимы с буквой „г“ ● Дж. Рошу Танцуя на могилах ● К. Пэюшан-Нуйкэ Новый том о румынско-бельгийских отношениях ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гувёрском Институте (CLIX). Письма К. Арджетояну, адресованные Н. Титулеску

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

2%

Puteți direcționa 2% din impozitul anual către Fundația Culturală Magazin Istoric, cont RO10RNCB 0080005630130001, B.C.R., Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422

DRAMĂ DE FAMILIE

Profesorul AUGUSTIN RUS, de la Școala Gimnazială Budești, județul Bistrița, ne scrie: Am găsit în *Culegerea de documente. Arhive personale și familiale*, vol. II, alcătuită de Filofteia Rînzîș și apărută în anul 2002, la seria **Diverse**, reproducerea unei scrisori a unui necunoscut, trimisă soției sale cu prilejul efectuării unei excursii în localitatea Palanca, în care sunt expuse date despre moartea lui Emil Rebreanu, fratele scriitorului Liviu Rebreanu

„Când te apropii cu trenul de Palanca îți izbește vederea o cruce de piatră. La dreapta este un copac de care fusese spânzurat Apostol [...] Acum vreo doi ani, Liviu cu nevasta a dezgropat trupul fratelui său. S-a săpat și s-a dat de un schelet care a fost recunoscut

numaidecât prin faptul că-i lipsea un deget de la o mână. Alături de schelet era o pălărie, pălărie pe care Emil Rebreanu o aruncase în groapa umedă înainte de a fi spânzurat. Se spune că Liviu Rebreanu n-a plâns; cu capul sprijinit într-o palmă urmărea totul, exclamând: *Acesta este fratele meu!* Acum îmi dau seama de ce romanul acesta, *Pădurea spânzuraților*, este scris atât de frumos și cu atâta duioșie. El este exprimarea unei dureri simțite, unei dureri care l-a zguduit profund pe Liviu Rebreanu. În sat trăiește și azi preotul care l-a spovedit pe Emil și gazda lui, grovarul Vidor“ (scrisoarea este datată 30 august 1929).

Oare câte familii nu și-au mai găsit niciodată locul unde își dorm somnul de veci soldații trimiși pe fronturile de luptă din Primul Război Mondial? Greu de spus. Numele lor este trecut pe plăcile monumentelor ridicate în cimitirele eroilor, în fața unor biserici sau în părculețe din sate. Mi se pare tot mai actuală afirmația lui A.D. Xenopol, care spunea: *Cine își uită trecutul, riscă să-l re-trăiască...*

CERERI ȘI OFERTE

Domnul MIRCEA REVNIC, din comuna Florești, județul Cluj, solicită următoarele numere: 1-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 2-12/1971; 2-5, 11/1972; 1-4, 11/1973; 2, 3, 6, 7, 10/1974; 5, 8/1976; 4, 7, 9, 10, 12/1978; 3, 5, 6, 9/1979; 6, 9, 11, 12/1980; 2-6, 8, 9, 12/1981; 2-4, 6, 8, 10, 11/1982; 3-6, 10/1983; 1-4, 6, 7, 10, 11/1984; 5-7, 9-11/1985; 1, 3-12/1986; 1-12/1987; 2-12/1988; 1, 3, 7, 8, 10, 11/1989; 1-12/1990; 1-4, 7, 11/1991; 4, 5, 8-12/1992; 7-9, 12/1993; 4, 6-8/1994; 3/1995; 7/1996; 6, 10-12/1997; 9, 10/1999; 2/2000; 1-12/2001; 12/2002; 3, 9/2003; 1-12/2005; 1-12/2006. **Cei care vor să îl ajute îl pot contacta la numărul de telefon 0745.320.131.**

Domnul IULIAN BURCIULESCU, din București, solicită următoarele numere: 1-3/1967. **Cei care vor să îl ajute îl pot contacta la numărul de telefon 0748.061.067.**

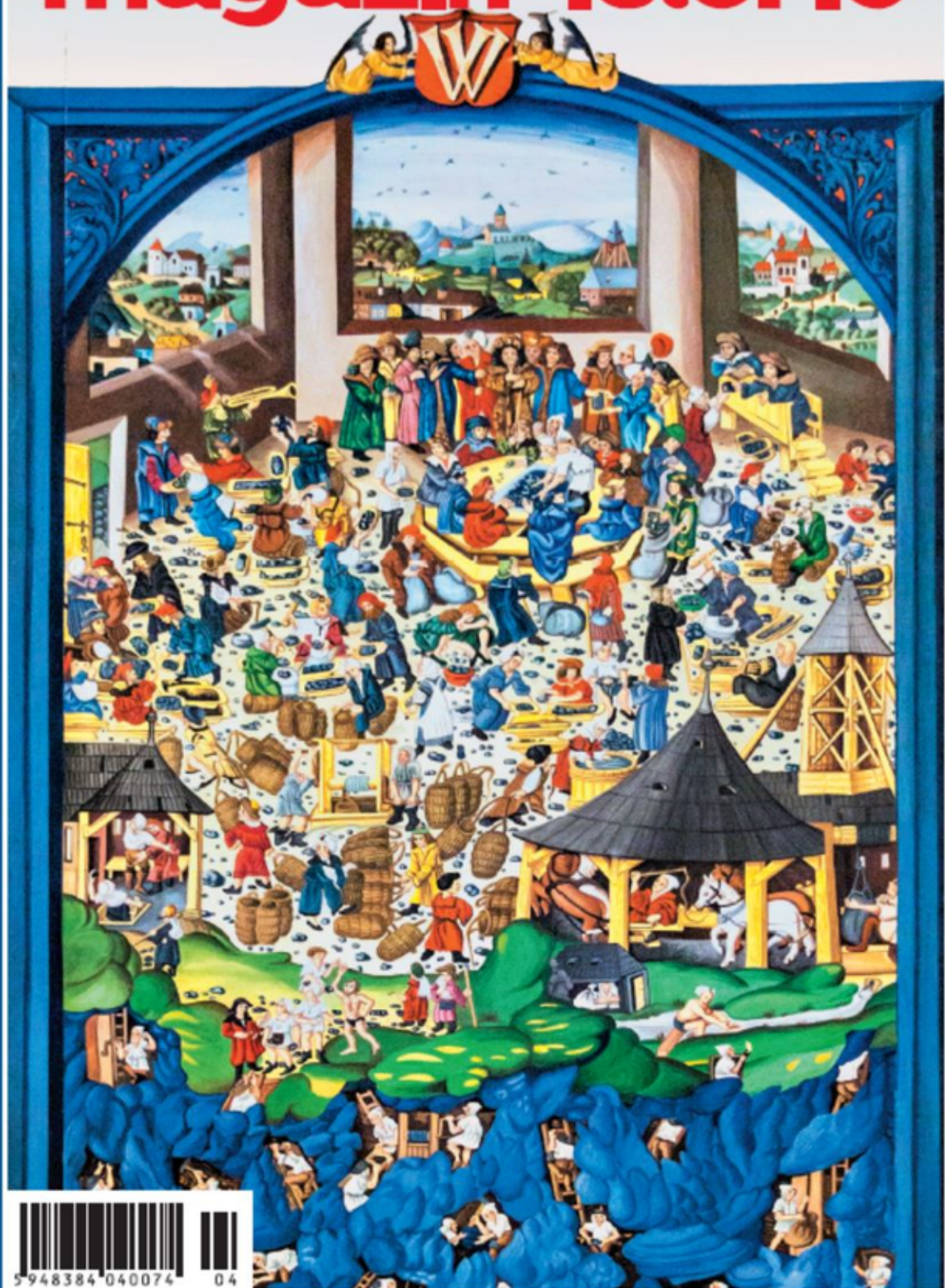
Domnul GHEORGHE IGNAT, din București, oferă spre donație colecția completă. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0721.890.352.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074

04